

PROF. DR. MEHMET DEMİRCİ İLE RÖPORTAJ *

(03-05 Ağustos 2005, İnegöl-Oylat Kaplıcaları)

Bismillahirrahmanirrahim. Muhterem Hocam, geleneksel olarak mülakatlarımıza konuşmacılarımızın geçmişlerinden, ailesinden, nerede doğduklarından başlıyoruz. Sizinle de öyle yapalım.

Efendim ben 1942 yılında Konya'nın Bozkır ilçesinin Kovanlık isimli bir köyünde doğdum. Yoksul bir dağ köyü, ilkokul üçüncü sınıfa kadar o köyde yaşadım. O zaman köyümüzün 94-95 hane olduğunu söylerlerdi. Bundan sekiz on sene evvel bir vesileyle köye gitmem icap etti. Nerdeyse metruk hale gelmiş 40-45 hane kalmış. O köylerde yaşamak gündelik hayatı sürdürmek bir kültür işidir. Bir vadinin dik yamaçlarına evler yapılmış. Şimdi evimizin bulunduğu yeri hatırlıyorum: Yan yana birbirine eklenmiş üç dört ev, birbirinin müştemilatından geçerek işlenebiliyor. Evlerin alt tarafı neredeyse uçurum. Damlar kod farkından dolayı çocukların oyun yeri, aynı zamanda bulgur kaynatıldığı zaman, bulgur kurutulmuş, serilen yer. Şimdi düşünüyorum da önünde balkon gibi trabzan falan yok, ben o yaşa kadar çocukların düştüğünü hatırlamıyorum. O şartlarda nasıl yaşanırdı doğrusu hayretteyim.

Köyde yaşamak da bir kültür işiydi. Çocuklarımı küçükken bir keresinde köyüme götürmüştüm, çevre o kadar kayalık, taşlık ki doğru dürüst yol yok. O şartlarda ben gayet rahat gidiyorum, fakat çocuklar yürüyemediler, ayakları ikide bir taşlara takılıyor. Yani oralarda yürümek bir alışkanlık ve öğrenme işi. Doğumdan itibaren kayalık taşlık yerde nasıl yürünüleceğini insan demek ki düşse kalka öğreniyor.

“Kovanlık” adını şuradan aldığını söylerler. Az yukarıımızda Dedemköy

---

* Prof. Dr. Mehmet DEMİRCİ, İzmir 9 Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tasavvuf Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

diye bir yer var. Orada sanıyorum ilk fetihlerde, Kolonizatör Türk Dervişlerini andıran tiplerden bazılarının kabirleri olduğu söylenir. Bizim köy de onlardan bir grubunun arı kovanlarının bulunduğu yermiş. Onun için “kovanlık” diye tabir ediliyor.

Köy halkının geçimi, tabiri caizse ekmeğini taştan çıkarmak şeklinde ifade edilen tarzdadır. Küçük bir toprak parçası bulursa oraya bir şeyler eker diğer insanlar. Yetişen mahsul köylünün yıllık geçimine yetmez. Benim çocukluğumda kış aylarında, köyün bütün erkekleri Aydın’a giderlerdi, “Aydın’a gitmek” diye bir tabir vardı. Geliyorlar Aydın vilayetine gruplar halinde, bağ bahçe ziraat işleri, ne gerekiyorsa onları yapıyorlar. İzmir’e geldikten sonra fark ettim, Aydınlılar da onlara “kırlı” tabir ederlermiş, yani kırdan gelme. Her yerde, biliyorsunuz, yabancıya, başka yerden gelene karşı tanıyınca kadar küçümser tavır vardır.

Köyde bir eğitim gönüllüsü

Köyümüz küçük olmasına rağmen, etrafındaki köylerle kıyaslandığı vakit, insanları bana göre daha anlayışlı, daha medeniydi. Mesela içki yoktu köyde, bakkal yoktu, daha doğrusu para da yoktu. 1949-50 senelerinden bahsediyorum. Daha sonra şunu fark ettim, köyün biraz daha medeni olmasının sebeplerinden birisi, köyde bizim uzaktan akrabamız olan Hatip Dayı diye bir kimse vardı. Adını bile bilmiyorum, herkes Hatip Dayı derdi.

Hatip dayıyı şöyle anlatayım size; Hatip dayının torunu Prof. Dr. Ahmet Yaman, Ahmet Yaman’ın babası Kemal Yaman. Kemal Yaman benden iki yaş büyük, bize de örnek oldu. Hafızlığını bitirip İmam Hatib’e, İslam Enstitüsü’ne giden, Kemal Yaman uzun müddet Diyanet’in Antalya Eğitim Merkezi müdürlüğünü yapmıştı. Onları anmamın sebebi Hatip dayıyı size anlatabilmek. Oğlu veya torunu onun hayat hikayesini yazsalar iyi olur.

Hatip dayı her halde kültürlü bir insandı, basiretli bir insandı. Köyün kadın erkek hemen hepsine, en azından meraklılarına, Kur’an okumayı öğretmiş. Benim annem de babam da Hatip dayıdan Kuran-ı Kerim öğrenmiş. Babamın eski yazısı vardı ve düzgündü, sanırım ondan öğrenmiş. Sonra yeni yazı çıkınca Hatip dayı yeni yazı da öğretmiş. Bu verimli çalışması, köylümüzün dinden diyanetten haberdar olmasına yol açmıştır.

Ne kadar din diyanet bilseler de, köy şartlarını tanıyanlarınız vardır, şu anda da öyle devam ediyor mu bilemiyorum, oralarda hayat zor. Tabii bu arada kıskançlıklar dedikodular, çekememezlikler olur. Bunlar her yerde var. Ben bazen çelişkiye düşüyorum, bizim bir köylü tipimiz var; temiz saf misafirperver, elinde ne varsa ikram etmek ister. Bu bir olumlu tarafı. Bir de

kurnaz köylü tipi var. Ne bileyim, başkasının kuyusunu kazan tipler var. Belki de, bu bütün insanların ortak özelliklerindedir.

Köyümüzün dini eğitim hayatında benim ilk çocukluk yıllarımda galiba bir kesinti olmuş, doğrusu sebebini tam bilemiyorum. Mesela annem babam Kur'an okumasını öğrenmişler, ağabeylerim de okumuş. Ama 1949-50 yıllarında köyümüzde Kuran öğretimi, dini bilgiler verilmesi sanki yoktu. Bir çelişki gibi gelecek ama durum buydu. Mesela ben ilk okula başladığım vakit, hatta İmam Hatibe başladığım vakit, Kuran okumayı bilmiyordum. Namaz surelerini bilip bilmediğimi hatırlamıyorum. Herhalde bir fetret dönemi yaşanmış.

Eğitmeden öğretmene

İlk okulun yapılışını hatırlıyorum köyde. Sonradan gittiğimiz vakit, metruk ve perişan göründü. Halbuki yapıldığı yıllarda, köyün en güzel binasıydı, taştan, beton harçla yapılmış, bir güzel bina idi. O dönemlerde ciddi öğretmen eksikliği vardı. Ben ilk iki sene eğitimde okudum. Eğitimci askerliğini çavuş olarak yapan, askerlikte biraz okuma yazma öğrenen, biraz kabiliyetli görünen kimselerdir; Onları okullarda öğretmen olarak istihdam etmişlerdi. Birinci ikinci sınıfları onlara verirlerdi. İki sınıf, üç sınıf beraberdi.

Eski okullarda yoksulluğun yansıması açıkça görülürdü. Zaman zaman bit muayenesi yapılırdı. Sizler mesela bit hatırlamazsınız, ben bit devrine yetiştim. Bitin küçüğüne sirke denir, yani bit yavrusu. Oturlar anneler, kız çocuklarının erkek çocuklarının saçlarını aralar, bitleri iki tırnağının arasına sıkıştırarak öldürürlerdi. Her çocuk sabahları okula gelirken kış günlerinde bir iki adet odun getirirdi. Ya ilk sene, ya ikinci sene köy enstitüsü mezunu bir öğretmen geldi okulumuza: Ramazan Çınar. 18 yaşında, yakışıklı güzel bir insan. Bize yakın Dere diye bir köy vardı, oralıymış. Herhalde yetenekli birisiydi. Köyde büyük etki uyandırdı. Herkes itibar etti ona. Köyün en varlıklı insanlarından birisinin kızıyla evlendi. 4. sınıfa geçip de onda okumak her çocuğun arzusuymuştu.

Parantez açalım, Ramazan öğretmen okumayı okutmayı seven bir insandı. Büyük ağabeyimin ilkokul tahsili yoktu, çünkü onun zamanında ilkokul yoktu. Ama okumaya son derece meraklı birisiydi. O Ramazan hocayla arkadaş oldu. Birbirleriyle devamlı kitap alış verişinde bulunurlardı. O sırada ya kendisinin ideolojisi yoktu veya biz bilmiyorduk. Daha sonra Türkiye'de sağ sol kamplaşmaları oldu. Köy enstitüsü geleneğinden olduğundan, o da haliyle, yetişme tarzı itibarıyla sol grupta yer aldı. Ben doğrudan doğruya bu konularda hiç muhatap olmadım. Ama Ziya Uyar isimli zeki bir arkadaşımız vardı, onun İmam Hatip Okulu'na kaydolmasına çok üzülmiş, yazık olacak bu

çocuklara demiş. Abimle sonradan kavgaları olmuş. Ama aynı Ramazan öğretmen, daha sonra, benim imamlığa tayinim için, askerlik şubesinden alınması gereken bir belgenin temininde bana yardımcı oldu.

Efendim, köyümüzün çok fakir olduğunu söyledim. İmkan bulan Konya'ya kaçıyor. Nihayet bizim aile de 1951 veya 1952 senesinde Konya'ya göçüp geldik. Ben ilkokul 3. sınıfa başlamıştım. Eski bir Austin kamyonun içerisine neyimiz var neyimiz yok doldurduk, en üste de ailece biz oturduk, köyden Konya'ya göçüp geldik. Şehrin doğu tarafında babam 2,5 dönümlük, bir bağ aldı. Babamın elinden çok şey gelirdi. Birazcık marangozluk gelirdi, birazcık hafif ustalık gelirdi, ve bağ bahçe işinde çok iyi. Orada çok güzel mahsuller de yetiştirdi. Akçeşme ilkokulu, en yakın ilkokuldu. Evden oraya herhalde bizim küçük adımlarımızla 45 dakika sürerdi. Büyük yoksulluk içerisinde gelmişiz şehir ilkokuluna kaydolacağız.

İlkokul öğretmeni en eski İmam Hatiplerden mezun Şükrü Tarı beni sınıfına aldı (Aydın Tarı onun oğlu, sonra İslam Enstitüsünden mezun oldu. Sesi çok güzeldi hafızdı.) Eski bir ilk okuldu, kayıt için gelince önce beni baş öğretmen odasına aldılar. Aritmetikle ilgili birkaç şey sordular, okulun yuvarlak mühründeki yazıyı ve tarihi okuttular, sanırım hoşlarına gitti. Şükrü Tarı çok beğendi galiba, bu çocuğu ben sınıfıma alacağım dedi. Böylece onun sınıfına dahil olmuş olduk.

Okulla ev arası uzak. Kışın, bazı günlerde öyle kar yağardı ki boyumuza yaklaşan kar olurdu. Zorlukla yürürdük. O yıllar hemen hemen bütün Türkiye için yoksulluk ve mahrumiyet seneleriydi.

Halk-Devlet güvensizliği

İlk okul bittikten sonraki İmam Hatip Okulu macerasına gelem. Türkiye'de enteresan zihniyet değişiklikleri oldu. Babamın zihniyetini anlatmak için bunları ifade etmeye çalışıyorum. Devlete güvensizlik vardı. Devlet okuluna gönderilen çocuk kaybolur diye düşünülüyordu. O sırada Kur'an kursları yeni yaygınlaşmaya başlamış, Babam Kuran kursuna vermek istiyor beni.

Süleyman Efendinin kursları mıydı hocam?

Süleyman Efendi kimdir, o zaman bilmezdik, var mıydı yok muydu hatırlamıyorum. 1954 yıllarından bahsediyorum. Halk devletin resmi okullarına güvenmiyordu. Bu çok önemli bir şey. Bu şekilde düşünen tek insan babam değildi.

Bu zihniyeti biraz açar mısınız hocam?

Geriye dönüp bakınca gördüm ki tarih olmaya başlamışız. Bu vesile ile

Cumhuriyet dönemi Din Öğretimiyle ilgili bazı tesbit, müşahede ve düşüncelerimi dile getirmeyi isterim. Burada şahsım önemli değil; amacım bizim neslin, ilk İmam-Hatip neslinin içinde bulunduğu psikolojiyi, o günlerdeki zihniyet yapısını ve bu şartların doğurduğu tutumun arka plânını ortaya koymaktır. Yaşananların gerisinde yatan tarihî ve sosyal ortamı tanıtmaktır. Bunun için, başınızı ağrıtmazsam izninizle biraz gerilere gitmemiz gerekecektir.

Bilindiği üzere Türkler, İslâmiyet dairesine girdikten sonra İslâm dünyasında önemli yer işgal ettiler. Büyük Selçuklular, Anadolu Selçukluları ve Osmanlı çizgisi, Türk-İslâm kültür ve medeniyetinin dinamik halkalarıdır. Coğrafya olarak durmadan batıya doğru ilerleyen bu hamle, Osmanlı'nın yükseliş devirlerinde en üst seviyeye çıkmıştır. Kültürde, sanatta, ahlâk ve askerlikte rakipsiz idik.

Sonra duraklama ve gerileme başladı. Önce cephelerde yenilmeye başladık. Avrupa'nın silâhı ve askerî nizamı bizim önümüze geçer oldu. "Delikli demir çıkmış mertlik bozulmuştu". Bu durum büyük sarsıntıya ve şaşkınlığa yol açtı. O zamana kadar bizde hep "yukarılık" duygusu hâkimdi. Hemen her alanda üstün olan daima bizdik.

Avrupa 17-18. asırlardan itibaren farklı bir gayret ve gelişmenin içine girmişti. Denizlere açılmış, Asya ve Afrika'da sömürgeler bulmuş, oraların servetini kendi ülkesine taşımış; bu arada bilim ve teknolojiye büyük keşif ve ilerlemeler kaydetmişti. Sermaye birikimi teknoloji ile birleşince fabrikalaşma ve üretim sür'atle artmış, böylece ekonomik üstünlüğü ele geçirmişti. Artık bizim klâsik üretim biçimimizin, el işçiliğimizin onlarla rekabet etmesi mümkün değildi.

18. ve 19. yüzyıldaki yöneticilerimiz kara kara düşünmeye başladılar. Devamlı toprak kaybediyorduk, teknolojimiz yoktu, borçlarımız süratle artıyordu. O zaman "Batı"yı merak etmeye başladık. Neydi onları bizden üstün kılan? Ama gecikmiştik. Aradaki mesafe durmadan açılıyordu.

Çâre yok batılılaşacaktık. Avrupa'ya öğrenciler gönderdik, oradan uzmanlar getirdik. Önce askerimizi modernleştirdik, Nizam-ı cedid'i kurduk. Daha sonra Tanzimat'la yönetim biçimimizi ve kurumlarımızı yeniden düzenlemeye giriştik. Batı tipi öğretim kurumları açtık. Bu arada yavaş yavaş batı hayranlığı kafalarımızı işgal etti. Eski üstünlük ve "yukarılık" düşüncesi, yerini "aşağılık" duygusuna terk etmeye başladı.

Pozitivizm - Materyalizm

Avrupa'daki ilerleme ve hamlelerin başlamasında din ve kilise karşıtlığı

önemli bir unsurdu. Orta çağlarda kilise baskısı hayatın her alanında hakim durumda idi; ilimde, teknolojide ilerlemeye engel teşkil ediyordu. O bakımdan Batıda ilk gelişmeler bir bakıma kiliseye karşı koyma şeklinde başladı. Ayrıca bilim ve teknolojideki baş döndürücü ilerleme insanları şımarttı. Materyalist ve pozitivist düşünce çok güçlü hale geldi. Kilise ve din karşıtlığı bilimin ve ilerlemenin ayrılmaz özelliği gibi görünür oldu.

Avrupa ile yakın temasımız ve batılılaşma gayretlerimiz bu şartlar ve böyle bir ortam içinde başladı. Batıdan sadece teknoloji mi alacaktık, yoksa zihniyeti de getirecek miydik? Bu neviden tartışmalar yapıldıysa da, açılan batı modeli mekteplerde, Avrupa'ya gönderdiğimiz öğrencilerde hakim zihniyet pozitivist ve materyalist renkte idi. Sonuçta okumuş insanlarımız çoğunlukla bu düşüncelerin etkisinde kaldı.

Avrupa'da ilerleme, kilise ve Hristiyanlık karşıtlığı ile özdeşleşmişti. Bizdeki dinin kilise ve hristiyanlık olmadığı farkedilmek istenmedi. Sonunda elit zümrelerimiz, çoğunlukla dinle aralarına bir mesafe koydular. Batıda olduğu gibi, ilerleyebilmek için sekülerleşmek ve dinden uzaklaşmak gerektiği düşüncesi yaygınlaştı. "İslâm terakkiye mâni değildir" diyenlerin sesi cılız kaldı.

Cumhuriyetimizin kurucu kadroları Osmanlı mekteplerinde yetiştiler ve ekseriyetle pozitivist zihniyet içinde idiler. Tanzimattan itibaren devam eden yenilik ve değişiklik programları Cumhuriyetle birlikte kesin ve köklü bir dönüşümle noktalandı. Önceki değişiklikler daha tepelerde ve kurumlar çerçevesinde idi. Cumhuriyetle birlikte inkılâplar halka da yansıdı. Medrese ve tekkeler kapandı. Alfabe ve yazı değişikliği yapıldı. Din kurumlarının hayat sahasına sınırlar getirildi, dînin alanı oldukça daraltıldı. 1946-50'li yıllara kadar bu alandaki inkılâp kanunları oldukça şiddetli biçimde uygulandı.

Pasif mukavemet

Sosyolojik bir gerçek var: Geniş halk kitleleri, alışa geldiği değerlerin, mahalli ve geleneksel tarzın değişmesini kolayca içine sindiremez. Alıştığı hayatın ve usullerin bozulmasına tepki gösterir. Sokaktaki insanımız, düne kadar rakip olduğumuz Avrupa'nın kılık kıyafetinin, bazı âdetlerinin ve hayat tarzının benimsenmesini "gâvurlaşma" olarak niteledi. Türk halkı bütün bu olan bitenlere toplumsal bir tepki ortaya koymamışsa da, fert fert memnuniyetsizlik taşıdığı bilinen bir gerçektir.

Avrupa karşısındaki gerileme ve yenilmişlik yanında, bir asırdan beri devam etmekte olan Batılılaşma ve modernleşme ve onlara benzeme gayretlerinin toplumsal vicdanda bir tepki doğuracağı muhakkaktır. Bu tepki,

bilhassa muhafazakâr kesimlerde pasif mukavemet şeklinde görüldü. Zaten ekonomik durum da elverişli olmadığından; köylü, kasabalı ve alt gelir grubundaki şehirli aileler, zorunlu olan ilkokuldan sonra, çocuklarını okutmakta çekimser davrandılar. Okuttukları takdirde evlâtlarının değer ve zihniyet dünyasının değişeceği, kendilerinden kopacağı endişesini taşıyorlardı.

Alternatif: İmam Hatip Okulları

İşte böyle düşünenlere 1950'den sonra açılan İmam-Hatip Okulları bir alternatif olarak göründü.

Babam yoksul bir Anadolu köylüsüydü. Konya'ya göçünce şehrin bir kenar mahallesine yerleştik. Çevre, sosyo-kültürel bakımdan köyden nisbeten ileri ise de, tam şehir de sayılmazdı, her alanda oldukça muhafazakâr bir anlayış hakim zihniyetti. Ailem, bütün benzerleri gibi, büyük şehrin asriliğinden ve modernliğinden etkilenmemek için şuur altı bir mukavemet içindeydi. İşsizlik ve fukaralık diz boyu. Tahsile devam etmek, çocukları okutmak hiç de yaygın değil.

Az evvel belirttiğim sebeplerle, muhafazakâr kesimler orta okul ve lise tahsiline şüphe ile bakardı. Babam beni, o sıralarda yaygınlaşmaya başlayan Kur'an kursuna göndermek istiyordu. Yeni yeni İmam-Hatip Okulundan söz edilmeye başlanmıştı. Babam, resmi okul olduğu için oraya da şüphyle bakıyordu. Ya oğlanı kaybedersek, kafası değişirse diye endişe ediyordu. Bu zihniyet ve düşünce ellili yıllarda, geleneksel köylü ve muhafakâr kesimin ortak özelliği sayılır.

İlkokulu bitirir bitirmez, bu tereddütlere rağmen beni 1954 yılında Konya İmam Hatip Okuluna kaydettirdiler. 90-100 kişi ile başladık. Yedi yıl sonra 20-25 kişi mezun olduk. Hocalarımızın çoğu derleme idi. Bir kısmı eski nesilden, bir kısmı başka okullardan, bir kaç da Ankara İlahiyattan yeni mezun olmuş kimselerdi.

O dönem Kuran Kursu da azdı zaten değil mi?

Evet, azdı. Ben o zaman elifi görsem mertek sanırdım. İlkokul çağlarında ne namazı ne de namaz surelerini bilmiyordum. Niye öğretmediler onu da bilmiyorum. O yıllarda demek ki toplumda bir boşluk vardı veya benim çevremde böyleydi. Hayat galesi de çok şiddetliydi. İmam hatibe gidişime tekrar döneyim. Sonunda, nasılsa babam istemeye istemeye İmam Hatipte karar kıldı. Yani İmam Hatibin dahi çocuğunu bozacağını düşünen bir zihniyete sahipti. Belki de masrafından da kaçıyor olabilir. Hakikaten büyük yokluk vardı.

Bir parantez açalım, Türkiye, o günlerle kıyaslırsak şimdi çok daha iyi

ekonomik bakımdan, çok daha iyi şartlarda. Günümüzde, gerek İmam hatipte, gerek İlahiyatta veya bir yüksek tahsil kurumunda, ailesi büyük mahrumiyet içinde de olsa bir çocuk, bazı şeyleri kabullenirse, şu cemaatti yok şu gruptu gibi ilk anda ayırım yapma lüksüne sahip değilse, herhalde kolayca barınabilecek yer bulabilir, imkan bulabilir. O sırada Türkiye’de ekonomik şartlar hakikaten kötüydü. Konya’ya göçüp gelişimizin 3-4 senesinin bazı mahrumiyet anlarını hatırladıkça, hala içim burkulur. Şehrin epey dışında bir yerde evimiz vardı. Su yoktu elektrik yoktu, su belki 5-6 yüz metreden, şehrin son çeşmesinden getirilirdi, son olduğu için de her zaman su bulunmaz. Önüne kuyruk olurdu. Su doldurup gelme çocuklara düşerdi, çeşme başında bekler suyu doldurur, evimize getirirdik. Sokağımıza ve eve ilk elektriğin gelişini hatırlıyorum, Konya’ya göçtükten 3-4 sene sonra geldi. Bayram yaptık. Evden, gerek ilk okula gerek İmam Hatibe giderken, yollar çok berbattı. İmam-Hatip kinci sınıfta direttim bisiklet alın diye. Yeni bir bisiklet almak ne mümkün, eski bir bisiklet alındı. O benim için bayram gibi oldu. Ama o bisikletle gidip gelirken, kış günlerinde biraz üşütmüş olduk. İslam Enstitüsünde ciddi bir rahatsızlık geçirdim, zatülcenp geçirdim. Yavaş yavaş kapmışım rahatsızlığı. İlk sene Kuran-ı Kerim’den ikmale kaldım. Elifbayı ben imam hatipte öğrendim.

Hatip Hoca sizi okutmadı mı?

Beni okutmadı, çünkü köyden küçük yaşta ayrıldık. Ayrıca din öğretimi konusunda şimdi sebebini çözemediğim bir boşluk vardı galiba. Baskılar sebebiyle de bu boşluk doğmuş olabilir. Az önce kısmen izah etmeye çalıştığım sebeplerle devletle millet arasında bir soğukluk doğmuştu. Onun sonuçlarından biri olarak Kur’an öğretiminde yetersizlik vardı. Bir slogan var, zaman zaman söylenir, devlet millet barışması diye. Epey mesafe alındı ama gene de devletle millet arasında her konuda tam bir barışıklık olduğunu söyleyemeyiz.

İlk İmam-Hatip Okulları

Süleyman (Uludağ) Bey ve Mustafa (Tahrallı) Beyle yaptığımız konuşmalarda aynı noktaya vurgu yaptı onlar da hocam. Yani babalarının okullara karşı itimatsızlığının aynı sizin söylediğiniz şekilde olduğunu dile getirdiler.

İlk İmam Hatip hocaları sağdan soldan derleme kimselerdi. İlahiyat mezunları ikinci sınıftan sonra gelmeye başladı. Birinci sınıfta belki birkaç hoca vardı. Orta okuldan liseden, farklı yerlerden öğretmenler gelirdi. Yeterli sayıda Arapça hocamız yoktu. Biz girdiğimiz sene, iki şubesi vardı.

İmam Hatibe girişinizde söyleyecekleriniz bu kadar mıydı yani babanızın muhalif olmasından söz etmişsiniz?

Nasıl çözüldü aşıldı bilmiyorum ama babam razı oldu, sonunda kaydımız yapıldı. İki şubemiz ve herbirinde 45-50 kişi vardı. Mustafa Tahralı, Mustafa Fayda aynı sınıftaydık. Hatta Mustafa Fayda her karşılaşmamızda söyler, şimdinin dekan beyiyle uzun müddet sıra arkadaşlığı yaptık. Onların evi şehrin içindeydi ama okuldan çıktıktan sonra 15-20 dk beraber yürürdük. Kuran-ı Kerim hocamız, Hakkı Özçimi idi. Hakkı Özçimi, neyzen Sadrettin Özçimi'nin dedesidir. Hakkı Özçimi Konya'nın kurrallarından. Şerafeddin Caminin de imamı. Sert mizaçlı bir görünüşü vardı, nedense o hocayı nerede görsek tirtir titrerdik. Biraz yeteneğin varsa bile korkudan onu ortaya koyamıyorsun. Ben zaten Kur'an okumayı bilmediğim için, ilk yıl bütünlemeye kaldım. Şu faydası oldu, elifbayı bilmeden İmam Hatibe gitmeme rağmen, o sene bütün yaz boyunca Kura'n-ı Kerim okudum. Şerafeddin caminin Sivasslı bir müezzini vardı, şimdi adını da unuttum, çok da sevdi beni. Öyle süper bir kabiliyetim yok ama, konuya ciddi şekilde eğilince Eylülde bütünleme sınavında Hakkı hoca bile şaşırды, beğendi.

Ben orta seviyede Kuran okuduğumu zannediyorum, maharic-i huruf, tecvid vs bu nasıl gelişti diye kendi kendime düşünüyorum. Mahallemizin camiinde Ramazan hocamız vardı. Uzun süre fahri olarak imamlığa devam etti. Ve ben onun müezzinliğini yaptım. Nasıl aşk şevk vardı bilemiyorum. Sabaha falan gidemezdim ama akşam yatsı ezanlarını ben okurdum. O çok yetiştirici olmuş. Zaten 8-10 kişi olur, mahalle mescidi. Cuma bile kılınmazdı o sırada. Ramazan hoca çok ağır okuyan, maharici çok iyi olan birisiydi. Onu dinleye dinleye iz bırakmış hafızamda. Şimdi hala eş dost çocuklarından her yıl 3-5 kişiye elifba okutmak nasip oluyor. Tecvid, maharic-i huruf çok önemli bir dal. O konuda biraz behre sahibi olan, Türkçe konuşmada da, telaffuzda falan daha başarılı oluyor. Çünkü Arap hançeresi bizimkine uymayan bir şey. Ben biraz hitabet derslerine de girdim, değişik kimselere atfedilir, Çiçero'ya bilhassa atfedilir. Kekememiş adam, kekemeliğinden kurtulabilmek için ağzına çakıl doldurur, göle karşı söylemiş, saatlerce yüksek sesle konuşmuş. Zorluğu başarabilen, normal şartlarda daha iyi sonuç alır. Sonra ağzından çakılı çıkarınca, düzgün konuşmaya başlamış, O devrin meşhur hatiplerinden olmuş. Ben biraz buna benzetiyorum. Arap maharic-i hurufuna karşı hançeresini dilini, ağız organlarını zorlayan kimselerde Türkçe telaffuzda da daha bir rahatlık, kolaylık olabiliyor.

Hacı Veyiszade

Hocalarımızdan biraz bahseder misiniz?

Önce Hacı Veyiszade'den azıcık bahsedeyim. Kendisinden bir s6mestr okumam nasip oldu. Galiba ya 3. sınıf ya 4. sınıfta. Tefsir dersine geliyordu bize. Onun hayatı da ayrıca kısmen yazıldı ama kendisinin çok farklı y6nleri var. Bir tek Şeyi nakledeyim. Firaseti açık bir insandı. O ocukluk yıllarında sinemaya gitmek, hem ailede, hem çevrede, hem de İmam Hatip 6ğrencisi olmak bakımından pek hoş karŐılanmazdı. T6rkiye'de hen6z televizyon yoktu. O yaşta gençler için sinema cazip, çekici bir Şeydi. Tek t6k de olsa, 50 kuruŐ bulabildiğimiz zamanlarda nadiren, sinemaya gittiğimiz olurdu. Hocanın dersinde, bir kaç g6n evvel gittiğimiz bir filmin, bazı sahneleri zihnimden geçmekte idi. Hacı Veyis Hoca ders konusunu falan bırakıverdi, s6ylenmeye başladı: Onun bu durumlarda klişe lafı vardı: "huysz ahlaksız ... " gibi. Ortaya s6yl6yor, bu s6zlerden belki kendine pay çıkaran başkaları da olmuştu. Ama sanki o sırada doğrudan bana hitap ediyormuŐ gibi algıladım ben. O kadar kuvvetle bunu hissettim ki, mahcubiyetten yerin dibine geçtim. Sonra sonra d6Ő6nd6m, bu durum tasavvuf terminolojisi içerisinde olsa olsa "firaset"le izah edilebilecek bir konu diyebilirim. Hangi kelimeleri kullandı unuttum, ama: Dikkat et, zihnini 6yle olur olmaz irkin Őeylerle meşgul etme demek istedi gibi geldi bana. Ben 6yle algıladım. Çok da hicap duydum, kendim 6yle yorumlamıŐ olabilirim. Ama o sırada bana o Şekilde geldi.

O zaman ek bir g6revi var mıydı Hacı Veyiszade'nin?

Hacı Veyiszade Aziziye Camiinin imamıydı. Ondan evvel Piri Paşa diye ufak bir caminin imamı. Hacı Veyiszade çok enteresan bir zat. Hocalığım sırasında sınıfta zaman zaman bana: "Siz hiç veli g6rd6n6z m6, zamanımızda da var mı veli, bunlar hep kitaplarda mı anlatılır?" diye sorarlar. Ben de "Evet veli g6rd6m" deyip Hacı Veyiszade'yi 6rnek veririm. Vefatından sonra daha iyi anladık. Hakikaten, yaşayan en b6y6k velilerden birisiydi Hacı Veyiszade. Bir kere yedi kralla barışık. Resmi ve sivil zevattan çok geniş bir hayran kitlesi vardı. O sıralarda dini anlamda çok fazla gurup, cemaat yoktu. Hoca Efendi hem klasik bilgilere sahipti, hem de o g6ne g6re modern diyebileceğimiz bir kafa yapısına sahipti.

Bir 6rnekle bunu açıklamaya çalışayım. T6rkiye nereden nereye geldi. O yıllarda camilerde mikrofon kullanılsın mı kullanılmasın mı bunun tartışması yapıldı. 1955'li yıllarda. Konya'da Akşehirli hoca diye birisi vardı, asıl adını unuttum. Akşehirli Hocanın, çok uzun beyaz sakallı, g6rkemli bir g6r6n6Ő6 vardı. Çok h6rmet duyulan bir insandı. Kendisi geleneksel, klasik zihniyete sahip. O ocuk ruhumuz daha iyiymiş, bazan vaazlarını dinlerdim. Şimdi ben maalesef vaazların etkisine pek inanmaz hale geldim. Camiye giderdik vaaz dinlerdik, K6rs6ye çıktı mı eliyle mikrofonu kenara iter 6yle konuşurdu, sesi de g6rd6. Kapı Camiinde va'z ederdi, burası mimari bir 6zelliği olmayan ama

Konya'nın en büyük ve merkez camilerinden birisi. Hacı Veyiszade ise konuşmalarında mikrofon kullanırdı. "Akşehirli hoca kullanmazken, siz niye mikrofon kullanırsınız?" diye sormuşlar. Demiş ki: "Onun sesi gürdür, mikrofonu ihtiyacı yok, benim sesim ise kafi gelmiyor, onun için kullanıyorum." Doğrusu, polemige meydan vermeyen zarif bir cevap.

Hacı Veyiszade, pek çok sosyal faaliyetleri, hayır işlerine koşması yanında, çok önemli bir öğrenci hamisiydi. Her vesileyle onları kollar, gözetir, çeşitli ihtiyaçlarını karşılamada yardımcı olurdu. Bu vesileyle Konya'da o yıllarda yaygın olan, devir veya ıskat-1 salat, ıskat-1 savm denen bir uygulamadan bahsedeyim:

Devir nedir?

Fıkhi bakımdan pek hoş karşılanmasa da, bildiğim kadarıyla, mevtanın oruç diyet ve kefaretime kıyasla, kılınamayan namazlar için de belli bir meblağ ödenerek sorumluluktan kurtulmak düşüncesiyle yapılan işleme "devir" denirdi. Ölen kimsenin yakınları, vefattan hemen sonra devir işini yaptırmaya itina ederdi. Burada netice olarak belli bir paranın muhtaçlara dağıtılması söz konusudur. Toplanılır, o sırada topluca Kur'an cüzleri paylaşılarak hemen bir hatim okunur, ardından devir işlemi yapılırdı.

Bunun suistimal edilen şekli de vardı. Bu işte yetenekli, hıfzı kuvvetli bir takım hafız veya hocalar 3-5 kişi hemen organize olup başka kimseyi o halkaya dahil etmeden merasimi yapıp paraları kendileri paylaşırdı. "Kabültü vehebtü" merasiminde bulunmanız oldu mu hiç? Ayrıntısını da tam bilemiyorum. İskat-1 savm, ıskat-1 salat, ve muhtemel yeminler için mevta kaç sene yaşadıysa ona göre hesaplar yapılır. Onun pratik hesapları var. Sonunda bir meblağ çıkar, o meblağ da hayli fazla olur. Çok kere o paranın verilmesi de mümkün değildir. Onun için bir mendilin içine belli bir miktar para konur, yöneten kişi tesbihle sayarak gerekli sayıya ulaşır. Hatim okuma halkasında bulunan her bir şahsa içinde para bulunan mendil verilir, bu sırada alan kişi "kabültü, yani kabul ettim" der hemen arkasından geri verirken "vehebtü, yani bağışladım" kelimesini söyler. Çok sür'atli cereyan eden bu işlem, oradaki herkesle tekrarlanarak gerekli sayıya ulaşılmış olur. Böylece ölen kimsenin oruç ve namaz borçları varsa, bu suretle o borçtan kurtulma ümidinin gereği yapılmış olur. Sonunda hatim cüzlerini okuyanlara, ölenin mali imkanına göre bir para ödenir.

Bazı bölgelerimizdeki geleneksel dindarlığın bir tezahürü olarak o yıllarda yapılan bu uygulamanın eleştirilecek çok tarafı olabilir. Ama Hacı Veyiszade'nin bereketli taraflarından birisi şuydu: Onun yönettiği devir merasimlerinde 20 - 30 kişi bulunurdu. Duyan herkes de gelebilirdi. Onun için

kişi başına iki lira üç lira düşerdi. Hoca açıkça da söylerdi, devir için ayrılan paradan belli bir kısmını daha önemli işlere ayırırdı. Geri kalanı oradakilere ikişer üçer lira dağıtırdı. Hacı Veyiszade'nin devri varmış falan yerde diye duyduk mu bu bizim için nimet olurdu. Ben de üç-beş defa katıldım.

O günün bursuymuş.

Evet, gayr-ı muntazam burs denebilir, o günün bursu gibiydi. Nahide Hanım diye çok modern görünüşlü bir coğrafya hocamız var. Hem bizi seviyor, hem çok koyu inkılapçı bir öğretmen. Mesela 10 Kasımlarda çok samimi olarak gözyaşı döken orta yaşlı bir bayan. Hacı Veyiszade herkesin hatırını sorardı. Ona da çokça sorarmış, "Nasılsın kızım, evladım iyi misin?" dermiş. Bir gün gene herhalde hatırını sorup gönlünü almış. Hoca hanım derse geldi o heyecanla: "Olacaksanız işte böyle hoca olun, Hacı Veyiszade gibi olun!" dedi bize.

Arapça öğretimi

İmam-Hatip dışında bir öğreniminiz oldu mu?

Evet, ilk yıllarda oldu. Konya'da eski medrese usulüne benzer şekilde, yaz aylarında camilerde Arapça okutan kimseler olurdu. Ben ilk sene bütün yaz Kur'an okudum. Sonraki yıllarda Arapça okumaya başladım. Emsile, bina, maksud, avamil, izhar okudum. Malum bunlar Arapça sarf ve nahiv (gramer) bilgilerini öğreten kitapların halk dilindeki adları. Klasik veya geleneksel Arapça öğretim usulü diyebiliriz. Bunun bana epey faydası oldu. Bazen metot tartışmaları yapılır ya, bizim ilahiyatta hazırlık sınıfı açıldığı vakit, bu konu ciddi olarak tartışıldı: Hangi usulle öğretilim Arapçayı? Herkes alışık olduğu tarzın faziletine inanıyor. Arapça hocası olmadığım için ben derslere girmedim. İlk sene hoca yoktu bir şubenin Kuran-ı Kerim dersine girdim. 1982'de Enstitüler fakülte olduğu sırada küçük guruplar halinde hazırlık okutuluyordu. 10-15 kişilik bir gurubun Kuran-ı Kerim derslerine girmiştım.

Arapça öğretimine dönelim: Bana göre Arapça öğretiminde klasik usulle modern usulün sentezlenmiş şekli daha iyi sonuç veriyor. Mesela ben dışarıda yazın Arapça okurken işin mahiyetini pek anlamıyorduk. Mefhum almak diye ezbere tekrarlanan bir usul vardı. Bir bakıma konunun özeti tekrarlanırdı, ama zihinde anlaşılır bir yer tutmazdı. Bu tarzın eksikliğini İmam Hatip'te tamamlandığını farkettim. İmam Hatipte konuları biraz daha modern bir şekilde görünce eski bilgilerdeki neyin neye tekabül ettiğini daha iyi kavıyorduk. Ben 3 veya 4 sene bu usulle Arapça gördüm. Sonra kafi mi dedik ne oldu başka şartlar mı girdi, devam etirmedim. O günkü bilgilerim bana uzun süre yetti.

Babanız ne iş yapıyordu? Konya'ya geldiği zaman mesleği neydi?

O sıralarda formalitelerde meslek hanesinin her soruluşunda: baban ne iş yapar? “Babam rençber, çiftçi” derdik. Babam Konya'ya gelince iş buldukça amelelik yaptı. Elinden biraz marangozluk gelirdi. Bir köylümüzün marangoz dükkanında adama ihtiyacı olduğu zamanlarda marangoz işçiliği yaptı. Arazimiz 2,5 dönümdü. Orada çok güzel şeyler yetiştirdi. Elma, armut, üzüm, sebze, meyve, kışlık mahsullerin çoğunu kendimiz yetiştirirdik. Ne kalır geriye; şeker, un, çay, yağ. Yokluk zamanıydı, oldukça tutumlu geçinmeye mecburduk. Çok kere evde bir ineğimiz olurdu, onun sütü yoğurdu geçime destekti.

Size karne dağıtıldı mı?

Hayır, karne sanırım 1940'lı yıllardaymış veya şehirlerdeymiş. Köyde galiba karne yoktu. Onun için ben karne uygulamasını bilmiyorum. Yalnız köyde, kuyruğa girip her ailenin bir-iki litre gaz yağı aldığını hatırlıyorum

Hacı Veyiszade dışındaki sizin hatırmızda kalan hocalardan bahsedelim.

Okul müdürümüz Bekir Elam enteresan bir adamdı, tarih hocası. Ve kulakları duymaz kulaklıkla işitirdi. İmam Hatib'in orta ve lise kısmında sene sonunda sözlü imtihan olurdu. Soydımından hareketle bana “Gel bakalım Demirci Mehmet Efe, İstiklal savaşında Batı Anadolu'da ki halk hareketlerini anlat.” derdi. Bekir Elam enteresan bir tipti, iyi bir tarih bilgisi vardı. Çok koyu bir inkılapçı, devrimci. İmam Hatiplerin açılması Türkiye'de pek kolay olmamış. Cenab-ı Hak istemiş, açıldı ama kontrol altında tutulmak istenmiş. Frenlemek için de azami gayret gösterilmiş.

Konya örneğinden hareket edecek olursak, bu şehir o kadar potansiyeli olan bir yer ki, bir tarafta Hacı Veyiszade gibi halkın nabzını elinde tutan, devletin saygı göstermek mecburiyetinde kaldığı, hürmet gören bir insan var. Nasıl dengeleriz bunu, Bekir Elam'la dengeleriz. Bekir Elam da çok akıllı. Hacı Veyiszade de çok firasetli. İp cambazları gibi veya tahteverallidekiler gibi ikisi oynarlardı sanki. Herkes ne koparırsa kavga etmeden işini yaptı. Bunlar sağ oldukları müddetçe işi iyi götürdüler. Bekir Elam'dan neler öğrendik? Klasik idareci tipini, iyi tarih hocalığını, dengeleri korumanın örneklerini onda gördük.

Konya'nın meşhur Kur'an-ı Kerim hocalarından, pek çok hafız yetiştirmiş bir Osman Efendi vardı. Yazları kısa bir süre ben de önünde diz çöktüm. İşte onun oğlu eczacıydı, Adnan Koçbeker. O yıllarda öğretmen eksikliği var. Adnan Bey sanırım idealistçe bir düşünceyle bize kimya dersine geldi. Ben daha sonra başka yerlerde öyle kimya okutan kimse görmedim. Beyaz önlüğünü giyer gelir, çok titiz, saygılı bir insan. Derse çok iyi hazırlanır gelir.

Eczaanesini bırakır bize fisebillillah derse gelirdi. Mesela H₂O iki hidrojen bir oksijen nasıl su olur. Deneyle gösterdi bize. Mikroskoba bakmayı öğretti. Bir sene mi iki sene mi geldi, hatırlamıyorum. Ama öğretmenin iyisi, branşı hangisi olursa olsun, unutulmuyor.

Laboratuvar imkanı var mıydı ?

Bir laboratuvarımız ve bazı alet edevatımız vardı. Sonrakilerin orayı iyi kullandığını zannetmiyorum. İmam Hatiplerin ilk yılları bence daha iyiydi. Birikmiş bir nesil vardı. Bizim önümüzdekiler, Ahmet Baltacı, Hayrettin Karamanlar, Mustafa Ateşler...

İlk İmam-Hatip öğrencileri

Onlar okuldaydı değil mi?

Okuldaydı. Onlar 3. sınıftan ben 1. sınıftaydım. Ali Osman Koçkuzu, Mustafa Uzunpostalcı, yaz aylarındaki Arapça hocalarımdan M. Kabakçı, sonra hukuk fakültesine gitti, galiba hakim oldu. O nesil dinamik bir hava veriyordu, yani sürüklüyorlardı. Bekir Elam onlara rağmen o okulu idare edebilmiş bir insan. O yıllarda okul ve öğrencilik çok daha disiplinliydi. Şimdi bunları anlatmak çok çok zor. Kasketimiz vardı, okul şapkası. Bütün okulların kasketleri vardı. Kasket almak bir külfetti babalar için. Çantasız idare edebilirsin ama, kasketsiz katiyen olmaz. Sadece okulda değil caddede sokakta da kasketli dolaşmak mecburiydi. Bazı gayretkeş öğretmenler sokakta kasketsiz gördüğü öğrencinin ismini idareye bildirip ertesi gün sorgulanmasına yol açardı.

İyi şeylerden birisi, törenle Cuma namazına giderdik. Ve bu halka herhalde tesir ediyordu. Şimdi yapılabilir mi bilmiyorum, şu anda pek gereği de yok, ama bakın ellili yıllardan bahsediyorum. Bana en çok zevk verenlerden birisi şuydu: Alaaddin Camiine yürüyüş koluyla gitmek. Konya İmam-Hatip'te öğrenci sayısı da her zaman fazla oldu. Cami, uzun bir restorasyondan sonra o sıralarda yeni ibadete açıldı. Demin tartışılan hoparlör o yıllarda Alaaddin Camiinin süsüydü.

Konya dümdüz bir yer, Alaaddin de Konya'nın en yüksek tepesi, orada okunan ezan her taraftan duyulur, İmam Hatibin en güzel seslilerinden olan Bayram Başpınar müezzin; öyle bir ezan okurdu ki zevkle dinlenirdi. (Parantez içinde söyleyim, ayrıca konuşabiliriz, şu anda Türkiye'de camilerdeki hoparlörlerin yüksek sesinden/volumünden, şiddetinden ben şikayetçiyim. Bana göre fayda yerine zarar getiriyor, daha makul bir seviyeye inmeli. Gürültü kirliliği boyutlarına ulaşan yüksek volüm, ezanın, kalamullahın ruhaniyetini zedeliyor.)

Evet. Üçerli sıra halinde, yürüyüş kolunda okuldan, Alaaddin Camii'ne giderdik. Pek gürültü patırtı da olmazdı, halkın ilgisinden dolayı mı nedir, kendimize de onu bir görev bilirdik. Mesela başka faaliyetlere gitmekten kaytarılırdı da, ben cumaya gitmekten kaçanı pek hatırlamıyorum. Zevkle yapılan işlerden birisiydi bu. Bunlar işin olumlu tarafı; şapka, saç vs. de o günkü öğrenci halet-i ruhiyesinde olumsuz izler bırakan noktalardan birisi.

O dönemlerde köylere camilere program yapabiliyor muydunuz? Köylere veya Konya içindeki camilere görevlendirme usulü ile veya toplu gitmenizden ötesinde kendinize ait görevlendirme oluyor muydu?

Vardı sanıyorum. Konya'nın içinde buna ihtiyaç duyulmayacak kadar görevliler vardı sanırım. Ama o kalbur üstü öğrencileri, mesela Hayreddin Karaman o zamandan güzel konuşan birisi, onların bir kısmı zaten görevliydi. İmam Hatipteyken görevli. Zaman zaman kabiliyetli ve yetişmiş öğrenciler civar camilerde vaaz ve hutbe hizmeti verirdi.

Zaten onların yaşları da büyük değil mi hocam?

Tabii, bir kısmı yaşlarını küçülterek gelmiş. Demin okullardaki kaliteden bahsediyorduk. Kalite yüksekliğinin sebeplerinden birisi, öğretim kadrosu zayıf olmasına rağmen, ilk nesil öğrenciler bilinçli, istekli, başka yere gitmemişler, bir kısmı dışarıda Arapça okumuş, çoğu tam hafız ya da yarım hafız, yani çocukluk laubaliliğini, çocukluk kayıtsızlığını geride bıraktıkları için, almaya, okumaya hazır durumda kimselerdi. İmam Hatiplere gelen ilk ilahiyat mezunları, bize gelenler daha zayıftılar mesleki bakımdan.

Birkaç hoca daha

İsim hatırlıyor musunuz hocam? Onlar muhtemelen ilahiyatın da ilk mezunlarıydı değil mi?

Mesela Semiha Fığlalı vardı. E. Ruhi Fığlalı'nın eşi. Yeni mezun, gencecik bir hanım. Fakat asil ve vakur tavırlı. Din Psikolojisi dersimize girdi. Sınıf öğretmenimiz olduğu için çok verimli kültür faaliyetlerimize rehberlik etti.

Mesela rahmetli Ahmet Hamdi Savlu vardı, o biraz güzel konuşan idealist de bir hocaydı. Çok kurumlu, bize biraz ters gelirdi. Tefsir dersine ilk girişini hatırlıyorum “*Elif lam mim zalike'l kitabı la raybe fiyh..*” diye başladı. “Zâlîke” kelimesinin ilk hecesini hayli kalın söyledi, zel sesinden ziyade “zı” harfinin sesiyle söyledi. Konya ağzı bir tuhaftır, “zalike”yi oldukça ince okurlar. Hoca kalın sesle söyleyince sınıfı bir gülme tuttu. Bu okuyuş bize çok kaba geldi. Öğrenciye göre bu aynı zamanda bir yetersizlik ve acemilik göstergesi sayılır. Evet tefsir hocası bu, artık ağzıyla kuş tutsa fazla bir şey veremeyecek gibi bir kanaat hasil oldu. Biraz da o hocaların toylukları vardı. Yeni gelmişler,

havalılar, yeni mezunlar. Kendi yaşlarında öğrenciler de var, hem dolu hem mesleki bakımdan onun kadar veya ona yakın bilgileri var. Onların işi de zor tabii. O sırada epeyce itiş kakışmalar oldu.

Arif Etik hocanız oldu mu?

Arif Etik bizim Farsça hocamızdı. O yıllarda İmam Hatip’lerde Farsça dersleri vardı. Hatta bir ara bu ders için Rıza Pehlevi zamanında İran’da çok lüks kağıda basılmış Farsça ilkokul kitapları dağıtmışlardı bizlere. Arif hoca çantadan yetişme bir insandı, belki ilkokul mezunu bile değil

Çantadan yetişme ne demek?

Çantadan yetişme yani alaylı demek, mektepli değil. 4. sınıfta Farsça vardı. Ondan öğrendiğimiz Farsça, İslam Enstitüsünün sonuna kadar bana yetti. İstanbul İslam Enstitüsünde, Farsça’dan fazla bir şey öğrenemedik.

Kuran-ı Kerim dersine kim geldi hocam?

Kuran-ı Kerime birinci ikinci sınıfta, o bahsettiğim Sadreddin Özçimi’nin dedesi Hakkı Özçimi, geldi. Lisede Hasan Hüseyin Varol geldi. Selimiye Camii’nde, Sultan Selim’de imamdı.

Ali Rıza Işın?

O, çok çok sonraları Konya İslam enstitüsünde hocaydı. Ali Rıza Işın’dan bir ara, o sırada görevli olduğu camide, Mustafa Fayda ile beraber Arapça’dan bir şeyler okuduğumuzu hatırlıyorum. Onun dışında okulda hocamız olmadı.

Dışardan Yaşar Gökçek diye bir hoca geldi, sosyoloji dersine girdi. Tarihçi midir bilmiyorum, bir çok kitap da yazdı sonraları. “Kolonizatör Türk Dervişleri” lafını ben ilk olarak Yaşar Gökçek’ten duydum. Bir konferansında anlatmıştı. Bize hiç sosyoloji öğretmedi, bildiğini de zannetmiyorum Ama idealist bir insandı. Bir yere de mensuptu, Menzil’e olabilir. O yıllarda hoca sıkıntısı var ki, dışardan bir şekilde gerek idealizm uğruna gerek ihtiyaç uğruna başvuranlar, yolunu bulanlar derse girebiliyordu. Bir kısmı pek faydalı olmuyor ama idealist olanlar faydalı oluyordu. O dersten ziyade konferanslar veriyordu. Kolonizatör Türk dervişleri, Anadolu’nun fethindeki Türk derviş gazilerinin rolleri vs. gibi konuları, öyle bir konferansından hatırlıyorum.

Hocam o zaman sakal problemi var mıydı? Mesela Hacı Veyis sakallı.

Sadece Hacı Veyiszade sakallıydı. Ona mahsustu. Başka sakallı kimse yoktu. Ha bir de Ali Uca hocamız vardı. Ali Hoca, İmam Hatibin dibindeki caminin imamıydı. Başka hoca bulunmadığı için o bize Din derslerine gelirdi. Ahmet Hamdi Akseki’nin, İslam Dini kitabını okutuyor. Fatih Bey diye bir hocamız akaid dersini okutuyordu. O da en eski imam hatiplerdendi herhalde.

Fakat natıkası zayıf. Onun da bir defteri vardı, konuları oradan yazdırırdı bize. Bir gün defterini unuttu masa üzerinde. Muzip çocuklar sakladılar, epey kıvrandı hoca, sanki defter gidince mahfuzat gidecek gibi. Sonra verdiler.

Türkçe hocamız Raşit Usman'ı anmak isterim. Bu Türkçe hocası zihniyet bakımından bize çok yakın olan birisi değil, ama öyle bir öğretmeni ben sonraki zamanlarda görmedim. Mesela tahrir ödevleri verirdi, yani kompozisyon diyebiliriz. Bir konuda bir sayfalık bir yazı yazmayı gerektirir. Benim yazdıklarım biraz okunur, düzgün yazdığımı zannediyorum. Bu melekemin oluşmasında Raşit beyin etkisi var. Ne yapardı Raşit bey, o zaman tükenmez kalem yok, en zahmetli şeylerden birisi mürekkeple yazı yazmak. Divit ve mürekkep hokkası ister. Dolmakalem çok pahalı, dolma kaleme sahip olabilmek bir hayal. Bir sayfalık yazı yazma ödevi verir bize. Toplayıp okur onları evinde, kırmızı kalemle hataları düzeltir ve geri verirdi. 3-4 sene derse geldi bize, hep aynı usulü uyguladı. Biraz merakı kabiliyeti olan kimseler böylece düzgün ifadeyle yazmayı öğrendi. Pek çoğumuz köylerden geldik, Doğru ve düzgün yazılı ifade sonradan kazanılan bir yetenek. Hepiniz az buçuk yazdınız, yazmak zannedildiği kadar kolay bir şey değil.

İzmir'de İslam Enstitüsü zamanında ve yakına kadar İlahiyatta diploma çalışması vardı, mezuniyet tezi. Mezuniyet tezi şu: Öğrenci bir konu araştırıp bir plan dahilinde yazıp geliyor. Talebenin en zorlandığı şeylerden biri önsöz yazmak. Önsöz nedir, bir, bir buçuk sayfa. Öteki kısımları fişlerden bir şekilde yazıp hallediyor. Ama önsözde dökülüyor. O ana kadar yazma konusunda yetişmemişse yani lisede iyi bir eğitim almamışsa, önsözde gençler dökülüyordu.

Bir de Sanat Tarihi hocamız Mehmet Önder, bize epey sanat kültürü verdi. Mevlânâ müzesinin müdürü, bizim de sanat tarihi hocamız. O da demin bahsettiğim Adnan bey gibi mesleği öğretmenlik olmamasına rağmen çok idealist bir hocaydı. Yazılı yapar notları okumadan önce sorardı, kaç bekliyorsun?. Bana sıra gelince kaç beklediğimi sordu: dört buçuk dedim (10 üzerinden). O kadar hoşuna gitti ki, hakikaten dört buçukmuş. Ölçtüm biçtim adamın tarzını öğrenmiştik, ne geleceğini tahmin etmiştim. Ondan sonra hocanın gözüne girdik. Bir ara İran'a gitti Mehmet Önder, o sırada dersine Agah Oktay Güner geldi

1956'da heyecanlı Kıbrıs mitingleri yapılmıştı, Şerafettin Camii'nin önünde muhteşem bir Kıbrıs mitingi oldu. "Ya taksim, ya ölüm", "Kıbrıs bizim canımız, feda olsun kanımız" sloganları meşhurdu. Mitingi A. Oktay Güner yönetiyordu, o kadar güzel konuşuyor ki, mikrofonlar da hoparlörler de çok güzel, tam ikinci ezanı okunmaya başladı, Bayram Başpınar okuyor. Ezan

başlar başlamaz konuşmayı kesmenin acayip bir etkisi var. Daha sonra aynı heyecanla konuşma uzun süre devam etti. Yer yerinden oynadı.

Sonra bir baktık işte o Agah Oktay Güner bizim sanat tarihi dersimize gelmeye başladı.. derste çok farklı milli, dini, hamasi, tarihi duyguları canlı tutmak için konuşurdu. Çok daha deli dolu, idealistti. Yani konulara biraz meraklı tipleri hemen tutuşturacak alevlendirecek bir özelliğe sahip birisiydi. Hamaseti de biz ondan öğrendik.

İyi bir öğrenci miydiniz İmam Hatip'te, samimi olarak, yani o zamandan şimdinin Mehmet Demirci'sinin ipuçları var mıydı?

Ben şimdinin Mehmet Demirci'sinin, tevazu olarak söylemiyorum, çok iyi bir yerde olduğunu ifade edemem. Ama o zaman sınıfın en iyilerindim. Zaten sınıfın en iyileri 8-9 kişiydi, onlar da İslam enstitüsü'ne, 2-3'ü İlahiyata gitti. İstanbul'a 8 kişi geldik. Tahralı ve Mustafa Fayda, bir yıl beklediler onlar, lise fark imtihanlarına girdiler, ondan sonra Ankara İlahiyata geldiler.

Hangi Konya?

Konya'nın Cumhuriyetten sonra bir yapısı var biliyorsunuz, o yapı içerisinde Konya'da entelektüel birikim o yapıya göre şekillendi diyebiliyorum. Yani Konya'ya baktığımız zaman, İnkılaplarla başı hoş olmadığı kanaati var. Orda Alaaddin köşkünün ve sarayının yıkılmasının, onun kurtarılmasının, son kalan duvarlarının muhafaza edilmesi falan, yani çok hareketli bir yer Konya. Türkiye tarihi içerisinde son yakın tarihte Konya üzerinde yazılacak çok şeyler var. Ulemasıyla yetiştirdiği devlet adamlarıyla, sanatkarlarıyla, şairleriyle, her yönden gelişmiş bir şehir. Konya'nın bu yapısını siz kendi yaşadığımız dönemi düşünmek kaydıyla nasıl yorumluyorsunuz?

Ethem hocam o konuda maalesef fazla derinliğine bilgi sahibi değilim, sebebi şu: Hangi şartlar içerisinde geldiğimi ifade etmeye çalıştım. Bu şehrin öyle fikri, entelektüel tarafını, manevi havasını koklayayım, edeyim bu mümkün olmadı. Bu meseleleri anlayacak dönemlerde, yani İmam hatip biter bitmez İstanbul'a gittim ben. Orada görevimiz de vardı. Misafireten Konya'ya yazları kısa süreliğine gidebildim. Şu son senelerde hemen hemen 3-4 gün kalacak şekilde gidiyorum. Konya'nın o arzu ettiğiniz düşünce hayatını, deruni, ruhani tarafını tanıma imkanım olmadı. Konyalı oluşuma bunu pek yakıştıramıyorum. Fakat şartlar böyle gerektirdi sanıyorum. Her şehir bir insan gibidir, yani kolay kolay nüfuz edilmez. Dıştan görünenin altında, onun bir iç kabuğu vardır. Cevizdeki kabuklardan çok daha fazla, ayrı ayrı kabukları, derinlikleri olur. Şu sıra Konya'nın o yönünü bildiğim kadarıyla, en iyi tanıyanlardan birisi Ai Osman Koçkuzu. O bunları yazdı veya yazacak. Ondan bazı şeyleri dinledikçe okudukça, Allah Allah niye bunu fark etmemişim, diye

hayıflanırım. Ama galiba benim şartlarım müsait olmadı.

Belki çok sübjektif olacak ama benim Konya ve Konyalı hakkında çok genel manada dıştan bakarak şöyle bir kanaatim var. Dediğiniz gibi Konya enteresan, cıvıl cıvıl, dinamik bir yer. Bana günümüz Konya insanı çok pratik ve pragmatik gelir. Ticari hayatta çok başarılı. Bir takım tarihi sebeplerle Konya'nın milli bütçeden yeterli ödenek ve imkan alamadığı şeklinde bir kanaati ben de duydum. İç yüzünü tam olarak bilmiyorum. Buna rağmen Konya'da son senelerde çok ciddi bir hamle oldu. Özel sektör de çok enteresan gelişme yaşandı. Mesela, bizimle köyden gelen yoksul kesimden, şimdi o kadar varlıklı kimseler var ki. Ben İslam Enstitüsünü bitirip geldim, rahmetli oldu benim ikinci ağabeyim o sırada ticaretle uğraşüyor. Tayinim Gümüşhane'ye çıktı. Ağabeyim "İstersen öğretmenliğe gitme beraber iş yapalım" dedi. Gittik. O sırada onunla ticarete başlayanlar şimdi çok zengin oldular. Gördüğüm kadarıyla Ecevit zamanındaki enflasyonlar, işini bilen bir kısım Konya esnafını abad etti. Bir kısmı şimdi çok lüks evler yaptırıyorlar, hoşuma da gidiyor. Konya'da 140-150 metre kareden aşağı ev yok. Ama dindarlıklarını da biraz maddeci buluyorum.

Kazançları nasıl?

Bilmiyorum, ama bunlar sanırım bile bile haramdan kazanmadılar. Kötüye harcamıyorlar hayra, harcıyorlar. Hayat seviyesi hayli yükselmiş. Geçenlerde Konya'daydım, bir sohbet için gitmiştim. Yeğenlerden birinin sünnet faaliyeti olmuş. Mevlânâ müzesinin çevresinde çok lüks, çok güzel tesisler yapılmış, orada bir sünnet yemeği yaptılar, o kadar güzel ki.. Menüde geleneksel Konya düğün yemekleri var: Pilav, et, zerde, bamya çorbası. Onları yapıyorlar. Büyük bir sininin etrafına küçük tabureler yerleştirilmiş, yani geleneksel tarz yaşatılıyor. Ona göre mekanlar ve teşkilatlanma var. Çok da nezih bir ortam.

Bu kalkınmada, adaletli bir gelir paylaşımı olup olmadığı tartışılabilir. Ama bu Türkiye'nin genel bir problemi. Benim tanıdığım bu kesimin ciddi manada ekonomik seviyesi yükseldi. Ama biraz da tırnaklarıyla kazıyarak bu noktaya geldiler. Bir de şunu düşünüyorum: Bu yeni zengin sınıf kazanırken çok kazanmasına rağmen harcarken geleneksel tutumlu tavırlarını devam ettirdiler, terakümün sebeplerinden biri de bu olabilir.

O dönemde Mevlânâ soyundan gelenlerin durumu, halk arasında nasıldı?

Benim bulunduğum dönemde zaten Mevlânâ törenleri falan yoktu ve sıradan Konyalı bu konuları bilmez.

Mesela M. Önder'in Mevlânâ aşığı olduğu belli, sizin Mevlânâ ünsiyetiniz o günlerde mi başladı?

Zannetmiyorum, o sadece bize klasik sanat tarihi programında ne varsa onu anlattı. Benim İmam Hatibe gidip gelirkenki yolum, türbenin tam önünden geçirdi. Ama ben İstanbul'da İslam Enstitüsünde okumaya başladıktan sonra belki, yahu bir türbe varmış gideyim bir ziyaret edeyim diye aklıma gelmiştir. Benim tanıdığım yerli halkta Mevlânâ ilgisi yoktu. Şimdi şimdi bu ihtifaller falan biraz ilgiyi artırdı. Ama geleneksel muhafazakar zihniyeti devam ettirenler hala gene bu konulara karşı mesafelidir. Sema imiş, musiki imiş, oradan buradan gelmiş insanların, kadınların erkeklerin, ihtifal salonunu doldurmuşlarıymış.. Belli bir halk kesiminin, alt tabaka halk kesiminin bu konulara iyi gözle baktığını zannetmiyorum.

Konya'dan en çok içki tüketilen şehir olarak bahsediliyor, ayrıca burayı örnek şehir olarak gösteriyoruz. Bu bir çelişki gibi duruyor.

İçki konusu gerçekten öyle mi bilmiyorum. Camiler dolar taşar, cemaati çoktur. Ama bu işler sanki rutin hale geliyor. Yani taklidi dindarlık diyebiliriz. Uydum kalabalığa şeklinde ibadet yoğunluğu var gibi geliyor. Ama gene de insanların kalbini yarıp bakamadığımız için kesin konuşmamak lazım. Bu son yaptığım değerlendirmeleri büyük bir ihtiyat kaydıyla söylüyorum. Çoğu zanna ve tahmine dayalı, bil fiil müşahedeye dayanmıyor. Yanılma payının olduğunu her zaman hatırdta tutmamız lazım.

Konya dini açıdan örnek şehir olarak bilinir değil mi?

Ben öyle genel bir ifade de bulunamam. Buradaki dindarlığın biraz şekil dindarlığı olduğunu düşünüyorum. Sanki tırnak içinde biraz da "maddeci" "şekilci" dindarlık diyebiliriz. Fazla derinlikli olmayan, tasavvufî boyutu çok az olan bir dindarlık denebilir. En azından ben öyle algılıyorum. Ama tekrar edeyim bu gibi konularda kesin konuşmak, genellemeler yapmak doğru olmaz.

Anne baba Kur'an öğrenmişler küçüklüğünde ama size öğretmemişler?

Doğrusu bu son söylediğimize ben de şaşırıyorum. Şimdi anlamaya çalışınca aklıma şunlar geliyor: Yeni bir yere, şehir merkezine göçmüş olmak, orada tutunma zorlukları, geçim derdi ve şehrin kenar semtinde o sıralarda böyle bir gelenek olmaması gibi sebeplerle bunu izah edebiliriz.

Devlet okuluna göndermekte tereddüt yaşıyorlar kaygılarından dolayı, Mevlânâ türbesine karşı mesafeliler. Ama bilmiyorlardı ki, biz köyden kopup geldik. Süleyman (Uludağ) hoca bu dergideki röportajında bir konuya dikkati çekmişti: Tasavvuf biraz da kasaba ve şehir muhitinde yaşanmış. Köylerde, kültür seviyesi ve hayat şartları dolayısıyla pek fazla yaşanmamış. Ayrıca biz Konya'nın kenar semtine yerleştik. Konya'nın geleneksel dini hayatını ilk senelerde ne kadar tanıdılar bilemem. Sonraki senelerde rahmetli babam ve rahmetli ağabeyim Hacı Veyiszade'nin, Akşehirli hocanın vaazlarının çok iyi

müdavimleriydi. Sabah namazından sonra haftada bir gün onlar vaaz ederdi. Uzak mesafeden özel olarak gider onları dinlerdi. Hacı Veyiszade tasavvufî tarafı olan Akşehirli hoca ise tasavvuf karşıtı biriydi sanırım. Bu yönleri vaazlarına ne kadar yansırı, ondan da emin değilim.

Konya'nın halk kesiminin büyük çoğunluk itibarıyla, o yıllarda mesela Mevlânâ türbesini ziyaret konusunda bizim aileden farklı olmadığını sanmıyorum. 1950'li yıllardan bahsediyoruz. Babamın aşırı muhafazakarlığının örneklerinden birisini hatırlıyorum: Hayat mecmuası çıkardı o sıralarda, bir ara hat levhaları bastı. Karahisarî'nin bir besmelesini de verdi. İmam Hatipte biraz öğrendik ya; ben büyük bir şevkle heyecanla onu götürdüm, duvara asarız diye. O besmelede harfler birbirine ekli olduğu için babam beğenmedi, böyle yazı olmaz yanlış dedi. O güne kadar hat sanatına, güzel sanata dair bir alt yapısı olmadığı için öyle düşünüyordu. Ama Allah rahmet eylesin iyi bir insandı. Kendince müttaki idi.

Tahir Büyükkörükçü'yle ilgili hafızanızda neler var? Sizin zamanınızda müftü müydü?

Müftü değil vaizdi Konya'da. Epey vaazını dinledik, iyi vaizdi, Kapı camiinde konuşurdu. "Hakkı hak bilip hakka ittiba, batılı batıl bilip batıldan ictinap eyleyen..." klişe duaları ondan hatırlıyorum. Mesnevi'den beyitler okurdu. Benim çok dar gözlem pencereden bakacak olursak, ekonomik hayatın ondaki yansımaları ilgi çekicidir: O yıllarda evi Konya'nın biraz dışındaydı, önce motosikletle gelir giderdi görevine. Demin anlatmaya çalıştığım ekonomik büyümenin onda da yansımaları görüldü. Zamanla lüks arabalar kullanır oldu. Belki de normal bir şey. Yadırgayanlar hocanın lüks merakına vermiş olabilir.

Benim görev hayatımda Tahir hocanın ayrı bir hatırası var. Askere gidiyorum, yedek subay olarak; dediler ki ilk maaşı kesintisiz alabilmen için resmi görev yaptığına dair bir belgen olması gerekir. İlk görevim Konya'da imamlıktı, birkaç ay resmi imamlık yapmışım yıl 1961. Nasıl olsa müftülükte kayıtlar vardır. O sırada Tahir hoca müftü. Gittim anlattım müftülüğe, bana bir belge verdiler. Altında Konya müftüsü olarak Tahir Büyükkörükçü'nün adı yer alıyor, mühür ve imza. Polatlı Yedek subay okulunda altı ay bitti. Kura, İstanbul Akpınar diye o sırada kuş uçmaz kervan geçmez berbat bir yere çıktı. Göreve başlarken Tabur komutanlığına o belgeyi verdim. Maaş kesintisi olmasın ve memuriyetteki süreklilik aksamasın düşüncesiyle o belgeyi götürüp verdim. Ne var ki o belge benim başıma iş açtı.

O sıra İsmet İnönü ile genç Demirel arasında siyasi rekabet var. İnönü, Süleyman Demirel'in bir ayağı Konya müftüsündedir gibi bir laf etmişti ve

konu gündemdeydi. 1967 yılı. 1965’de Adalet Partisi büyük çoğunlukla iktidara geldi. Demek muhalefet biraz kuvvetlenmeye başlamış. 1965-67’deki İnönü muhalefetinden bahsediyorum. Tabur karargahındaki subayların çoğu, getirdiğim belgedeki Konya müftüsü Tahir Büyükkörükçü imzasından dolayı, 2-3 ay benimle mesafeli oldular. Bana laf dokundurdular, sende mi onlardansın diye. Tahir Büyükkörükçü imzasının böyle bir sonucu oldu.

Neyse şimdi kaldığımız yerden devam edelim. İmam hatip bitti, görev telaşı başladı. O yıllarda İmam-hatip mezunları isterse iş bulabiliyor. Konya İslam enstitüsü henüz açılmadı. Tek İslam Enstitüsü var: İstanbul Y. İslam Enstitüsü. Geçim derdi galip geldi imamlık almaya karar verdim. Düşünün 19 yaşında zayıf, çelimsiz biriyim ve imamlık yapacağım.

Bekar mıydınız?

Tabii, becardım. Şimdi eski eserler kütüphanesi olmuş, Konya lisesinin karşısında bir kütüphane vardı, onun arka taraflarında bir cami var, adını bile unuttum. Oralara galiba muhacir mahallesi. deniyordu. O camiye kadro verilecek diye duydum. Müftülüğe gittim, yol gösterdiler: Git Ankara’dan Diyanetten kadrosunu alıp gel seni buraya imam tayin edelim. O zamana kadar vekillikle idare edilmiş. Büyükçe bir cami.

Konya’dan ilk dışarıya çıkışım. Daha evvel sadece birkaç ilçeye gitmişliğim var. İlk defa Ankara’ya gideceğim. Ne Ankara’yı ne Diyaneti bilirim. Agah Oktay Güner’in, hocamız olduğunu söylemişim. Onu buldum, bana bir pusula yazdı ve rahmetli Serdengeçti’ye gönderdi. O. Y. Serdengeçti’nin ağabeyi Diyanette Özlük işlerinde görevli idi. Birbirlerini de az severlermiş. Ankara’ya vardım. Ulusta eski bir otele yerleştim. Diyanet de nisbeten oraya yakındı. Merdivenlerinin gıcırdayışını hatırlıyorum, eski ahşap bir bina idi. Önce sanırım Rüzgarlı sokakta O.Y. Serdengeçti’yi buldum. Agah beyin selamını ve kadro işini söyledim. Tamam dedi gel yaparız. Ertesi gün Diyanete gittik.. Görevli ya kardeşi ya abisiydi, iyi davrandılar. Fazla bekletmeden caminin kadro belgesini elime verdiler. Bu çabukluk belki de Serdengeçti’nin (OsmanYüksel Serdengeçti) delaletinin tesiriyle olmuştu.

Osman Yüksel Serdengeçti

Serdengeçti’nin görevi neydi?

Serdengeçti’nin resmi görevi yoktu. Pejmürde bir kitapçı dükkanı vardı ve aralıklarla Serdengeçti diye bir dergi çıkarırdı. Resmi görevli olan abisi, diyanette görevli. Benim önüme düştü, abisine götürdü. Abisi diyanette o işlere bakıyormuş, özlük işlerine, adını da unuttum adamın. Fazla da uzun sürmedi, yarım saat. Şimdi laftan lafa geçeceğiz, benim İmam Hatip ikide üçte, büyük

heyecanla okuduğum ilk dergiler, Serdengeçti dergileri. Ara sıra çıkardı Serdengeçti dergisi. Konya'da, Kırmızı kütüphane'nin önündeki gazete ve dergiler arasında bir gün Serdengeçti dergisine rastladım. Ne kadar büyük heyecanla adeta yutarcasına okumuştum. Şimdi aynı heyecanı duyabilir miyiz bilmiyorum. Sonra bütün yayınlarını takip ettim. Eski koleksiyonlardan bir kısmını buldum. Dolayısıyla adamın fikri dünyasını, geçmişini epeyce biliyorum. Serdengeçti tek parti döneminin baskılarını ve sıkıntılarını dile getirip halkın hislerine tercüman olmuş bir kimsedir. Rahat okunan, esprili, ve duygulu bir üslubu vardı. Dini milli hamasi heyecanın uyanmasında önemli rolü oldu.

Neyse kadro ve tayin belgesini aldım, Konya Müftülüğü de heyecanla bekliyordu. Çünkü bir camisi kurtulacak, kadro gelecek, bir camisine bir görevli gelecek. Camiye kadro gelmesi önemli bir hadise, hala da önemlidir. Kendi mahalle mescidimizdeki müezzinlik imamlık tecrübem dolayısıyla orda fazla sıkıntı olmadı. Evimiz çok uzak sabahları sabah namazına bisikletle gidip geldim. Gene de imamlık biraz zor geldi bana. 19 yaşında bir gencim ve emsallerine göre de epeyce büyük bir camideyim. Ama halkın, cemaatin sempatisi de vardı. Hutbelere çok önem veriyordum. Epey hutbe kitabı satın aldım, bulabildiğim hepsini topladım. Onlardan bölümler alıp ekleyerek birleştirerek hutbe hazırlardım. Yeterince emek çekince iyi sonuç alınıyor. Hem gençlikten hem çocuksuluktan dolayı biraz da iyi hazırlanılmış olunca okuduğum hutbeler iyi yankı bıraktı, çünkü o kadarını beklemiyorlar. Fazla ezberim olmadığı için sabah namazlarında zorlanıyordum.

Rahmetli babamın zorla İmam Hatibe gönderdiğini başlarda söylemiştim. Sonraları çok memnun kaldı, Mescidimizde müezzinlik yapınca mutlu oldu. Ama birkaç defa dile getirdiği bir hayali vardı: İnşallah Nazilli müftüsü olursun diye söylerdi.

Niye Nazilli?

Seviyordu babam nazilliyi. Gençliğinde oralara çalışmaya gittiği için tanıyor ve seviyordu demek ki.

Hiç cenaze yıkadınız mı? Onu merak ettim.

Yok, cenaze yıkamadım. Caminin o tür işlerini gören, baştan beri ondan nasiplenen kimseler vardı. Ben o işlerle ilgilenmeyince onlarla aram çok iyi oldu. Zaten oradaki görevim fazla sürmedi.

İmam-Hatibi hazıranda 28 kişiden 5 kişi bitirebilmiştik. Henüz Konya'da Yüksek İslam Enstitüsü açılmamış. Benim eskiden beri edebiyat tahsiline merakım vardı. Eylül ayında lise fark dersleri imtihanlarına girdim, Konya lisesinde. Yanlış hatırımda kalamadıysa son sınıfın bütün derslerinden sınava

giriliyordu. O yaz bir süre resim falan çalıştım. Sonunda dört dersim kaldı: Fizik, kimya, matematik, Fransızca.

İmam Hatipte bu dersler yok muydu, yoksa yeterli mi değildi?

Öyle koymuşlar kuralı. Lise son sınıfın edebiyat bölümü derslerinin tamamından imtihana giriyordunuz. O 4 dersim kaldı. İlgi çekici bir şey hatırlıyorum: O imtihanlar sırasında zaman bulamadığım için bir Cuma hutbesini kendim hazırlayamadım Diyanetin hazır hutbelerinden birini okudum. Konu da fena değildi, ağaç sevgisi, ağaç dikmek, yetiştirmek gibi bir şeydi. Cemaatin firasetine şaştım. Durumu fark ettiler. Bu hutbeyi emrettiler de mi okudun diye sordular.

Sabah namazına kalkmak zor oluyor muydu?

Ben onu hayat tarzı haline getirdiğim için zor olmuyordu. Ona göre yatıyorsun kalkıyorsun. Evimizle cami arasındaki mesafenin uzunluğu dışında bir sıkıntı hissetmedim.

Yüksek İslam macerası nasıl başladı?

İstanbul Y. İslam Enstitüsüne – ki tek enstitüydü henüz - o sene bütün Türkiye’den sadece 52 kişi aldılar. O zaman Fındıklı’daydı bina, Fındıklı’daki bina Namık Kemal ilk okulunun son iki katı. Bir katı yatakhane bir katı derslik. İlk iki sınıftaki öğrenciyle kapasite dolmuş bir tek sınıf kalmış. Yıl 1961-1962.

O dönemde imtihanlar şöyleydi. Bütün Türkiye’de her şehirde önce yazılı sınav yapılır, İstanbul’da okunur onlar, rahmetli Nihat Sami Banarlı falan okurlarmış. Kazananların listesi bildirilir, kontenjanın bir buçuk ya da iki misli genç sözlüye çağrılır. Mustafa Fayda çok arzu ediyordu İstanbul’da okumayı, ama maalesef İstanbul’daki sözlüde kaybetti.. Sonra Allah kendisine İstanbul’a dekan olmayı nasip etti. Kendi kendime yorumluyorum niye kaybetmiş olabilir diye: Bütün Türkiye’den 52 kişi alınacak. Konya’dan 8 kişi kazandırılmış. Biraz göze batmış sanırım. Kuran-ı Kerim, Arapça, genel kültür gibi şeyler sorulduğunu hatırlıyorum. Ama zor bir imtihandı.

Ne gibi zorluklar yaşadınız?

Konya dışına hiç çıkmamış kapalı bir toplumdun geliyoruz. İstanbul’a da ilk gidişimiz. Hikaye değil bir tahta valizle gittik. O zamanlar öyleydi.. Tanımadığımız bir muhit. Usul ve yol yordam bilmiyoruz. Usul bilsem görev nakli için başvururdum. Çok zordu İstanbul’a kadro nakletmek. Ama ona rağmen biraz uğraşıp epeyce nakleden kimseler oldu. İlk gün galiba Sirkeci’de bir otelde kaldık. İkinci gün Fındıklı caminin mahfil kısmında birkaç arkadaş halıların üstünde bir gece kaldık. Sonra rahmetli Ahmet Gürtaş Ortaköy’de imamı olduğu bir camiye götürdü. Konya’dan gelenler Konyalıları Kayseri’den

gelenler Kayserileri paylaşmışlar. İslam Enstitüsü öğrencisi epey imam vardı. Gürtaş bizden bir sınıf öndeydi. Ortaköy’de tepenin başında küçücük bir camide görevli. Kaydolmak için gelmiş Kayserili arkadaşlar da vardı orada. Kayıt olmaya geldiğimiz sırada orada kaldık.

Ortaköy’den Fındıklı’ya geliyoruz otobüsle. Benim bazan köylü, saf görünümü bir tarafım olur. Garip garip bakan bir tarafım hala zaman zaman nükseder. Tıklım tıklım otobüste, Fındıklı’ya yaklaşıyoruz, kayıt işlemlerini tamamlamaya çalışıyoruz. Sabah iş saati, arka kapıya yakın bir yerde güçlükle ayakta duruyoruz. Yolculardan birine böyle fazla aval aval bakmışım. Meğer o sırada adamın cüzdanı çalınmış. Bir telaş, kapılar açılmıyor. Şoför karakolun önünde durdu. Polis çağırdı. Karşımdaki adam “Bu çaldı diye beni göstermez mi!” Şaşkın ve üzgünüm. Türk polisine güvenim o zaman güçlendi. Orta yaşlı bir komiser, Kimsin, nesin, niçin geldin, diye sorular sordu. Enstitüye kayıt yaptırmaya geldiğimi söyledim. Kaç paran var, dedi. Cüzdanıma kimliğime baktı. 5-6 dakika konuşunca kanaat getirdi: Parası çalınan adama benim için: Yok, dedi, bu çok zavallı birisi, mümkün değil bu yapmamıştır. Sen başka yerde kaybetmişsinizdir.

Hareket dergisi, Büyük Doğu ve sair dergileri takip edebiliyor muydunuz ?

Büyük Doğu’yu İmam Hatibin son yıllarına doğru tanıdım. Bende etki bırakan ise Serdengeçti dergileri oldu. Büyük Doğu’nun eski sayılarını bir arkadaştan bulmuştum. İstanbul’daki öğrenciliğim sırasında ilk sene Nuruosmaniye’de, Büyük Doğu’nun yazıhanesine gittiğimi hatırlıyorum. Necip Fazıl rahmetliyi de yakından ilk orada gördüm. Kötü beslenmeden yüzümüz kavruktu, hangi kelimeleri kullandı hatırlamıyorum, bizi fazla rencide etmeden, bu görüntümü tasvir etmeye çalıştı: Bak işte zavallı Anadolu çocukları böyle ürkek ve kavruk olur gibi sözler söyledi. Niye gittik onu da hatırlamıyorum, belki de Büyük Doğu’nun eski bir sayısını isteyecektik.

Şevket Eygi’nin gazetesi var mıydı?

Haftalık Yeni İstiklal vardı, daha sonra Bugün gazetesi çıktı.

Said Nursi?

Said Nursi ile görüşmedim. Kardeşi Abdülmecid Nursi Arapça hocamızdı.

İslam enstitüsünde mi?

Hayır, Konya İmam Hatipte

Derse mi geldi?

Evet şaşırmakta haklısınız. O yıllarda Said Nursi ve Nurculuk’a pek iyi gözle bakılmazken kardeşi Abdülmecid Nursi hangi kaynaklardan tezkiye edilerek geldi bilemiyorum. Çok zarif, çok kibar bir insandı. O zaman E cetveli

diye bir uygulama vardı kadrolu değil de, ücretli öğretmen olarak geliyordu sanırım. Onun kızı ve/veya damadı polisti. Abdülmecid hoca bayağı zor anlaşılabilir bir Türkçe ile konuşurdu, ama Arapça bilgisi iyiydi, ondan epey istifade ettik.

İslam Enstitüsünden bir şey sormadık henüz. İmamlığı bitirdik kaldık. Arkadaşlarla aklımıza sorular gelirse hocamıza soralım, interaktif olmasına gayret edersek daha iyi sonuç alırız. Buyurun emrinize amadeyiz artık! Şimdi siz anlatırken dikkatimi çekti. Hocalarımızdan çekindiğinizi anlattınız yanlış hatırlamıyorsam. Şöyle bir şey aklıma takılıyor benim. 4 yıl öğretmenlik de yaptım ben İmam Hatipte. Meslekçilerin genelde bizim İmam Hhatip öğrencilerine karşı itici bir pozisyonu var. Yani öğrenciyle samimi olmaya da pek yaklaşılmıyor, olana da biraz ters bakılıyor gibi bir izlenim var. Bunda acaba yetiştirme tarzının bir rolü var mı? Yani hocalara karşı hep uzak durmanın getirdiği bir alt yapı var mı?

Kemmiyet-keyfiyet

Şimdi sizin bahsettiğiniz dönemle benim İmam Hatip yıllarım arasında epeyce bir zaman farkı var. Sizin tasvir etmeye çalıştığınız hoca örnekleri bizde çok fazla yoktu. Hatırlarsanız İlahiyat mezunlarından nihayet birkaç kişi bize geldi. Evvelki hocaların bir kısmı eski İmam Hatiplerden kalma, bir kısmı işte bu konulara biraz meraklı olanlardan, bir kısmı alaylı tabir ettiğimiz kimselerden. Kültür dersi hocaları da birkaç tane kendi kadromuzda vardı. Çoğu liseden, askeri ortaokuldaydı. Birkaç rütbeli hocamız da vardı. Dolayısıyla bizde homojen bir hoca tipinden bahsetmek, en azından benim İmam Hatip öğrenciliği yıllarımda, mümkün değil. O bakımdan tam da sizin söylediğiniz anlamdaki müşahedelerim yok denecek kadar az.

İsmi hatırlamıyorum da bir yerde yaklaşmıyoruz soru bile soramıyoruz gibi bir ifadeniz olmuştu.

Evet, ilk Kur'an-ı Kerim hocamız mizacı sert bir insandı. Rahmetli çok da güzel Kuran okuyan birisiydi, Hakkı Özçimi hocamız. Belki oradan hatırlanıyor gelmiştir. Konu dağılacak belki ama sizin sorunuzun hatırlattığı başka şeyler geldi hatırıma. Sonraki yıllarda İslam Enstitüleri, İlahiyat Fakülteleri mezun verdi. Ve İmam Hatipleri tamamen oraların mezunları işgal etmeye başladı. Gönül isterdi ki daha yüksek bir seviye elde edilsin ama dediğinize benzer olaylara sıkça rastlanıyor. Biz kendimiz mezun ettik, gönderdik ama iyi sonuç alınmıyor. Bunun sebeplerini ben epeyce düşündüm, kendimce uygun bir izah bulamadım. "İnsan problemi"yle alakalı sanırım. Belki şunlar eklenebilir:

Sanki ilk nesiller, yani İmam Hatiplere girmiş ilk nesil öğrenciler, birikmiş bir potansiyele sahipti. İslam Enstitüsünde de onlar ilk nesilleri oluşturdular.

Daha birikimli ve daha idealisttiler. Sonraları biraz sıradanlaştı galiba. Bu durum aslında bütün alanlar için geçerlidir. Bu arada kemiyet-keyfiyet meselesi de karşımıza çıkar. Yani kemiyet arttıkça keyfiyette bir düşme olur. Muhtemelen sizin öğrencilik zamanınıza daha sonraki orta döneme ait mezunlar rastlamıştır. Artık İmam Hatipler hayli çoğalmış, İslam enstitülüler, İlahiyatlılar çoğalmıştır. Çok kimse de oralara seçilerek gelmiyor. İtiraf edelim bir öğretmenlik elde etmek için, maişetini temin için geliyor.

Yetmişmiş insan kalitesini muhafaza etmek, gençleri belli alanlara yönlendirmek, kaliteyi düşürmemek fevkalade zor bir şey. İmam Hatip okullarındaki seviye kaybını ben hep bu kemiyet-keyfiyete dengesine hamediyorum. Sayı artsın, çoğalsın derken kalite üzerinde durulmadı. Aslında Türkiye’de her alanda öğrenci çoğalması oldu, bu artış içerisinde daha kaliteli olanlar görünmez oldu. Çoğunluk itibariyle o sizin ifade etmeye çalıştığınız tarzdaki hoca tipleri baskın çıktı. Daha sonra bunların bir kısmı da maalesef politize oldu. Politikanın emrine girdi. Bunları şu anda bütün yönleriyle ele alıp tartışmamız zor olur. Ama şu bir gerçek tir ki, her kurumda olduğu gibi İmam Hatiplerde de politikaya bulaşma, ciddi seviye kaybına yol açtı.

İnsanlar yeterli ilmi seviyeye sahip olmazlarsa, günü kurtarabilmek için politize olurlar böylece, gelene gidene göre vaziyeti ayarlayabilme noktasına gelirler. Veya siyaseti asıl meşgale sayarlar. İلمي ve kültürel seviye böylece düşmüş olur. Şimdi o durumdaki herkesi toptan itham etmek belki doğru olmaz. Bir kısmı samimi olarak iyi yaptıklarını zannedebilirler. Ama gerçek ilim ve seviyeli hizmet ortak, rakip kabul etmez. İlim ve kültür alanı biraz da hasbîlik ve mahviyet ister. Yani şöyle toparlayalım: Sayının artması İmam-Hatip öğretiminin yaygınlaşması yanında, mahzur olarak kalitenin ve seviyenin düşmesine de yol açmıştır.

İlk göreviniz imamlıktı. Daha sonra burs alıyor muydunuz kimler burs verdi size, ondan sonra özel hocalardan fakülte dışında ders aldınız mı böyle yavaş yavaş fakülteye doğru yaklaşılm.

Ekonomik bakımdan çok acındırıcı bir tablo çizmiş gibi hissettim kendimi ama biraz da öyleydi. Bu durum İslam Enstitüsünde de devam etti sayılır. Dün de kısmen temas ettim. Türkiye’de sonraları hissedilir bir ekonomik kalkınma oldu. Bundan çeşitli kesimler pay aldı. Dini duyarlıklı topluluklar da tahminlerimizin ötesinde organize oldu. Bugün Ankara’ya İstanbul’a hakikaten muhtaç durumda herhangi bir öğrenci gelecek olsa açıkta kalmaz. Çok nasipsiz değilse bir şekilde çaresini bulabilir. İşte 1960-1961’de bu imkan yoktu. Hiç denecek kadar azdı veya ben haberdar değildim. Konya’dan İstanbul’a tek ben değil bir grup arkadaş geldik. O zamana kadar Anadolu’dan İslam enstitüsüne

gelenler yüzde doksan yatılıydı. Yer imkanı vardı Yüksek İslam Enstitüsünün. Dün de ifade ettim Namık Kemal ilkokulunun son iki katından birisi yatakhane olarak birisi de derslik olarak ayrılmıştı, ama ilk iki yılda yatakhane kısmı dolmuştu. Dolayısıyla 3. dönemde yani bizim dönemde yatılı öğrenci alınamadı.

Konya'da İslam Enstitüsü henüz yok değil mi hocam?

Hayır yok, bizden bir sene sonra açıldı. O sırada tek İslam Enstitüsü var: İstanbul Y. İslam Enstitüsü. Öyle olunca bize başımızın çaresine bakmak kaldı. Belki şimdiki aklım olsa ne yapar eder, Konya'daki imamlık kadromu İstanbul'a nakletmeye çalışırdım; ama latife yollu imamlıktan kaçtığımı da söylemiştim. Aslında bu konuda başarısız da değildim ama, yaşım küçük, yeni bir şehre gidiyorum, çevreyi tanımıyorum, nakil konusunu hiç düşünmedim. Kendi imkanlarımla da herhalde o nakli başaramazdım.

Kaydımızı yaptırdıktan sonra 7-8 arkadaşla, evvelce bahsettiğim Bayram Başpınar, Edirnekapı Mihriban Camii'nin arka tarafındaki sokakta bir ev buluverdi. Ev zemin katta, sokağa bakan penceresi 50 cm kadar ışık görüyor. Arka tarafta bahçeye bakan kısmında bir iki oda biraz ışık alabiliyor. Somyaları dizdik yan yana, bir odada 6-7 kişi bir odada 2-3 kişi yatıyoruz. Ali Yardım hoca ben yalnız kalmayı tercih ederim dedi, en rutubetli oda da ona kaldı. Somyanın altına valizleri koyduk. 15-20 gün sonra Ali Bey valizi kaldırmak ihtiyacı duyunca, yere temas eden kısmı tamamen betona yapışmış olduğunu görür. Yani o şartlar içerisindeydik ama pek de hayatımızdan şikayetçi değildik. O sıralarda kaç lira ile geçiniliyordu şimdi hatırlamıyorum. Bir yıl sonra durumumuz düzeldi, bize görev verdiler.

İsterseniz biraz hızlanalım. 50 kişi Anadolu'nun çeşitli yerlerinden gelmiş, yatılı imkanı da yok, çoğu insanın durumu benim gibi. Gene de Ankara'nın yollarını bilen gruplar vardı, heyetler gitti geldi. İbrahim Öktem o zaman Milli Eğitim Bakanı. İsmet İnönü başbakan. 1961 yılı. Bakana kadar çıkmış bir grup arkadaş. Bizlere ikinci imamlık diye kadrolar çıktı.

Kadirihane

Talep ettiniz mi?

Tabii tabii, ya bize yatılılık imkanı verin veya başka bir yol bulun denildi. İstanbul müftülüğü emrine yeni kadrolar verdiler. İhtiyacı olan camilere 30 tane mi 40 tane mi, ne kadarsa ikinci imamlık verildi. İkinci imamlık ne demek? Öğrenciliğe mani olmayacak şekilde akşam, yatsı ve sabah namazlarını kaldırmak üzere özel bir statüde bir imamlık görevi. Çok büyük camilere de vermediler. Sanıyorum müftülükler nerelerin çok ihtiyacı var diye düşündü.

Buralarda bir kısım arkadaşlar çok rahat etti. Biraz meşhur camiye, imamı, müezzini her düzeni yerinde, faraza ikinci bir imam gelirse, onun düzeni bozulacak; eski görevliler, arkadaş sen hiç uğrama dediler. Bazıları cumadan cumaya gitti. Daha gayretli ve hırslı olanlarımız, mesela Salim Çalışkan diye Kayseri'den Konya'ya son sınıfta gelmiş olan arkadaşımız, Tophanedeki Kadiri tekkesinin camiine verildi. Geniş imkanları ve meşrutası olan bir yer, oraya iyice yerleşti. Ben Kadiri tekkesini o vesileyle tanıdım.

Şimdi, laftan lafa geçeceğiz Mustafa Kara hoca mı İsmail Kara mı, onlar yakın tarih tasavvuf hareketlerini incelerken buna bir yerde temas ediyorlar: Tekkeler kapandıktan sonra ne oldu? Umuma açık cami mescit gibi bölmeleri bulunan tekkeler cami olarak fonksiyonunu devam ettirdi. İşte Kadirihane öyle bir yer. Rasim Çalışkan'ı ziyaret için birkaç defa Kadiri haneye gittik. Ben daha sonra tasavvuf okutacağımı bilseydim, oraları o zaman didik eder, benzerlerini bulur daha yakından tanımaya çalışırdım. Ama, geriye de dönüş mümkün değil, keşke demenin de bir anlamı yok. İstanbul'a da yeni gelmişiz 19- 20 yaşında bir genç, çevreyi tanıyacak, hayat mücadelesi var falan, ancak o kadarını yapabildik. Daha iyisi yapılabilirdi ama geriye dönüp baktığım zaman epey bir şeyler yaptığım kanaatine ulaşabiliyorum.

Kadirihane, hatırımda kaldığı kadarıyla, genişçe bir araziye sahip, cami kısmı sanırım aynı zamanda semahane olarak da kullanılıyor. Çevrede pek çok odalar vardı, ne kadarı kullanılıyordu bilmiyorum. O zaman dahi, 1960'larda yani, yıkıldı yıkılacak görüntüsü bulunuyordu. O Kadirihane sonradan öğrendim ki, İsmail Rumi'nin yattığı yerdir. Kadiriliğin ikinci piri, Anadolu'da yayıcısı olan İsmail Rumi'nin de, yanlış kalmadıysa aklımda, merkadinin bulunduğu bir yer. Kadirihane'den bir yatsı namazından sonra, çok küçük bir kadiri devranını da sanki hayal meyal hatırlıyorum. Yakın yıllarda orada önemli bir yangın olduğu televizyon haberlerine yansımıştı.

İsterseniz benzeri bir yer olan Yahya efendi dergahını da hatırlayalım. Beşiktaş sırtlarında harika bir yer. Gitmemişseniz, mutlaka bir gidin. Manzarası çok hoş, o yıllarda Kadirihane'den daha bakımlı ve daha mamur idi, arazisi de zannediyorum daha geniş.

İkinci imamlık konusunu biraz daha izah etmeye çalışayım. Bu ikinci imamların görevi sabah akşam ve yatsı namazlarını kıldırmaktı. Bir kısım camilerin lojmanı meşrutası vardı bazı arkadaşlar oralarda kaldı. Benim görev nereye çıktı? İstanbul'da çok enteresan sokak ve cami isimleri var. Benim camimin adı Tuti Abdülatif Camii. Zor telaffuz ediyorlardı insanlar. Bu bir mescitti o sırada. Niye ikinci imam kadrosu vermişler? Yaşlıca bir imamı vardı oranın. Hakikaten zorlukla geliyordu, ben ona acıdım o bana acıdı. Sen

sabahlara gelme dedi. Ben sadece akşam ve yatsıya gidiyordum. Ezan okumak da bana düşüyordu. Görevimi pek aksatmadım. Cuma da kılınmadığı için işim hayli kolaylaşıyordu. Biz görev alınca demin bahsettiğim o perişan evden çıktık, beş arkadaş Aksaray'da Toprak Sokakta ahşap bir evin ikinci katını kiraladık. Ahşap evin yapısı da enteresandı. İhtiyar bir karı koca ve bir kız torunları vardı. İbrahim Taşçı isimli arkadaş ara sıra bize gelir, bir ara bizde de kaldı. Namaz kılarken secdeye varınca dizlerini biraz sertçe yere koyardı, yapısı öyle. Ve şikayet gibi değil de, alt kattaki ev sahipleri hatırlattılar: Biz çıkan sestem rahatsız oluyoruz biraz dikkat edin dediler.

Benim imam olduğum camiinin imamı mezun olmamıza bir sene kala vefat etti. Yerine kim gelse tahmin edersiniz, Mahmut Kaya. Mahmut Kaya o sıra dışarıdan ortaokul imtihanlarına giriyordu. Onunla 3-4 ay beraber görev yaptık, o sırada sanıyorum onun da gayretiyle camiye bir minber yapıldı, cemaat biraz çoğaldı. Cuma kılınmaya başladı. Mahmut becerikli bir arkadaş bir lojman yaptırdı oraya. Kendisi kalmaya başladı. Biz gene Aksaray'da kira evimizdeki düzenimizi bozmadık Mahmut Kaya'yı zikredişimin sebebi şu: Aradan seneler geçti, benim profesörlük jürimde, Mahmut Kaya jüri üyesiydi. Ben İslam enstitüsünü bitirmek üzereyken, o dışarıdan orta okul derslerini veriyordu. Ara sıra haberleşirdik. Sonra liseyi, üniversiteyi bitirip, sanırım Türk-İslam Düşüncesi kürsüsünde profesör olmuş. Dekanımız Prof. Mehmet Aydın benim Profesörlük jürime M. Kaya'yı teklif edeceğini söyleyince doğrusu hem şaşırıp hem sevindim. Raporunu da çabucak göndermişti. O yıllarda tasavvuf alanında hiç profesör yoktu, onun için jüriler yakın branşlardan seçilirdi. Şimdi çok şanslısınız, tasavvuf profesörleri var. Bizim doçentliğimizde de tamamen branş dışı kimseler girdi. Bunun bazan faydası bazan zararı oldu.

İlk nesilleri işleri biraz zormuş hocam değil mi?

İlk İmam Hatip nesli bayağı fedakar bir nesil. Önlerinde yüksel tahsil imkanı yoktu. Okullar ilk mezunlarını verdiği vakit gidecekleri bir yer mevcut değildi. Ama şartlar zorluyor, İstanbul Y. İslam Enstitüsü açılıyor. Önce galiba Çarşamba semtinde öğretime başladı. Sığıntı bir yerdeydi. Yani o günün koca İstanbul'unda doğru dürüst bir bina bulunamaz mıydı? Belki ülke olarak maddi bakımdan da sıkıntıdaydık, ama asıl zihniyet mücadelesi önemliydi. Türkiye'de sanki iki güç var, hep çatışıyorlar. Biri yerli, milli; öteki kendini "modern" "batıcı" diye niteleyen, fakat milli köke yabancı anlayış. İşte o çatışmadan ancak o sonuç çıkabilmiş. Daha sonra Fındıklı semtinde bir ilkokulun son iki katı İslam Enstitüsü'ne tahsis ediliyor.. O günlerde gazetelerde enteresan karikatürler vardı: Çember sakallı korkunç bir tip, bir ilkokul çocuğuna bir horoz şekeri uzatıyor, onu güya kandırıyor, binasından

çıkıyor oraya hop kendisi yerleşiyor. Nedir bu? Namık Kemal ilkokulunun son iki katına İslam enstitüsünün girmesi, karikatüristlerin zihin dünyasında böyle bir karşılık buluyor. Ben 1965 senesi mezunuyum. Bir iki sene daha aynı binada devam etti. Daha sonra Bağlarbaşı'ndaki yeni binasına taşındı.

Evet, biraz teferruata daldık. Sorularla konuyu yönlendirebiliriz.

Nurettin Topçu hakkında

Celal hoca'nın konumu neydi o dönemde?

Celal hoca konusunu şöyle anlatayım. Yüksek İslam Enstitüsüne kaydolmak için biz Konya'dan İstanbul'a kara trenle geldik. Otobüsler şimdiki kadar yaygın ve konforlu olmayıp, yollar bu kadar düzgün ve rahat değildi. Sene 1961. Kara tren 20 saatte mi, 18 saatte mi geliyordu bilemiyorum. Mavi trenle şimdi bile 13-14 saat, mavi tren seferleri galiba biz 3. sınıftayken sefere başlamıştı da büyük sevinç yaşamıştık. Kara trende 1., 2., 3. mevkiler vardı. Konforu, kalitesi ve fiyatı ona göre. Biz herhalde en düşük mevkiden almış olmamız lazım, tenhaydı tren. Kompartımanlar arasında dolaşırken 1. mevkide rahmetli Nurettin Topçu'yla karşılaştık. O sırada 1960 ihtilali sonrası ilk seçim propagandaları yapılıyordu. Nurettin Topçu, Adalet Partisi Konya senatör adayı idi.

O sıralarda benim değerler dünyamda, hayalimde, hafızamda Nurettin Topçunun oldukça müstesna bir yeri vardı. Fakat Konya'daki propaganda konuşmasını dinledikten ve o tren yolculuğundan sonra kafamdaki Topçu imajında bir sarsıntı oldu. Mustafa (Kara) bey çalıştı çok daha iyi ve yakından tanır Nurettin Topçu'yu; onun fazileti müselleme, hakkında benim fazla bir şey söylemem gerek yok. Ama hatırımda kaldığı kadarıyla natıkası pek kuvvetli değildi veya bende öyle bir intiba bıraktı. Konya'da propaganda konuşmaları sırasında neler söylediğini hatırlamıyorum ama etkili bir intiba bırakmadı. Hatta hayret edilebilir, ondan birkaç sene sonra Demirel'i de ben aynı meydana dinledim ve o sırada Demirel'in kelime hazinesi çok dardı. Hiç de etkileyici konuşmuyordu. Sonraları kendini geliştirdi, iyi bir hatip sayılmaz ama, o eski kelimeleri deyimleri sonra okuyarak öğrendi gibi geliyor bana.

Nurettin Topçu'ya dönelim: Trendeyiz, o sırada, seçim bitmiş miydi, nasıldı tam da hatırlamıyorum, belki de sonuçlar tahmin ediliyordu; Rahmetli Topçu son derece me'yus ve üzgündü. Konya'da en büyük rakibi Osman Bölükbaşı idi. Osman Bölükbaşı bütün Anadolu'da olduğu gibi Konya'da da konuşmalarında etrafı kasıp kavururdu. 2-2,5 saat kürsüde kalır, çok çok güzel konuşurdu. Kürsünün üzerinde 1-2 sürahi su bitirirdi. Onun o sıradaki aşırı cerbezesi Topçu'yu herhalde çok fena etkilemiş. Yani politika pek hoş değil.

Ben Nurettin Topçu'ya katiyen konduramayacağım yakıştıramayacağım şekilde, Bölükbaşı'nın aleyhinde konuştu, verip verişti. Allah Allah dedim, bir hayli şaşırdım.

Onunla fikri meseleler de konuştuk. İmam Hatib'i yeni bitirmişiz, fazla birikimimiz de yok, ama epeyce sohbet ettik. Ben o sırada onun Taşralı isimli hikaye kitabını yeni okumuştum. Ama nerden bileyim ki Nurettin Topçu ile karşılaşacağımı. Ben sevdiğim şeyleri çok süratli okurum, ayrıntıları fazla kalmaz aklımda. O kitabı da çabucak okuyup geçmişim. Çok memnun oldu, kitabı nasıl bulduğumu sordu. İyi, güzel demenin dışında, onun arzu ettiği seviyede bir tartışma gücüm olmadı.

Taşralı tasavvuf alanıyla meşgul olanların mutlaka okuması gereken bir kitap. Mesela bir şeyh efendi tipi var. "Mübarek Zat" isimli hikaye. Orada Türkiye'de baskı ve inkıta dönemlerinden sonra tasavvufi alandaki heves ve uyanışın getirdiği ortamda kifayetsiz şeyhlerin etrafında toplanan insanların dramı anlatılır. Tekkelerin kapanmasıyla ortaya çıkan kopukluk tabii büyük bir olumsuz sonuç doğurdu. Sonra müsait bir ortam doğunca o alanda da yeniden bir gelişme meydana geldi. Hikayedeki efendi hazretleri tipi o gelişme sırasında ortaya çıkan bir tezahür. Anadolu'dan gelen veya İstanbul'da yaşayan, nispeten varlıklı muhafazakar orta kesimin anlatıldığı bir yer. İyi niyetli bu tür insanların nasıl istismar edildiği vurgulanır

Mahir Hoca dersinize gelmiş miydi.?

Ondan bahsedeceğim, Mahir Hoca olmasa bizim dünyamız olmaz. Şu konuyu tamamlayalım. Rahmetli Nurettin Topçu ile İstanbul'a kadar, herhalde birkaç saat beraber olduk. O politikadaki hezimetinden üzülen bahsettikten sonra, biz İslam Enstitüsüne kaydolmaya gidiyoruz dedik. "Bakın dedi orada birkaç hoca ile karşılaşacaksınız, Celal hocanın eteğine sıkı sarılın. Celalettin Ökten." Celal hoca sınıfa tesir eden hocalardan birisiydi, hafif sakalı vardı etkili, karizmatik bir görünüme sahipti. Biz de Nurettin Topçu'nun o ilk hatırlatmaları dolayısıyla olsa gerek, daha dikkatli takip ederdik. Bir gün kendisine bayram ziyaretine gittik. Laleli'de ara sokaklarda eski tip bir evi vardı, Anadolu evlerine benzer. O zaman mı dinledim, başka yerde mi okudum, tam hatırlayamayacağım; şöyle esprili bir olay anlattı:

Eskiden sokaktan eskiciler geçirdi. Kullanılmış eşya giyecek ne bulurlarsa az bir fiyatla alırlar. Hoca galiba sokaktaki komşularla eskicinin bir muhaveresine şahit oluyor, alıcı eski giyecekleri kasederek "Kadın eskisi almıyoruz" der. Kendi karısı ne olup bittiğini sorunca Hoca der ki: "Hanım hanım, duydun mu kadın eskisi almıyorlarmış!"

Nurettin Topçu ile İstanbul'da başka görüştünüz mü?

Şimdi Çemberlitaş civarında galiba Birlik Vakfı'nın kullandığı bir yapı var. O zamanlar orada galiba Milliyetçiler Birliği gibi bir dernek bulunuyordu. Hocanın orada bir odası vardı. Küçük çaplı toplantılar yapılırdı. Orada birkaç defa dinledik birkaç defa ziyaret ettik. Peyami Safa'nın ilk yazılarının olduğu Türk Düşüncesi dergisinin eski sayılarını oradan bulabildiğimiz kadarıyla aldığımı hatırlıyorum. Şu anda rahmetli Nurettin Topçu ile ilgili hatırıma gelenler bunlar. Okumamış olanlar varsa Mustafa (Kara) hocamızın Nurettin Topçu'nun tasavvuf kültüründeki yeriyle ilgili güzel bir incelemesi var ("Nurettin Topçu'nun Tasavvufî Düşüncesi", Nurettin Topçu'ya Armağan içinde, Dergah yayını, 1992).

Nurettin Topçu bildiğim kadarıyla Avrupa'da ilk felsefe doktorası yapan bir insanımız. Tabii çileli bir kimse. Hem batı kültürünü ve batı düşünce kalıplarını bilen benimseyen; hem de yerli, milli, dini kültüre sahip olan bir insan. Bu iki dünyanın imtızacı ve izdivacının imkanı ve şartları fikir çilesi olan kimseleri hep düşündürmüştür. Şimdi hatırladım, o sıralarda sağ gruplarda yeni bir oluşum başlıyordu. Topçu'nun "İslam sosyalizmi" şeklinde dile getirdiği anlayışa karşı çıkan hatırı sayılır bir grup vardı. Muhtevalı insanlar böyledir, onların sevenleri olduğu kadar muhalefet edenleri de var. Demin anlatmaya çalıştığım o hikaye (Mübarek Zat) dolayısıyla da ona kızanlar vardı, ama kimlerdi onu da hatırlayamıyorum.

O zamanın yüksek İslam öğrencileri arasında fikir ayrılıkları var mıydı? Hocalar arasında var mı? Yani bugünün sağcısı solcusu gibi, bunların gerginlik derecesi neydi?

Hayır benim hatırladığım kadarıyla o sırada fikir ihtilafları henüz yoktu. Bunlar daha sonra ortaya çıktı. Ülkücü, Milliyetçi, Akıncı, İslamcı, Dinci, MHP'ci, Selametçi, Milli Nizamcı öyle bir şey bizim zamanımızda söz konusu değildi. Olsaydı herhalde en azından görmemiz veya ister istemez bir tarafta yer almamız gerekirdi. Dün de vurgulamaya çalıştım. Polizasyon derken de biraz da kastettiğim buydu. İmam Hatiplerde de yoktu bizim dönemimizde, İslam Enstitüsü öğrencileri arasında da söz konusu değildi.

İlahiyat ve Yüksek İslam enstitüsü hocaları arasında, tasavvufa yakın olanlar, karşı olanlar gibi şeyler var mıydı? Bunu desteklemek için açayım biraz hocam. Necla Pekolca'yı hanımefendinin hatıraları yayımlandı "Dünya Üzerinde" diye, orda bir bölümde İslam enstitüsündeyken beraber çalıştığı, eski kıymetli hocalardan bahsediyor, Ahmet Davudoğlu benzeri hocalardan, onun kendisine nasıl nazik davrandığından falan, ama bununla birlikte Ahmet Davudoğlu hoca ile bazı hocaların arasında ciddi çekişmeler, fikri çekişmeler yaşandığını anlatıyor. Ama onların kendi aralarındaki fikri çekişmelerinde bile nezaket vardı. Çok nazik bir şekilde tartışırlardı. Sizin döneminizde nasıldı?

Aşağı yukarı, ben de ifade etsem ona benzer cümleler kullanmam gerekir.

Ahmet Davutoğlu ve diğerlerinin tasavvufa bakışı nasıldı hocam?

Ahmet Davutoğlu, tasavvuf merkezli düşünecek olursak, bende bıraktığı intibaa göre fikren bu alana en uzak olanlardan birisiydi. Bize hangi derse geldiğini maalesef hatırlayamıyorum. Bir ara müdür yardımcısıydı. Sonra müdürlük de yaptı galiba. Bir kere şunu ifade edeyim, çok temiz ruhlu, son derece ihlaslı, faziletli bir insan. İdareciliği sırasında her bir öğrenci üzerinde titrer, kendi evladı gibi kucaklamak isterdi. İnsani yönü fevkalade önemli. Ama fikren tasavvufla sanki arası pek hoş değildi.

İzmir’i tercih etmenizin sebebi sıcak mı olması yoksa hocam?

Kaderin sevki diyebiliriz.

Nihad Sami Banarlı hakkında

Hocalarla devam edelim mi?

Bende iz bırakan hocalardan birisi rahmetli Nihat Sami Banarlı’dır. Türkiye Nihat Sami Banarlı’nun tam da kıymetini bilemiyor, tanımıyor. Eski liseler daha şanslıymış, Türk ve Batı Edebiyatı diye lise ders kitapları vardı. Biz lisede onun kitabını okuduk.. Sonraki yıllarda Türkiye’deki zihniyet mücadelesi sonucu, milli eğitimde zamanla sanki okul, okul, mücadele verilerek başka yazarların kitapları tedavüle sokuldu. Seviye kaybına bakın ki; önce o kitapların dili ağır dediler, metinleri ağır dediler, sonra yavaş yavaş o kitaplar seçilmez oldu.

Nihat Sami Banarlı rahmetli bir sene mi iki sene mi bizim edebiyat derslerimize geldi. Görünüşü, konuşma tarzı, hitabeti ve üslubuyla nazik kibar bir insan, tam bir İstanbul efendisi. Ondandır benim hatırımda kalan önemli bir tavsiye: “Çok sözlüğe bakın, bilhassa bildiğinizi zannettiğiniz kelimelere bakın. Bilmediklerinize nasıl olsa bakacaksınız ama bildiğinizi zannettiklerinize bilhassa bakmalısınız.” İstanbul sevgisi, şiir okuma, edebiyat sevgisi ve ilgisi gibi konularda bizim dönemde iz bıraktığını zannediyorum.

İsminin sonundaki d’yi t yazanlara: “Oğlum ben de’li Nihad’ım dermiş. Talebeler arasında öyle bir lakabı da olduğu söylenir?”

Evet, imlaya karşı çok büyük hassasiyeti vardı. Şimdi ne yazık ki o hassasiyet kayboldu. Belki çok özel bir alan ama o edebiyat kitaplarında da, ondan sonraki yazılarında da bir süre o uzatmalı “a”ları, “kanun” “katil” “kamus” gibi kelimelerdeki, o hem kalın hem uzun “a” seslerini hissettirebilmek için iki “aa” ile (kaanun) yazdı. Uzun süre böyle yazdı. Ama bu defa da insanlar, “ka-anun” diye okumaya başladı. Sonra galiba düz çizgi falan koydu. Yani imla meselesi bitmez tükenmez bir konudur. Alfabemizdeki

birkaç harf eksikliğinden, eğitim öğretimin hemen her safhasında fonetik, doğru telaffuz ve diksiyona önem verilmediğinden dolayı, mesele kanayan bir yara olarak devam etmekte hatta gittikçe müzminleşmektedir.

Nihat Sami Banarlı daha evvel, Hürriyet gazetesinde galiba Edebi sohbetler başlığında haftada bir defa yazıyordu.. O yıllarda ise Hakkı Devrim'in çıkardığı Meydan diye haftalık bir dergide yazıları çıkmaya başladı. Meraklılarına söyleyeyim, Nihat Sami Banarlı'nın hemen bütün telifatı, haftalık yazıları dahil bildiğim kadarıyla Kubbealtı neşriyatı arasında çıktı. Mesela Tasavvuf ve Edebiyat Sohbetleri. En azından onların okunmasında fayda var.

Şimdi başka bir şey hatırladım, ben imamlık kadrosu almak için Ankara'ya gittiğim sırada Ulus'ta bir otelde kaldığımı söylemişim ya.. Bir gece kaldım, en yakın gençlik parkı vardı orada. Ankara'nın Gençlik parkı sonraki yıllarda mezbelelik halindeydi. Bilmiyorum Melih Gökçek tekrar düzeltti mi? O sırada Ankara'nın en nezih yerlerinden biriydi. Akşam bir tiyatro oyununa gittim, Muammer Karaca oynuyordu. Şimdiki nesil tanımaz, o zamanlar meşhurdu Muammer Karaca. Muammer Karaca enteresan bir adamdı, Türk tiyatrosunun hatırı sayılır bir elemanıydı. Yarı tuluat yarı kitabi oyunları olurdu. Uzun yıllar Türk tiyatro sahnesinde ismini yazdırmış olanlardan birisi. Galatasaray'la Tünel arasında ara sokakların birisinde bir Muammer Karaca tiyatrosu vardı, halen duruyor mu bilmiyorum.

"Senatür" diye bir oyundu. "Senatör"ü "senatür" yapmış. Oyunda bir İmam Hatipli tipi vardı, başrollerden birisindeydi. İmam hatipli öğrenci biraz haylaz, gününü gün eden, kız karı peşinde koşan, çok da hoş olmayan bir tip. Oyun ufak tefek ilave ve değişikliklerle senelerce oynadı. Şimdi Nihat Sami Banarlı ile bağlantı kuruluşunun sebebi şu: Aynı oyun sonraları İstanbul'da uzun süre sahnede kalmış. İslam Enstitüsü'nde, bizden iki dönem öncekiler de seyretmişler herhalde onun tiyatrosunda, canları sıkılmış. Düşünmüşler ne yapalım, bir şeyler yapsak, bassak mı ne etsek?. Muhalefetlerini bir şekilde ortaya koymak istiyorlar. Nihat Sami Banarlı ile konuşmuşlar. O da şöyle fikir vermiş:

Muammer Karaca'ya gidin, benim de selamımı söyleyin, kendisi aklı başında bir adamdır, konuşun derdinizi anlatın. Gitmişler, konuşmuşlar onları şöyle ikna etmiş: Yahu çocuklar, aslında sizin bana teşekkür etmeniz lazım, ben sizin reklamınızı yapıyorum. Kamuoyunun İmam Hatipten, İmam Hatipli tipinden haberi yok. Yani bir başkaları bir şekilde oyunumda kendi tipinin rolüne yer vermem için bana icabında aracı bile koyarlar, para bile verebilirler. Bu mesele zannettiğiniz gibi değil, olumlu bakın, sizin tanıtımınıza, reklamınıza yarayacak bir şey yapıyorum ben, demiş.

Nihat Sami Banarlı konusunu bitirelim böylece. Nihat Sami Banarlı'nın daha sonra bir iki konferansını dinledim. Bir vesileyle evine gitmek de nasip oldu. Bebek'te çok güzel bir evi vardı, kutu gibi dublex. Ahşap işlerini de kendisinin yaptığı söylenir. Orda dikkatimi çeken, fişleri oldu. Fiş usulüyle çalışma Türkiye'de benim bildiğim kadarıyla F. Köprülü'yle falan yaygınlaşmış diye duymuştum. Nihat Sami Banarlı'da orta büyüklükte fişler vardı, özel kestirilmiş biraz ele gelen kalınca kağıttan, hafif sarımtırak renkleri vardı. Fişleri kütüphanelerdeki fiş kutularına benzer özel dolaplardaydı. Haftada birkaç yazı yazardı değişik yerlere. "Ben kolay yazı yazarım çünkü fişlerim var" derdi. Senelerce emek çekmiş biriktirmiş. Bir yazı yazacağınızda ilgili fişlerden iki üç tanesini getirip aralarında da bağlantıyı kurdunuz mu kolayca yazı ortaya çıkıyor. Fişle çalışmanın faziletine inanmamıza rağmen, lisansüstü çalışmalarımızda mecbur edelim dememize rağmen, şimdiki gençlere pek de benimsetemedik. Üşeniyor gençler, ne hikmetse. Bütün zahmetine rağmen fiş usulünden vazgeçmeyin. Zamanla epey bir şey birikiyor, bir hazine teşkil ediyor. Bu konuda çelişkili gibi görünen laflar da var: "el-ilmu fi's sudur la fi's- sütur"; bu da doğru "kayyidu'l ilme bi'lkitabe" bu da doğru.

Mahir İz

Mahir İz'den de söz etseniz...

Evet, Mahir İz hocadan biz epeyce ders gördük. Mahir İz hoca, görünenleriniz vardır içinizde, heybetli müheykel, müşekkel, biraz iri başlı, saçları hafifçe dökülmüş bir insan.. Tasavvuf derslerimize geldi. Mahir hoca kitabı olarak tasavvuf bilen bir insan değildi, ama herhalde onu ehil görmüşler, layık görmüşler. O bize en azından tasavvuf zevkini tattırdı. Öyle metodik bir şekilde ta baştan alayım, tasavvuf tarihini anlatayım, sistematik tasavvuf konularına gireyim tarzında bir birikimi yoktu.

Tasavvuf Edebiyatı denebilir mi?

Tasavvuf kültürü diyelim, edebi tasavvuf kültürü. Sanki bize iki sene geldiyse, iki sene "Olanlar Şeyhi İbrahim Efendi"nin "Tasavvuf" manzumesinin şerhini okuduk. Bir beyit yazılırdı tahtaya, onun şerhi yapılırdı. Ama bazen beyte hiç girilemezdi, çok hoş sohbet bir insandı. Huyunu bilen arkadaşlar da vardı, bazen ders kaynasın diye değil ama, o günkü meseleler hakkında veya aktüaliteye dair bir soru sorarak dersin o şekilde geçmesine, yol açtıkları da oluyordu. Hocanın tansiyonu veya kalbi vardı. Birkaç görevli vardı sınıfta, konuşurken hocanın heyecanı arttığı vakit, el kaldırırdı arkadan. Bunun anlamı: Hocam biraz sakin olun manasına gelirdi. Bu kişileri kendisi tayin ederdi. Her sınıfta söylüyormuş herhalde. Dersler son derece zevkli. Ben notlar tutardım, not tutan öğrencilerden birisiydim. Herhalde en fazla notu Mahir

hocadan, Nihat Sami Banarlı hocadan tuttuğumu zannediyorum. Mahir Hoca sık sık Osman Şems'in şu beytini tekrarlardı:

*Vâsıl-ı vuslat-sarây-ı mutlakım na'leynvâr
Saff-ı na'le terk kıldım küfrü de imanı da*

Size hiç baklava ısmarladığı oldu mu ? Bazen talebelerine böyle söylemiş" şu parayı al git" Güllüoğlu'ndan baklava ye, gel dermiş.

Evvelce ifade ettim, biz gündüzlü öğrenci olmak dolayısıyla, yatılılar kadar hocalarla haşır neşir olmuş değiliz. Aslında bir iki defa niyet ettikse de evine gitme nasip olmadı. Kendisi, dediğim gibi, bize tasavvuf zevkinin, tasavvuf kültürünün ip uçlarını veren kimsedir.

Kemal Edip Kürkçüoğlu dersinize geldi mi?

Hayır gelmedi o, biz başladığımız sene galiba daha yeni mi ayrılmış. Ben İslam Enstitüsünde simasını dahi hatırlamıyorum, demek karşılaşmamışız.

Halil Can

Dini musiki hocası kimdi?

Dini musiki hocası rahmetli Halil Can. O da enteresan tiplerden birisiydi. Hocalar arasında meşrep farklılığından söz etmek gerekirse, H. Can'ın meşrebinden söz edilebilir. Halil Can ve Rahmetli Üsküdarlı Ali hoca bir ikili gibiydi, benim hafızamdaki şekliyle hep beraber gelir giderlerdi. Halil Can da Mahir hoca gibi genel kültür bakımından bize epeyce faydası olmuş bir kimse. Mesela ben Yahya Kemal Beyatlı'nın Topkapı Sarayında Mukaddes emanetler bölümünü ziyaretinin hikayesini ilk ondan duydum. Galiba sınıfta okumuştum da tüylerimiz diken diken olmuş, ürpermiştik. Olay şu çoğunuz bilirsiniz, ben özetleyeyim: Y. Kemal mütareke zamanında, o hüzünlü senelerde Topkapı sarayını geziyordum diyor. Müdür Hilmi Bey bana rehberlik ediyordu. Uzaktan bir Kur'an sesi geldi. Merak ettim yaklaştım yeşil yemyeşil bir oda, iki hafız birisi okuyor birisi dinliyor. "Kim bunlar dedim, nedir bu hal?" Rehberim cevap verdi: "Bu, Yavuz Sultan Selim'in Mısır'ı fethinden sonra mukaddes emanetleri getirirken başlattığı bir gelenek. Gelirken kırk hafız tayin ediyor. Kırkincısı bizzat kendisi olmak üzere. İstanbul'a gelince emanetler için bu yer hazırlanıyor. Hatim de devam ediyor. İşte ta o günden beri Topkapı sarayında Emanat-ı Mukaddese başında gece gündüz bila fasıla devamlı Kur'an okunmaktadır. Kıtaller, saltanat değişiklikleri, hiç bir şey bu uygulamayı durdurmamıştır." Y. Kemal heyecanlanır, duygulanır kendi kendine der ki: İstanbul'dan niçin çıkarılmadığımızı şimdi anladım.

Yahya Kemal'in bu ve benzeri yazıları daha sonra kitaplarda toplandı. Bu yazı "Aziz İstanbul"da var. Ayrıca "Bir Dağdan Bir Dağa", "Tarih

Musahabeleri”, “Hatıralarım”, “Portreler” gibi kitapları var. Yahya Kemal’in nesir yazılarından oluşan kitapları fevkalade önemli. Şimdiye kadar okumamışsanız, Aziz İstanbul’u mutlaka okuyun. Eğil Dağlar İstiklal harbi yazılarından oluşur. “26 Ağustos 1922” adlı şu dörtlük o kitabın başında yer alır:

*Şu kopan fırtına Türk ordusudur Yârabbi
Senin uğruna ölen ordu budur Yârabbi
Tâkî yükselsin ezanlarla müeyyed nâmın
Galib et, çünkü bu son ordusudur islâm’ın*

Yahya Kemal’i sevmeyenler, onun İstiklal harbiyle ilgili şiirinin olmadığını söylerlermiş. Yalnız bu dörtlük bile bir kitaplık şiire bedeldir.

Kırk hafız halen Topkapı Sarayı’nda İstanbul’un o dönemini ihya etti şu anda devam ediyor.

Ne kadar güzel. Bir grup hoca vardı ki, ders bakımından fazla verimli değillerdi, ama varlıklarıyla kendilerini hissettirir ve etkilerlerdi. Onlar çok farklı bir nesil. Şimdi örneklerinin tekrar ortaya çıkması imkansız denecek kadar zor. Sanat yönleri var musiki yönleri var, tasavvuf neşvesine sahipler, adap erkan biliyorlar, tam İstanbul efendisi dediğimiz çelebi, zarif insanlardı. Halil Can onlardandı. Musiki dersleri de daha çok sohbetle geçirdi. Bir kaç ilahi ve tekbir dışında bir şey öğrenmedik. Musiki, kabiliyet gerektirdiğinden belki daha fazlası da yapılamazdı. Tekbiri her derste mutlaka tekrarlardık. Ne kadar haklıymış. O basit melodiyi halen bayramlarda maalesef doğru dürüst söyleyemeyenler çoğunluktadır. Yanında Ney’i eksik olmazdı, zaman zaman bir taksim yaptığı, neyini üflediği de olurdu. O da uzun boylu, müşekkel, müheykel bir insandı. Ben kendim rastlamadım ama o aşırıya kaçmış İstanbul zarafetiyle alakalı olarak şu anlatılır: Üsküdarlı Ali hocayla beraber gelir giderdi, herhalde dersleri aynı günlere rastlıyordu. Kapıdan kim evvel girecek; buyur, sen buyur, sen buyur derken zaman zaman otobüsü kaçırdıkları nakledilir. Doğrudur da, çünkü hakikaten öyle zarifane bir şekilde davranırlardı.

Ali Üsküdarlı

Üsküdarlı Ali hoca Kuran-ı kerim hocamızdı. Kuran-ı Kerim okunurken çeşitli duygularla dinlemek mümkün. Bazılarının okuyuşu sıkıntılı olur. Maharic-i hurufta başta çok dikkatli davranmak, harfleri yerli yerinde çıkarmaya gayret etmek lazım. Ama bunu talim edip öğrendikten sonra telaffuzun yumuşatılması gerekir. Bazısı o noktada kalıyor ve dinleyene biraz sıkıntı veriyor. Ayını kuvvetle çatlatmak, hı’yı aşırı hırlatarak çıkarmak hoş olmaz.. “Tecvid” kelimesinin lügat manası “bir şeyi güzel yapmak” demektir.

Mübalâğalı mahreç gösterisinde o güzellik kayboluyor. İstanbul ağzı denen Kur'an tilâvetinde bu güzelliklerin tamamen ortaya çıktığı görülür. Bunun benim şahit olduğum en müstesna örneği de Üsküdarlı Ali Efendi'di. Ali Efendiden 24 saat Kuran dinlesen yorulmazsın. Öyle aşırı teganni de yapmaz. Dediğim gibi maharice dikkat eder ama rahatsız da etmez. Bu vesileyle onun okuyuşunu kaydetmiş kasetler bulunabilse ne kadar iyi olur..

Muhacir miydi?

Zannetmiyorum, o kadarını bilmiyorum. Son kurralardandı değil mi? Ondan Kâni Karaca'ya geçiyor bildiğim kadarıyla. İşte o zincirin, Kur'an kıraat ve tilâvetinin önemli halkalarından birisiydi.

Cami görevi devam ediyor muydu?

Ediyordu. Ben öyle biliyorum. Yeraltı Camiinde imamdı. Ondan sonra Ağa Camii'nin bir imamı vardı. Başka sınıflara Kur'an dersine girerdi. O da zarif birisi. Rahmi Şenses. O daha gençti.

Osman Pazarlı dersinize girdi mi?

Osman Pazarlı bizim çokça dersimize girdi. Osman Pazarlı çok enteresan tiplerden birisi. O da imparatorluk devriyle Cumhuriyet döneminin karışımıydı, ama cumhuriyet rengi daha ağır basardı. Resmi devletin, resmi görüşün sadık bir temsilcisi diyebiliriz. Fakat İslam Enstitüsü hocalığı sırasında hiç böyle sivri, ters tarafına rastlamadık.

Hangi dersinize geldi ?

Pedagoji vardı o zaman. Pedagoji diye bir ders vardı. Neyin karşılığı şimdi, eğitim derslerinin birinin (eğitim bilimi) evet. Bize pedagojiye geldi. En muntazam en didaktik ders yapanlardandı. Dersin başından sonuna kadar bir hocaya resmi olarak düşen ne ise, onları harfiyen uygulayan bir hocaydı. Belki bu yüzden biraz az sevilirdi. İmtihanları da kitabi olurdu. Bu kitabilikten dolayı maalesef sınıfın yarısı kopya çekerdi. Onu ya fark etmezdi veya görmezden gelirdi. Yeni kelimelere de meraklıydı. "Düzgüsel" kelimesini ben ondan hatırlıyorum. "Nizami" demek galiba, tutmayan kelimelerden birisi. Kendisinden daha çok bizim müdürlüğümüzü, dekanlığımızı yapmış, Selahattin Parladır hoca istifade etti. Onun asistanıydı. Bazı hikayelerini biz ondan dinledik. Devlet halk, devlet memur ilişkilerine dair tipik bir ifadesi var: Memursun faraza, devletten gelecek maaş vesaireye hiçbir zaman güvenme, dermiş. Maaşı aldın cüzdanına koydun, şöyle birkaç adım yürüyüp sokağın köşesini dönmeden o paranın kendine ait olduğuna katıyen inanma dermiş o. Çünkü bazen bir kısmını geri alıyorlar; yok hesap hatası oldu, yanlış verdik diyebilirler. Onda Rumeli tipi vardı bilemiyorum. Saçları tamamen dökülmüş,

yuvarlak çerçeveli gözlüklüydü. Ama dersler bakımından bir takım bilgiler bakımından epeyce istifade ettiğimizi söyleyebilirim.

Necla Pekolcay'ı soralım daha sonra oraya geçelim isterseniz

Necla Hanım bizim dersimize girmede, galiba bizden sonraki dönemlerde Enstitüye geldi.

Ama o dönemde enstitü hocalarından biriydi.

Olabilir ama, bize hiç gelmedi. Bize edebiyata Nihat Sami Banarlı, ya birde ya ikide gelmişti. Sonraki sınıflarda başka kimseler geldi. Bir ara Hadis dersine Abdülkadir Karahan geldi. Abdülkadir Karahan 1960 inkılabında 147'ler tasfiyesinde üniversite dışında kalan hocalardandı. Ayrıca Recai Galip Okandan hukukla alakalı bir derse geldi, kendi kitabından bölümler okuturdu, bize ağır gelirdi, öyle bir alt yapımız olmadığından dolayı. Halit Kemal Elbir. O da bir grup derse geldi. Halit Kemal Elbir Hüseyin Hatemi'nin hocasıydı. Hüseyin Hatemi o sırada asistandı. Şimdiki şöhreti yoktu o zaman, Halit Kemal Elbir çok iyi bir hukuk hocası. Bir ayağı topal ama kendisiyle barışık bir insan bunu hiç problem edinmemiş. Böyle farklı bir dünyanın insanıydı. Ne derdi mesela Türkiye'deki gelecekle alakalı belirsizliği anlatmak için: "Çocuklar İsviçre'de olsan, iki sene sonra ne durumda olacaksın, 5 sene sonra ne olacaksın, 10 sene, yani insanın 15-20 sene sonrasının projeksiyonunun çıkması mümkündür. Maalesef Türkiye'de hiçbir şekilde geleceğimizi bilemeyiz.." Onun bulunmadığı günlerde bir iki dersimize de asistanı olarak Hüseyin Hatemi geldiyse de şu andaki kamuoyunda mevcut profiline ait bir izlenim bırakmamıştı.

En renkli hocalardan birisi Abdülkadir Karahan. Epeyce de dinlemişsinizdir, enteresan bir tip Allah rahmet etsin. Karahan övülmekten hoşlanan, kendi kendini bilfiil öven bir insan. O zaman hocalar da fukaraydı belki, yahut araba sahibi olmak imkanı yoktu. Hocalar otobüsle gelip giderdi. Karahan bir gün kızgın ve öfkeli geldi. Neden kızmış? Otobüste "usta bir dakika!" demiş birisi. "Yahu, benim gibi bir adama usta diyor, olacak şey mi bu!" Bize Hadis dersine geldi. Niye, çünkü doktorası kırk hadis diye. Ama Urfalı olmasına rağmen Arapçası çok zayıftı ve sık sık hata yapardı. Talebelik işte şimdi olsa gülmezdik. O bütün celadetine, şiddetine rağmen, böyle küçük açığı, hatası oldu mu, ibare hatası i'rab hatası yaptı mı, çok basit ibareyi biraz farklı okudu mu ister istemez öğrenci psikolojisi, kendimizi tutamaz gülerdik. O da öfkelenir kızardı. Zaten bir şeye kızmışsa o ders gider. Ama şu faydası oldu bize, herkese ödev verdi. Süleymaniye Kütüphanesine gidip oradan bir şeyler istinsah etmeyi biz ilk defa onun koyduğu mecburiyetle yerine getirdik. Neyi yazdık onu da hatırlamıyorum. Ama kütüphaneye nasıl girilir, kitap nasıl

istenir, orada nelere dikkat edilecek onun sayesinde öğrendik.

Ömer Kirazoğlu rahmetli sanat tarihi dersimize girdi. O da ders konusu dışında her şeyi anlatan okutan bir hocaydı. Sanırım bir sene geldi, kendisi özelliği olan varlığını hissettiren hocalarımızdan biriydi.

Ali Nihat Tarhan hoca geldi mi?

Ali Nihat Tarhan Hoca Farsça dersine geldi. O da zarif insanlardandı. Genizden konuşan, kendisini hissettiren hocalarımızdan birisiydi.

Ömer Nasuhi Bilmen hoca geldi mi ?

Geldi. Ömer Nasuhi Bilmen İstanbul müftüsüydü. Daha sonra Diyanet İşleri Başkanlığı yaptı. O zamana kadar ben onu Büyük İslam İlmihali adlı kitabı dolayısıyla tanıyorum. Dili ağır gelir falan ama epeyce muhtevalı bir kitap. Ömer Nasuhi Bilmen hoca dersimize gelecek diye heyecanlandık. Diyanet İşleri Başkanı deyince bizim hayalimizde bambaşka bir yeri vardı. Gür sakallı, Erzurumlu, cübbeli, müşekkel birisi. Görüntüsüyle eski devirler ulemasını hatırlatıyordu. Ne var ki kürsüye çıkıp konuşmaya başlayınca hayallerimiz yıkıldı. Erzurum ağzını bırakamamış. Biz daha evvel Mülahhas İlm-i Kelam adlı kitabını bir vesileyle almıştık. Kendisi “mülehhes ilmi kelam” şeklinde telaffuz ederdi. Dersi takrir şeklinde ve kuru geçtiğinden öğrencinin ilgisini çekmedi. Hatırladığım kadarıyla bizdeki hocalığı kısa sürdü. Herhangi bir izini hatırlamıyorum.

Siz derslerine devam ettiniz mi ?

Ben öyle ders asan bir talebe değildim. Dersleri takip eden bir talebeydim o yüzden bütün derslerine girmiş olmam lazım. Dediğim gibi fazla büyütmemizden dolayı kendisiyle yüz yüze gelince o beklediğimiz muhtevayı bulamadık. Belki de bunun verdiği hayal kırıklığı sebebiyle etmemiz gereken istifadeyi sağlayamadık. Doğrusunu söylersek 40 seneye yaklaşmış hafızam da fazla bir ayrıntı kalmamış.

O dönemde okuduğunuz arkadaşlarınızdan bahseder misiniz?

Fahrettin Olguner bizim dönemden. Uzun müddet İstanbul müftülüğü yapmış Selahattin Kaya bizim dönemden, Yusuf Ziya Kavakçı bizim sınıf arkadaşımız. Mesela A. Karahan ile, onun sınıfta bir kavgası oldu. Herhalde fazla alacağımız bir şey yok diye, arka sıralarda oturuyor Yusuf Ziya Kavakçı, önünde de bir kitap var, onu okuyor. Sanıyorum İslama Giriş isimli kitabın (M. Hamidullah’a ait) İngilizcesi. Bunu farkedince Karahan hazmedemedi. Kavakçı’nın yanına kadar gitti. Nedir bu falan diye sordu. Öfkeleni bağırıp çağırdı. Kavakçı önce cevap vereyim diye yeltendiyse de, hocanın şiddeti ve dehşeti karşısında susmaktan başka çare bulamadı.

Hasan Güleç vardı, tek gün devamsızlığı olmayan bir arkadaşımız, halen İzmir’de İslam Hukuku profesörü. Ali Yardım, İzmir’de Hadis profesörü. Ömer Naci Okçu Türk-İslam Edebiyatı profesörü. “Kore İmamı” lakaplı Zübeyir Koç vardı. Akademisyenlerden Hüseyin Aydın hem bizim sınıfa devam ederdi hem İstanbul Ü. felsefe bölümüne devam ederdi. O sırada İmam Hatiplerin şanslı dönemiymi, nimet külfet dengesi denebilir. Fakültelere kaydolmak için dışarıdan sınava girip lise diploması alınıyordu. İmam-Hatip diplomasıyla da aynı anda İslam Enstitüsüne rahat devam edilebilirdi. Yusuf Ziya onlardandı. Hüseyin Aydın onlardandı. Nuri Yüce, (şimdi İ.Ü Edebiyat Fakültesinde), onlardandı. Böyle birkaç arkadaş iki fakülteye birden devam etti.

Benim de idealimin edebiyat tahsili olduğunu söylemiştim. Haziranda mezun olup Konya’da eylülde lise fark derslerine girmiştim. O zaman 4 dersim kaldı, sonra ben onu İstanbul Pertevniyal lisesine naklettirdim. Orada da sadece Fransızca’yı verebildim. Pertevniyal’deki Fransızca hocası bana Arapça ibare sordu. “Himmetü’r- rical taklaü’l cibal” ne demektir? dedi. O hikmetli sözü, kelam-ı kibarı bu vesileyle öğrendim, unutmadım.

Muhammed Hamidullah

Enstitü dışında takip ettiğiniz faaliyetler olmadı mı?

Evet oldu. Mesela uzun müddet Muhammed Hamidullah hocanın derslerini dinledik. Edebiyat fakültesinde Hamidullah hoca haftada bir gün konferans ders verirdi. Fransızca konuşursa Salih Tuğ tercüme ederdi, Arapça konuşunca Ramazan Şeşen tercüme ederdi. Ama hocanın Türkçe’ye en azından anlama seviyesinde vukufu vardı ki her ikisinde de tercüme sırasında zaman zaman hatırlatmalar yapardı; eğilip kulağına hafifçe bir şeyler söyler, mütercim de düzeltirdi.

Bu konferanslarda en muntazam şekilde not tutanımız Ali Yardım idi. Ali Yardım’ın Osmanlıcası işlek olduğu için konuşurken kelime kelime not tutardı. Not tutmak da kolaydı çünkü önce Arapça veya Fransızca konuşuyor arkasından Türkçe tercüme verilince zaman daha bol oluyor. Kendisi birkaç kere de İzmir’e geldi. Ali Rıza Güven’in bürosunda yeme içmesine şahit oldum, çayı bile içmek istemedi, galiba ılık su içerdi, gayet az, yani yok denecek kadar az yedi. Bu haliyle bana killet-i taamı çok iyi tatbik edenlerden birisi olarak gelmiştir. O, görüntü olarak, benim kafamdaki derviş portresine çok iyi uyan simalardan birisi. Ne zaman görsem üzerinde sanki aynı elbise vardı. Kruvaze ceketli, vücuduna biraz geniş gelen bir elbisesi vardı. Hamidullah hoca günümüzde tasavvuf düşüncesine çok hizmet edenlerden birisidir. Onun, hepimizin zevkle kullandığımız bir tespiti vardır: Batıda İslamiyet, Maturidi veya Şafii yoluyla değil İbn Arabî ve Mevlânâ vasıtasıyla yayılıyor, der. Bunu

birkaç yerde yazıp söylemiştir.

Sosyo-kültürel durum hakkında

İslam Enstitüsünün dışına çıkılmı isterseniz. O yıllara ait sosyal olaylardan bahsedebilir misiniz?

1961-1965 yılları arasında yüksek tahsil için İstanbul'da bulundum. Aradan 40 sene geçmiş. Şu anda ne yazık ki hepsi bir anda aklıma gelmiyor. 1960 ihtilali Türkiye'de önemli bir hadise. Cumhuriyet yönetimi, bir insan modeli bir zihniyet modeli sunmak istedi. Bunun kökleri daha eskiye Tanzimata dayanır. Bu yeni modelin bizim tarihi-geleneksel anlayışımızla yer yer veya çok defa sürtüştüğü, uyuşmadığı alanlar oluyordu. Bu uyuşmazlıkların doğurduğu tepki, 1950'de Demokrat Parti iktidarını getirdi. Demokrat parti iktidarında, bugünkü Sovyetler sonrası Türk Cumhuriyetlerinde olduğu gibi, yönetici zümre aynen devam etti. Hiçbir yerde bürokrasi kolay değişmez. Yani mevcut idare kadrosu gidip başka insanlar gelmedi. Cumhuriyet kurulduğunda da böyle oldu. Osmanlı yönetimin bürokratları işleri devam ettirdiler.

Demokrat Parti içinde halkla yakından teması olanlar var, bir de sürüp gelen nizama ve anlayışa bağlı olanlar var. Bu iki zümre kendi arasında mücadele halindeydi. Kabaca birisini yani halkı Menderes temsil ediyorsa, ötekini Celal Bayar ve ekibi temsil ediyordu. Ama Demokrat Parti her şeyden evvel bir halk hareketiydi. Halkın o ana kadar birikmiş özelemleri birden su yüzüne çıktı. Tipik bir olay, mesela ezan. Ezanın Arapça veya Türkçe olması itikadi bakımdan bir önem taşımaz. Ama bir bakıma şair-i İslam'dan biri gibi algılandığından ve gelenekselleştiğinden değiştirilmesi hoş karşılanmamış. O bir sembol olarak görüldüğünden halk orijinaline hasret kalmış. DP'nin ilk icraatından biri olarak ezan okuyuşun aslına rüçû' halkı tatmin bakımından fevkalade önem taşıyor. Demokrat Parti hareketi halkın geleneksel özelemlerine cevap verecek başka adımlar da attı. Daha da önemlisi, halkın, avamın, sokağın sesi duyulmaya başladı. Seçkinci, elit zümrenin saltanatı zedelendi. Ayaklar baş oldu diye şikayetler başladı. Bu defa karşı grup yani batıcı, devrimci diyebileceğimiz zihniyet temsilcileri hareketlendi. Bu hareket 27 Mayıs doğurdu. Tekrar bir kırılma havası yaşandı. 1961-1965 dönemi bu iki zihniyet arasındaki mücadelenin yoğunluk kazandığı, çalkalandığı, herkesin bir şekilde kendisini ifade etmeye çalıştığı, fikri zeminde hareketlenmenin en kuvvetli biçimde yaşandığı dönemler sayılır. İhtilal havası gücünü belki 2 sene kadar devam ettirmiştir. Adalet Partisi iktidarı ele alınca, gene asla dönüş konusunda çıkışlar olmuştu. Aydınlar Ocağı sanırım o dönemlerde kuruldu. MTTB'nin en aktif olduğu yıllar o zaman dilimine rastlar. Öğrenci olarak vaktimiz de vardı; epeyce konferanstan konferansa toplantıdan toplantıya koştuğumuz oldu. Bu

arada bazı kimselerin hayal kırıklığı yarattığı, bazı kimselerin de zihnimizde itibar kazandığı hadiseler şahit olduk.

Mesela ben Osman Turan'ı Aydınlar Ocağı konferanslarında ilk olarak dinledim. Konya'da İmam Hatipteyken Türk Yurdu Dergisi'ne abone olmuşum. Bu dergi Osman Turan'ın başkanlığında bir güzel hamle yapmıştı. Mizanpajı, yazar kadrosu falan hoşuma giderdi. Dolayısıyla Osman Turan'ın iyi bir imajı var kafamda. Osman Turan'ın natıkası zayıftı. Yani konferansta insana böyle zevkle dinlenecek bir konuşma tarzı gösteremiyordu. Necip Fazıl'ı epey dinledik. O zaman en büyük kalabalıkları toplayan, peşinden sürükleyen bir özelliğe sahipti. Sezai Karakoç'u ilk dinleyişimi hatırlıyorum. Beyazıt'ta o zaman bir çatı katında, Aydınlar Ocağının lokaliydi galiba, orada zaman zaman toplantılar olurdu. O sıralarda sağ cemahtaki şimdiki gibi varlıklı kimseler yoktu. Yeni bir gazete çıkarabilmek, seviyeli bir gazeteyi devam ettirebilmek zordu. Bu şartlar altında güçlükle çıkmaya başlayan bir gazete vardı, galiba Sabah idi. Orada Sezai Karakoç'un dar bir sütunda yazıları çıkardı. Ve ben onu çok zor okurdum. Baskı hataları da vardı. Bahsettiğim yerdeki bir toplantı sırasında gösterdiler: "Bu Sezai Karakoç" dediler. Sezai Karakoç'u görenleriniz vardır, hiç entelektüel bir görüntüsü yoktur. Bir Anadolu tüccarı, veya köy muhtarı gibi geldi bana, kalın bir paltosu vardı. Yanına varıp dedim ki: "Daha anlaşılır yazsanız, ben sizi zor okuyorum, okumaya meraklı birisiyim." O sırada ya durumu kurtarmak için ya da gerçekten öyle mi düşünüyordu bilmiyorum; dedi ki: "Ben öyle kolay okunan yazı yazmam, okuyucu bir daha okusun, dönsün tekrar okusun, sindirsin, fikri anlamaya çalışsın." Olabilir bu da bir düşüncedir, üslup meselesi. Ben onun şiirini de biraz zor anlarım. Ama sonraları kolay anlayabileceğim yazılarına da rastladım.

Cemil Meriç bunlar kadar da açıkta değildi herhalde hocam?

Hatırladığıma göre o daha sonra popüler oldu. Ben "Bu Ülke"yi okuduğum vakit, sarsıldım büyük heyecan duydum. Çok özel ve çarpıcı bir üsluba sahip. Türkçe'yi en etkili biçimde kullananların başında gelir. Ondan sonra nesi varsa okudum.

Bunun muhalifi sol bir hareket var mıydı?

TMTF, Türkiye Milli Talebe Federasyonu, MTTB'ye alternatif sayılırdı. O sırada "sol düşünce" diye nitelenen görüşün temsilcilerinden biriydi. İdeolojik manada kamplaşmalar bayağı ciddi manada sertti. Ama henüz sokak kavgası şekline dönüşmemişti. Türkiye Milli Talebe Federasyonu, solun üniversitedeki temsilcisi, Milli Türk Talebe Birliği de milliyetçi ve sağ düşüncenin temsilcisiydi. MTTB'de çok sayıda konferans dinledik, toplantıya katıldık. İşin ilginç yanı şu: O sırada aynı saflarda ve aynı pota içinde olan bazı kimseler,

sonraki yıllarda ülkücü-milliyetçi, akıncı veya milliyetçi ve İslamcı diye farklı hatta düşman kamplarda yer almıştır. MTTB de bu farklı sağ gruplar içinde gidip geldi. Zaman içinde önemini kaybetti.

O zaman fikri düzey azımsanamayacak kadar iyiymiş demek ki.

Çok çok canlıydı tabii. Olaylara uzaktan, yukardan bakarak değerlendirmek zordur. Mesela T. Özal'ın bir çok faziletlerinden bahsedilir, bir kısmı da ona kızar. Onun döneminde gençler arasında depolitizasyon yerleşti. Depolitizasyon hem iyi hem kötü. Depolitizasyon sayesinde öğrenci çevrelerinde en azından keskin ideolojileri törpüledi, bir sükunet ve rahatlama oldu. Bunun yanında durağanlık ve meselesizlik, köşe dönmeçilik revaç buldu. Fikir kutupları, artı eksi kutuplar herhalde hep bulunması lazım ki canlılık olsun. Celal ve Cemal illa tezahür etmeli ki hareket olsun.

O sırada ki bu politik ve ideolojik kamplaşmalar her iki tarafın da en azından okumasına, çalışmasına, mücadele etmesine bir zemin hazırlamıştır denebilir. Onun için tasavvuf gözüyle bakacak olursak, “*el-hayru fi ma vaka, olanda hayır var*” şeklinde düşünülebilir. Her devirde her tezahür sırasında ibret gözüyle bakıldığı takdirde bir hayırlı sonuç çıkarmak, bulmak mümkün. Bu tür görüşlerin lafını biliyoruz da, ben şahsen içselleştirmekte zorlanıyorum. Gelemedik o noktaya. “La faile illallah”, yani fail-i hakiki O, çeviren, eden, yapan O. Biz: Şu iyiydi, bu kötüydü diye kendi dar gözlüğümüzden bakarak değerlendiriyoruz. Ama son tahlilde Fail-i Hakiki herhalde dilediği gibi dilediğini yerine getirmektedir, diye düşünmek doğru olur.

O dönemdeki mücadele veya farklılaşma adına mukayese ettiğiniz zaman karakteristik farklılıklar nelerdir?

Şimdi, belki biraz yorulduğum, tam ne demek istediğini de anlayabildiğimi de söyleyemem. Ben hatırımda kaldığı kadarıyla, çok genel tasvirler yapmaya çalıştım. Demin Mustafa (Kara) beye: “İsmail (Kara)'e söyleyin de bunların da tarihini yazsın”, derken biraz da senin soruna cevap teşkil edecek şeyleri düşünmüşümdür. Benim üzerimde belki daha farklı etki yapmıştır. Ama İmam Hatip menşe'li olduğumuz için, dini, geleneksel kimliğe sahiptik. Ayrıca o sırada benim milli ve milliyetçi çizim daha belirgindi. Esasen MTTB de o zaman öyleydi. Mesela ben İmam Hatip öğrencisiyken bir İslam dergisi çıkıyordu; ilk İslam dergisi. Oradaki imza sahipleri ideolojik bakımdan sağ cemahtaki birlikte, bir kısmı daha sonra birbirinin gırtlığına sarılacak kadar farklı kutuplarda yer aldılar. İdeolojik kırılma sert oldu. O yüzden ben politizasyona karşı olmak istiyorum. Sonraları sağ cenah ülkücü milliyetçi ve selametçi akıncı diye bölündü. İkiye bölünmeyi zaafa yol açmış gibi

değerlendirmek istiyorum. MTTB' nin ilk yıllarında böyle bir ayrılık yoktu. Yani ülkücü akıncı farklılaşması epey sonra çıktı. Başlarda hepsi aynı potada idi. MTTB sonraki gelişmelerle sanıyorum "akıncı" diye isimlendirilen grubun hakimiyetine geçti. Daha sonrasını da hatırlamıyorum.

Ülkücü-Akıncı kamplaşmasını değerlendirir misiniz?

Doğrusu bu mesele beni biraz aşar, tam değerlendirme yapmam şimdi zor. Şu zorluk da var. İnsan içinde bulunduğu zamanı zor değerlendiriyor. O yıllarda mesela İslam Enstitüsünün ilk zamanlarında yoktu bu çatışmalar, kamplaşmalar. Sonraları da keşke olmasaydı diyorum. Şimdi şimdi bakıyorum da o kavgalar yersizmiş, anlamsızmış. Şimdilerde çeşitli gruplar arasında epeyce yaklaşma oluyor. Bunu ben olumlu bir gelişme olarak görüyorum. Çeşitli cemaatlerin grupların, gazetesi var, televizyonu var, dergisi var. Bir tek gruba hitap edersen yetmiyor. Onun için yelpazeyi genişletmek lazım. En azından tiraj ve reyting bunu gerektiriyor. Şu sıralarda "sağ cenah" taki fikri ve kültürel gelişmenin daha iyi bir seyirde olduğu kanaatindeyim. Eski zıtlıklar kamplaşmalar epeyce törpüledi gibime geliyor.

Sağcı edebiyat çevrelerinden gidip geldiğiniz, mesela Kubbealtı'ndan söz ediyorsunuz biraz evvel laf arasında geçti, Kubbealtı gibi, Aydınlar Ocağı gibi, MTTB gibi fikri sosyal ve taraflı ağırlıklı olan yerlerden, derneklerden vs. gidip geldiğiniz var mıydı?

Bizim zamanımızda Kubbealtı henüz kurulmamıştı. Fakat Beyazıt Çarşıkapı'da İstanbul Fetih Cemiyeti vardı. Ciddi yayın faaliyetleri yapıyordu. Nihat Sami Banarlı oranın önemli bir elemanıydı. Kendisini birkaç defa orada gördüğümü hatırlıyorum. Kubbealtı ise aynı tarihi binada Ayverdi kardeşlerin himmetiyle 1970'te kuruldu. Neşriyata başladı. Umuma açık konferans, seminer, toplantı gibi dışarıya yönelik kültür faaliyetleriyle dikkati çekti. Bunların hepsi benim öğrencilik yıllarımdan sonradır.

Peki Fethi Gemuhluoğlu ile görüştünüz mü hocam ?

Maalesef. Ona hep hayıflanırım. Mesela o da o sıralarda manevi odaklardan birisiymiş. Kendisinin küçük fakat çok duygulu ve nefis bir yazısı "Dostluk Üzerine", aynı isimdeki kitapta yer alır.

Türk Ocaklarının bir etkinliği var mıydı?

Ankara'da daha etkiliydi. İstanbul'da Türk Ocağını ben hatırlamıyorum. Milliyetçiler Birliği diye o yıllarda başında sanırım rahmetli Nurettin Topçu'nun bulunduğu bir kültür derneği vardı. Çemberlitaş'ta şimdi onun yerinde galiba Birlik Vakfı olsa gerek. Orada haftada bir yapılan kültür toplantıları dışında fazla bir şey hatırlayamıyorum.

Necip Fazıl'a dair

Necip Fazıl'dan da biraz bahseder misiniz?

Tabi Necip Fazıl enteresan bir adam, destanlık bir insan. Epey şey yazıldı hakkında, ama gene de ciddi bir Necip Fazıl monografisine ihtiyaç var. Birkaç cilt olabilir, çünkü çok yönlü ve enteresan bir insan. Mesela Beşir Ayvazoğlu Yahya Kemal'i (Bozgunda Fetih Rüyası), Peyami Safa'yı, Ahmet Haşim'i ve başkalarını yazdı. N. Fazıl'ı da yazsa iyi olur. Emin Erişigil'in Mehmet Akif'i anlatan bir kitabı var, "İslamcı Bir Şairin Romanı", ondan sonra Ahmet Güner Sayarın "Bir İktisatçının Portresi, Sabri Ülgener". O tarzda birilerinin mutlaka yazması lazım. Yani Cenabı Hak ona meziyetlerle, güzelliklerle zaafı eşit şekilde vermiş sanki. Her ikisinin de tezahürlerine her zaman rastlanıyor. Bizim geleneğimizde, kültürümüzde güzel bir şey var. Benim açımdan bakarsak iyi, realite açısından bakarsak bir zaaf: "Ölülerinizi hayırla yad edin." Onun için biz geçmiş insanlardan bahsederken olumsuz taraflarını mümkün olduğu kadar görmezden geliriz. Bazen de şaşırırız çok yakından tanıdığınız bir insan, ölümü üzerinden birkaç ay geçer, kamuoyuna mal olmuş birisi ise, hakkında methiyeler düzülür: Şöyleydi böyleydi, aslandı, kaplandı.. denir. Yanlış değil onlar, doğru ama onun yanında başka bir takım zaafı da var.. Eksiklikleri ve zaafı ortaya çıkarmanın ne anlamı var, diye de düşünürüz.

Batılı zihniyette bu tavır normal karşılanıyor. Bir kimsenin monografisi yazılacaksa zaafı meziyetleri ne ise onlar ortaya konmalı diye düşünüyorlar. Yabancıya ait bu tür eserler okurken hoşumuza gidiyor. Fakat kendimize ait biraz da hissi bakımdan alaka duyduğumuz birisi söz konusu olunca; bazı zaafı yazıldı mı deriz ki: "Yahu ne gerek var bu dedikodulara" "Ölenlerinizi hayırla yad edin" deyip üzerini örtmeyi tercih ederiz. Ben hangisinin daha makbul olduğu konusunda kesin bir kanaate sahip değilim. Ama geleneksel çizgi biraz hoşuma gidiyor.

Sorunuza gelecek olursak, Necip Fazıl Kısakürek çok etkileyici, hafif pürüzlü kendine has sesi var - ki onda da bir etkileyicilik vardı - kürsüye gelirken hemen herkesi etki halesine alıverirdi. Son zamanlardaki konferansları iki saate yaklaşır, hatta geçerci. Fizyolojik bir rahatsızlığınız yoksa bıkmadan, zevkle, heyecanla sonuna kadar dinleyebilirsiniz. Demin birkaç kimseden bahsettim, bilgili meziyetli, ama natıkası zayıf diye. Necip Fazıl hem zengin bir kültüre sahip, hem de fevkalade natıkası olan bir kimse, hafızası olan bir kimse. Ara sıra şiirle, menkıbe ile hikaye ile tarihle vs. ile süsleyerek çok büyük zevkle dinlenen konuşmaları olurdu.

Ona baktığımızda hitabetinin, sanatının kuvvetli olduğunu görüyoruz ancak dini bilgisi bu kadar kuvvetli değil denir?

Evet, Necip Fazıl daha çok his, heyecan ve sanat adamıdır. Necip Fazıl din bilgini değildi. Batı düşüncesini herhalde epey iyi seviyede biliyordu. Keskin mizacından dolayı dini konularda hüküm verirken çoğumuzun tasvip etmeyeceğimiz değerlendirmeleri vardır. Yani kimden ne alacağını bileceksin. Necip Fazıl din tahsili yapmadı, derinliğine fazla bilmesi mümkün değil. O bakımdan dini konulardaki bazı değerlendirmelerini ona ait diye bırakacaksın.

Necip Fazıl'ın ilk zamanlarında bir de monşer bir kişiliği varmış yanılmıyorsam. Bazı seküler çevreler bu yönünü öne çıkarmak isterler. O cenahtan bir şekilde Necip Fazıl'dan bahsetmek isteyenler o döneme ait şiirlerini zikrederler. O "kaldırımlar şairi" şairi diye bilinir. Kaldırımlar iki tarafından da benimsediği bir şiir. Daha behimi duygulara hitap eden şiirleri de var. Bir zümre hep o şiirleri gündeme taşırlar. İşte monografiye onun için ihtiyaç var diyorum. Bir iç mücadelesi yaşamıştır Necip Fazıl. En son gelip karar kıldığı nokta herhalde çok takdir edilecek, tebci edilecek bir şey.

Yani en son gelip karar kıldığı nokta Arvasi hazretlerinin kucağıdır değil mi?

O huzuru yakalayabilmek güzel bir şey doğrusu. Onun tasavvufî hayatıyla ilgili idare-i kalam etmem çok daha zordur. Bunlar biraz da özel şeyler. Mesela teslimiyet dediğimiz şey son derece zor bir şey. Şu anda da en fazla tartışılan konulardan birisi. Tasavvufa pek karşı olmayan, ama müritliği havsalasına sığdıramayan hayli insan var. İnsan nasıl olur da kendi iradesini bir başkasının iradesine teslim eder? Böyle düşünülür.

Oysa cevap basit: "Mürit" demek sözlükte, iradesi olan demektir. Kimse kimseyi zorla mürit yapamaz. İnsanın gidip araştırarak, bizzat kendi kararıyla bir yöne yönelmesi, bilerek isteyerek müritliği kabullenmesi söz konusudur. Daha sonra iradesiz hale geliyor, "mürid" sonunda "murad" oluyor.

Ama Necip Fazıl gibi fevkalade güçlü bir egosu olan, çok zeki bir insanın intisabı tek başına takdir edilecek bir şey. Kim olursa olsun, sıradan bir insanın bile, bilinçle yapacağı intisabı ben hayranlıkla karşılarım, takdir ederim. Bu ciddi bir karardır ve kişinin hayatına yeni bir yön verme iradesidir. Bazı insanların intisabları daha bir destansı şekilde ifade edilecektir. Necip Fazıl onlardan birisidir diye düşünürüm.

Gümüştane

Buyurun hocam, evet bismillah.

Bugünkü sözlerim kendi pencereden biraz da Türkiye'de din eğitiminin tarihine bir bakış gibi olacak. İlerde bu türlü mülakatlar tamamlandığı zaman, belki birileri araştırarak her bir taşı yerine koyup sonuca ulaşabilir. Evet, 1965 senesinde Yüksek İslam Enstitüsünden mezun oldum. O sırada gene bir CHP

hükümeti var sanıyorum. Din dersi öğretmeni tayinleri şimdiki kadar olmasa da, gene de çok rahat değildi. Haziranda mezun olan arkadaşlara iyi yerler çıkmadı. Eylülde geçtiğimiz vakit ise iktidar değişmişti. Demirel geldi daha rahat bir dönem başladı. Eylül mezunu arkadaşlara takılırdık: Yahu nerdeyse evinin yanındaki okula tayin olacaktın! Mesela Konyalı arkadaş Konya'ya tayin edildi. Haziranda mezun olduğum için, o günün şartları içinde bana Gümüşhane çıktı. Ali Yardım'a Hatay çıktı. Ve çoğunlukla öğretmen okulları. Gümüşhane'ye acaba nasıl gidilirdi?. Unutmayın , 40 sene öncesi, yıl 1965. Bazı eşyaları ve kitapları ambara verdim. Kendim de o yıllarda ne kadar din dersi kitabı çıkmışsa yanına alıp, Trabzon üzerinden Gümüşhane'ye doğru yola çıktım. Trabzon'da bir gece yatmak zorunda kaldık. Trabzon'dan Gümüşhane'ye çok eski bir otobüsle gittim. Zigana tüneli yoktu o zaman; Zigana geçidinin üstünden gidilirdi.

Gümüşhane enteresan bir yer, garip bir şehirdi. Bir vadi, ortadan Harşit Çayı akar. Çayın sağ kenarında elma bahçeleri var, sol kenarında bir iki sıra bina yapacak kadar yer bulunuyor. Ondan sonra yamaçlara yapılmış binalar. Şimdi epeyce gelişmiş. Ta eski Gümüşhane ise terkedilmiş durumda. Şehrin nüfusu o zaman çok azdı. Sayım zamanlarında sayı çoğalsın diye hemşerilik gayretiyle insanları toplamaya dikkat ederlerdi. Ama bütün okullar vardı, İmam Hatip okulu hariç. O da bir yıl sonra açıldı. Bu türlü tarımı, bağı bahçesi az olan yerlerde, eğitim öğretime daha çok önem veriliyor. Akseki de bunlara benziyor sanıyorum. Dolayısıyla insanların çoğu okuyor. Gümüşhane'ye giden ilk din dersi öğretmeni benim. Öğretmen okulu da o sırada şehrin eğitim kültür hayatına yön veren bir yapıya sahip. Yatılı bölümü var. Kadrom öğretmen okulunda, ama ortaokul, sanat enstitüsü, kız enstitüsü, bu 4 mektebe din derslerinin tamamına gidiyordum. Liselerde din dersi henüz yok Gençlik, işte heyecanlıyız. Veya vazife icabı yapıyoruz. Bir sene de Fransızca derslerine girdim. Orta birde Fransızca hocasına ihtiyaç vardı. Pazartesi günleri 7 saat dersim vardı. 7 saat dersten sonra, hurdahaş bir şekilde yığılıp kalırdım. Öğretmenliğe yeni başlayanlar bilirler, gece gündüz hazırlanıyorsun çalışıyorsun, ama aynı zamanda zevkli. Ben orda iki yıl çalıştım.

İkinci yıl İmam Hatip okulu açılma kararı çıktı. O zaman Ömer Okutan din eğitimi şube müdürüydü. Bir ara çıktı geldi. Binayı ve imkanları yerinde görmek için gelmiş. Öğretmen okuluna yeni bina yapılıncaya eski binayı İmam Hatip okuluna verdiler. Henüz müdür ve öğretmen atanmamış, beni kayıt yapmakla görevlendirdiler. Kimse yok çünkü. Liseden orta okuldan evrak falan aldım. Belki 30-35 kişinin kayıtlarını yaptım. Gümüşhane'deki heyecanlı ilk dönem epeyce verimli geçti. Şimdi geriye dönüp bakıyorum, daha verimli de olabilirmiş. Öğretmen okulları o zaman bizim eğitim hayatımızda önemli yere

sahiptir. Karadenizli akıllı bir müdürümüz vardı beni severdi, ben de onu severdim; öğretmen okullarına verilen önemi vurgulamak için öğrencilere şöyle konuştu: “Bakın hiçbir okulun din dersi hocası yok devlet bize din dersi hocası tayin etti, işte kıymetinizi bilin.”

Okul dışında halka dönük bayanlara bir konferansım oldu. Bu benim ilk konferansımdı. Gümüşhane çok küçük bir yer olduğu için çabucak tanındık. O konferans biraz daha popüleriteyi arttırdı. Resmi toplantılarda konuşmam istendi. Vali o zaman Münir Güney’di, sonra bakan oldu. O yıllarda 27 Mayıs her yerde, 23 Nisan gibi, Cumhuriyet bayramı gibi kutlanırdı. (1980’e kadar resmi bayramdı 27 Mayıs). Vali halkla bütünleşmenin yolunu arıyor herhalde, benim bir iki yerde konuşmamı dinleyince itimadı uyanmış; Milli Eğitim müdürüne, 27 Mayısta Mehmet Demirci konuşsun, demiş. Gümüşhane, vilayet ama, çok ufak bir yer.. Adalet Partisinin iktidara geçtiği birinci veya ikinci yıl. Hem 27 Mayıstan bahsedeceksin, hem de 27 Mayıs ihtilalinden rencide olmuş halkın duygularını biraz tamir edeceksin. Ben o ölçüler içinde bir konuşma hazırladım halkın büyük çoğunluğunun hoşuna gitti. Maksat bağcı dövmek değil, üzüm yemek. Farklı düşünce sahiplerinin incindiğini de zannetmiyorum.

Öğretmen okullarını uzun uzun anlatsak yeridir. Orada da çok ciddi mücadelelerimiz oldu. O sıralar öğretmen okullarının çoğu sol fikirlerin fevkalade revaçta olduğu yerlerdi. Bu okula ilk defa gelmiş bir din dersi öğretmeni ne kadar başarılı olabilirse, gücüm ölçüsünde bir şeyler yapmaya çalıştım. Öğrencilerin çoğu fakara Anadolu çocukları, dinlerine geleneksel kültürlerine ait konular uygun bir üslupla sunulursa sevip benimser, ilgi gösterirlerdi. Şimdi hatırıma geldi. Bir Cumhuriyet Bayramında veya 10 Kasım’da Atatürk’ün gençliğe hitabesi okunacak. Biliyorsunuz zor bir metindir. Onu düzgün telaffuz edecek kimse yok. Öğrenciler beceremiyor. Müdür dedi sen oku. Kapalı bir yere girerek mikrofondan, benim seslendirmem icap etti.

Gümüşhane’de şehrin doğru dürüst yemek yenebilecek tek lokantası vardı. Bekar öğretmenlerin, memurların çoğu orada yemek yedi.. Bir resim öğretmenimiz midesinde rahatsızdı. Her yemekte bir takım ilaçlar içer. Bardağa boşalttığı tozdan sonra içindeki su beyaz renge bürünür. Aynı masada oturuyoruz. İlacın tadını merak edip ben de bir tatmıştım. Bunu görenler olmuş; demişler hoca rakı içiyor. Doğrusu, halkın o kadar yakın takibinde olduğumu düşünmemiştim. Beni sevenler bu dedikoduyu nakletti. Çok canım sıkıldı. Şehirde bir tek büyük cami var, Merkez Camii. Cuma namazı kılınan önemli büyükçe bir cami. Bir müftü vekili vardı, eskilerden bir tip. Ona bir Cuma hutbesi okumak istediğimi söyledim. Ben ilkokuldan sonra hiç sene kaybetmeden tahsile devam ettiğim için, simam o yıllarda çocuksu görünüyor. Müftü hutbe okuma talebim karşısında biraz tereddüt etti. “İstersen hutbeyi

sen oku namazı hoca kıldırırın” dedi. Oysa namaz kıldırarak hutbe okumaktan daha zevkli ve daha kolaydı benim için. “Yok” dedim “ikisini de yapabilirim.” Epeyce hazırlandım. İçki aleyhinde, dini, tıbbi açıdan içkinin zararlarını belirten güzel bir hutbe okudum. O bir başlangıç oldu, sonra birkaç defa daha bu hutbeler devam etti. Çocukluğumda duyduğum güzel bir laf var: “İmamın sarığı beyaz olduğu için en küçük leke dahi büyük görülür, katlanarak yansır” diye. Din eğitim ve öğretimiyle meşgul olanların davranışlarına daha çok dikkat etmesi gerektiğini, o ilacli su bana bir kere daha hatırlattı.

Kaç yıl kaldınız orada?

İki yıl kaldım. O yıllarda Bağdat’ta gidip gelmek kolaydı, hükümetler arasında karşılıklı burs teatisi vardı. Başvuranların çoğu gidebiliyordu. Ben de müracaat ettim, epeyce formlar doldurdum, Ankara’dan takip edemediğim için mi nedir gitmek mümkün olmadı. Bir kültür antlaşması dolayısıyla Bağdat’a her sene 10-12 kişi giderdi. Bir yıl orda kalırdı. Irak küçük bir burs veriyordu. Daha çok Arapça öğrenmek için gidilirdi. Benim ilk yurtdışı teşebbüsümdü, ama mümkün olmadı. Gümüşhane’de iki yıllık görevden sonra askerliğe başvurduğum. Askerlik o yıllarda toplam 24 ay.

Askerlik sonrası ısrarla Bursa’yı istememe rağmen, Adapazarı İmam-Hatip Okulu’na tayinim çıktı. Orada bir buçuk veya iki ay kadar çalıştım. Son sınıflara Din Psikoloji derslerine girmiştim, H. Kamil Yılmaz, yıllar sonra karşılaştığımız zaman bu ders dolayısıyla hocası olduğumu söyleyince duygulandım. Yüksek İslam Enstitüsüne tayinim çıkınca oradan ayrıldım. Bunun için askerliğin son günlerinde açılan sınava girmiştim. Y. İ. Enstitüsü’ne hoca olabilmek için o zaman bir sınav yapılıyordu. Bir Konya’ya bir de İzmir’e tasavvuf hocası alınacak, iki kadro vardı. Başka branşlardan da kadrolar vardı, geniş çaplı bir imtihandı. İmtihanları Din Eğitimi Genel Müdürlüğü yürütüyordu.

İmtihan heyetinde rahmetli Mahir İz, din eğitimi genel müdürlüğünden Ömer Okutan, *Menakibü’l Arifin* mütercimi Tahsin Yazıcı bulundu, bir üçüncü jüri üyesi var mıydı hatırlamıyorum. Önceden bir konu hazırlayıp gitmişim, ayrıca “zikir” kavramını sordu Mahir hoca. Herhalde tasavvufa fazla başvuru da yoktu. Kamil Yaylalı ile ben vardık. Kamil Yaylalı Konya’yı istiyordu. İkimiz de kazanmıştık. Tayin süreci uzun sürdü ki, ben 1,5 - 2 ay Adapazarı’nda öğretmen olarak çalışmak durumunda kaldım.

Bir tez falan hazırladınız mı?

O zaman usul şu idi arkadaşlar. İslam Enstitüsü hocalığına bir seviye getirmek istiyorlardı. Hoca da yoktu, tayin olur olmaz hemen derse girmek mecburiyeti var. Asistan arkadaşlar şimdi halinize şükredin. 3 sene 5 sene bu

işin mutfağında, arka planında epeyce pişerek, hazırlanarak giriyorsunuz. O zaman tasavvufla alakalı henüz kitaplar da yok. Herhalde Kemal Edip Kürkçüoğlu hazırlamış olmalı, kısa bir program taslağı vardı. Ana hatlarıyla şunlar şunlar okutulsun, deniyordu. Kaynak olarak da: 1. Kasım Gani, *Tarih-i Tasavvuf der İslam*, Farsça bir kitap. Nerede görmüşse rahmetli onu. 2. Mehmet Ali Ayni, *Tasavvuf Tarihi*, Osmanlıca bir kitap. İzmir'e varınca, İran'dan İbrahim Hariri diye Mısır asıllı, yolu İran'a düşmüş, İslam Enstitüsü'nde bir hoca vardı; çok çelebi, zarif bir insandı. Kasım Gani'nin kitabını o getiriverdi bana.

Mehmet Ali Ayni'nin kitabını bulmak için İstanbul'da sahafları dolaştım, bir yerde var ama fiyat olarak o kadar büyük bir rakam söylediler ki, nerdeyse o günkü maaşın yarısı veya dörtte biri gibi, yani o sırada benim için çok büyük bir meblağ. Ders için kaynak olarak verdiklerine göre bir hikmeti olmalı. Büyükçe bir meblağ ödeyerek o kitabı aldım, hala da elimizin altında duruyor. Mahir İz'in Tasavvuf'u o sırada yeni çıktı. İzmir İslam Enstitüsü açıldığı vakit epey ileri yaşta öğrencileri vardı. Ahmet Necati Yağdı diye çok güzel natıkası olan; kültüre, okumaya meraklı bir öğrencimiz: "Ne okuyacağız hocam?" diye sordu. Mahir hocanın kitabını gösterdim. Dedi ki: "Ben Ankara'dan gelirken otobüste okudum, fazla bir şey yok bunda." Onun kültür seviyesine göre hakikaten öyle gelmiş olabilir. Ama düşünebiliyor musunuz Mahir hocanın kitabından başka elimizde kaynak yok. Zaten derslerin hemen hepsinde hocaların hazırladığı teksir notlarıyla öğretim yürütülüyordu. Ben de uzun yıllar teksirler vererek işi götürdüm.

İstanbul'da öğrenciyken Bağdat'ta el-Müsenna diye büyük bir yayınevi vardı. Bazı becerikli arkadaşlar el-Müsenna'dan kitap getirtirler ve öğrencilere satarlardı. Mesela ben talebeyken Müncid'i o yolla aldım. el-Müsenna'nın yöneticileri ne kadar iyi insanlarmış ki, bedeli bilahare ödenmek üzere itimad edip kitaplar gönderirlerdi. Önce düzgün işlemiş bu sistem. Daha sonra kendince akıllılar çıkmış, kitapları isteyip parayı göndermemişler. Bu yüzden sistem sona erdi. Ben Müsenna'nın bu özelliğini bildiğimden dolayı, Hariri Bey'e çok işlek bir mektup yazdırdım. O zaman bilebildiğim tasavvuf kaynaklarını istedim. Bir çoğu geldi. Teksir notları için uzunca süre hazırlanırdım. Benim öyle fazla tasavvuf geçmişim, sempatimden başka tasavvuf kültürüm yoktu. Her şeyi yeni öğreniyorum ve yeni olarak nakletmek durumundayım. O 3-4 senede bir hayli zorlandım. Şu anda ilahiyat öğrencilerinin tasavvufa bakışı çok daha iyi. O sırada, belki de İzmir öğrencileri öyleydi, tasavvuf karşıtı fikirlerle beni köşeye sıkıştırmak için epeyce gayret eden kimseler olurdu.

İslam Enstitüsü hocalığına seviye kazandırmak istendiğini söylemiştim. Galiba bizim dönemimizden itibaren bir yeterlilik tezi yapma mecburiyeti

getirdiler. Danışman olarak Ankara İlahiyat'taki İbrahim Agah Çubukçu'ya bağladılar. O sırada tasavvuf ayrı bir bilim dalı olarak var mıydı Ankara İlahiyatta çok da emin değilim.

Cavit Sunar yok muydu o zamanlar?

Niye Cavit Sunar'a bağlamadılar onu da bilmiyorum. O biraz deli dolu ve sağı solu belli olmayan bir adammış herhalde. Çubukçu'ya Kamil Yaylalı gelmiş önce, ona "Mevlânâ'da İnanç Sistemi" isimli bir konu vermiş.. Çubukçu Hocanın doktora tezi *Gazalî ve Batınilik*. Doçentlik çalışması *Gazalî ve Şüphecilik*. İslam felsefesi dalından yapmış. Elinden geldiğince yardımcı oldu Kendisi Gazali çalıştığından olsa gerek *Gazalî'ye Göre Tasavvuf* diye bir konu seçtik. Bir plan yaptık. Bu çalışmanın iki senede de bitmesi lazım. Düşünün artık ben o iki senede hem öğrenciyle boğuşacağım, hem ders hazırlayacağım, hem tezi hazırlayacağım. 1970 senesinde evlendim, ilk çocuğum doğdu. Delicesine çalışmam gerekti. İzmir'de temmuz ağustosta sıcaktan dolayı pek durulmaz, o iki yazdaki tahammül gücümü şimdi havsalam almıyor. O tezi hazırlamak ve yazmakla meşgul oldum. Sonunda tamam dendi, kabul edildi. Böylece öğretim üyesi sıfatını almış olduk.

Bir jüri huzurunda savundurdular mı?

Hayır sadece hocanın raporuyla, "kabul edildi" demesiyle tekemmül ediyordu. İleriki senelerde eksikler gördüm, geliştirmeyi düşündüm, fırsat olmadı. Basılması için teşebbüs olduysa da iyi takip etmedim, belki de yetersiz gördüm. Ama o günlerde bastırmadığıma sonraları ciddi manada pişman oldum. Şimdi ise bastıramam. Ondan sonra çok neşriyat çıktı. Daha da geliştirilmesi lazım. O haliyle maalesef kaldı. Böyle güzel bir konuda daha evvel ben çalıştım diye kimse tekrar el atmayı düşünmüyor. Bence çalışılabilir hala.

Fakülte olunca nasıl bir yol izlenmişti?

1982'de fakülte olunca, bir telaş başladı, nasıl akademik kulvara girebiliriz. Yöneticilerin tutumlarına göre ufak tefek farklılıklar oldu. O sırada İzmir İlahiyatın dekanı E. Ruhi Fığlalı'ydı. O çıtayı biraz yüksek tutmak istedi. Onun için biz bir ara yüksek lisans öğrenciliğine başladık. Programlar açıldı, doğrusu ondan da istifade ettik. Sonra Türkiye'nin umumi gidişi buna pek tahammül etmedi galiba, İstanbul Marmara başı çekti; eski asistanlık ve yeterlik tezlerini doktoraya dönüştürmek için düzenlemeler yapıldı. Bizde gene ciddi şekilde bir danışman tayin edildi. Tezler tekrar gözden geçirildi. Yüksek İslam enstitüleri İlahiyat olunca, önceden bir şekilde doktorası olanların hepsi yardımcı doçentlik kadrosuna tayin edilmişti. Mustafa Tahralı bildiğim kadarıyla tasavvuf dalında ilk yardımcı doçent idi. Çünkü tasavvuf doktorası olan sadece

o idi. O danışmanım oldu. Ne kadar sürdü hatırlamıyorum, galiba bir yıl içerisinde savunmaya girdim. Jürimde Mehmet Aydın, Hayrani Altıntaş, Mustafa Tahralı, üçü bulundu. Onların tasdikiyle bizim eski yeterlilik tezimiz bir takım değişikliklerle doktoraya sayıldı. Böylece biz akademik basamaklarda ilk adımı atmış olduk.

Mustafa Tahralı ile bir akrabalığınız var mı hocam?

Mustafa Tahralı da Konyalı ben de Konyalıyım. Onunla İmam Hatipte aynı sınıfta okuduk ve o benim kayınbiraderimdir. Rahmetli kayınpederim de son derece muhafazakar, ama melek gibi bir insandı, sonradan öğrendiğime göre Sami Efendi merhuma mensup idi.

Hocam Mustafa Tahralı babasının derviş olduğundan bahsetmemişti.

Mustafa Tahralı benim kadar geveze değil ki. Bu gibi konular özel ve mahrem olarak kalsa daha iyi olur. Fazla dillendirilince bereket ve fazileti kaybolur. Eski dönemde buna dikkat edilirmiş. *Gönül Dünyamızı Aydınlatanlar* isimli bir kitabım çıktı. Oraya Hacı Veyiszade'yi de koydum. O vesileyle kendisi hakkında yazılıp çizilenleri daha yakından okudum. O hakikaten intisaplı, tasavvufî derinliği olan bir kimse olmasına rağmen, öğrencilerine katiyen tasavvufî tarafından bahsetmezdi, öyle bir telkinde de bulunmazdı. Başta Ali Osman Koçkuzu olmak üzere onun bu özelliğine dikkati çekerler. Ondan bahsedip de tasavvufla ünsiyeti olmayanlar şöyle yorum getirmişler: "O öğrencilerinin ilmi bakımdan derinleşmelerini gelişmelerini arzu ederdi." Ya konjonktür gereği veya konunun hassasiyet ve mahremiyeti dolayısıyla, o nesil tasavvuf telkin ve tervici konusunda daha ketum idiler. Belki de doğru olanı budur.

Kayınpederim çok ihlaslı bir insandı, kara yollarında şofördü. Konya-Cihanbeyli-Ankara yolu üzerinde yer yer akasya ağaçları var; onları o yetiştirmiş sulamış. Bu, mesai zamanıyla kayıtlı şekilde olacak bir şey değil. Zamanın karayolu görevlileri bir ağaçlandırma programı düşünmüşler. Konya'da kilometrelerce gidersen ağaç yoktur o yollarda. O kurak iklimde bunların yetişmesi için sık sık sulanması lazım. 8-5 mesaisi ile de olmaz. Kayınpedere bir arazöz teslim etmişler; o gece demez gündüz demez ne zaman fırsat bulursa, fidanları sularmış. Evine haftada bir falan gelirmiş. Hakikaten faziletli bir insandı.

Yüksek İslam'da İlahiyata geçişi çabuk geçiştirdiniz gibi geldi. O dönemde hocalardan muhalif olanlar var zannediyorum. Öğrenciler İlahiyat mensubu olmanın diye kamplaşmalar olmuş. Onlardan bahseder misiniz.?

Çok gerilerde kaldı bunlar. İzmir'de bahsettiğiniz şekilde bir muhalefet olmadı. Aksine bu konuda bir büyük istek bile vardı. Fakülteye dönüşmek

kimsenin hayalinde değil o sıralarda. Akademi olmak için epey uğraşıldı. O sırada İktisadi ve Ticari İlimler Akademileri vardı. Akademi üniversite sistemine tabi olmayan bir ara kurum şeklindeydi, ama bir saygınlığı da vardı. Uzun müddet İslam Enstitüleri akademi olsun diye mücadele verildi. Fehmi Kuru bizim öğrencimizdi, o mücadeleyi verenlerden birisi. Bunun için boykotlar falan yaptılar, İzmir’de. Sonra hiç kimsenin ummadığı bir devirde, 12 Eylülün akabinde YÖK kurulunca tüm yüksek öğretim kurumlarını aynı çatı altında toplama düşüncesinin sonucu, mevcut İslam Enstitüleri de İlahiyat Fakültesi olarak devreye girdi. İş tamamen merkezde halloldu. YÖK kurulmuş oldu. Bizde o sıralarda doktorası olan Mehmet Şeker, Avni İlhan hemen yardımcı doçent oldular. Fakülte olduğumuz sırada da akademik kadro bakımından epeyce bir sıkıntılarımız vardı.

Ben şunu soracağım, siz herhalde 30 senedir İzmir İlahiyatasınız. Şöyle bir şey düşünüyorum. Her İlahiyatın veya İslam enstitüsünden geçen İlahiyatların tarihinde tasavvuf farklı tonlarda gelişti. Mesela Ankara İlahiyatta bir macerası var. Konya’da farklı, Erzurum’da değişik, İstanbul’da farklı. İzmir’dekini sizden dinlese, yani sözgelimi, akademik çevrenin tasavvufa ilgisi, tepkisi nasıl?

Bu çok boyutlu bir mesele. Müesseselerin eleman durumuna, çevre etkilerine göre farklılık arz eder. Oradaki tasavvuf hocasının kişiliği de sonucu etkiler, bir fakültede tasavvuf algılamasında hocanın belli ölçüde rolü vardır diye düşünüyorum. Mesela kendim, Tasavvuf hocaları içerisinde belki bu alanın en iyilerinden değilim. Öyle çok aktif bir insan da sayılmam. Ama vazifemi tam yapmaya çalışırım, insan ilişkilerimin düzgün olduğunu sanıyorum. Şahsıma bakarak, orada tasavvuf algılamasının müspet olduğunu düşünüyorum. Ama öyle karizmatik bir yönüm olmadığı için İzmir İlahiyatta “tasavvuf ekolü” diye bir şeyden bahsedebileceğini zannetmiyorum. Ama şu var, sizlerden sıkça duydum: Ne hikmetse Ankara’da hep tasavvuf karşıtı bir çevre olduğundan bahsedersiniz. Allah’a şükür şimdilerde rövanş alırcasına çokça lisansüstü çalışma yaptırmaya başladınız. O da bir ayrı tecelli. İzmir’de öyle büyük hareket ve dalgalanma yoktur. Belki Himmet Bey’in (Konur) bu konuda söyleyecekleri olabilir: Mesela benim arkadaşlarımla ilişkilerim iyi. Beni sevdiklerini sanıyorum. Tasavvuf muhalifleri varsa da en azından yüzümüze karşı herhangi bir menfi tavırları yoktur. Dolayısıyla İzmir’de hocalar cenahında böyle açık seçik bir tasavvuf karşıtlığı hiçbir vakit olmadı. Ben zaman zaman yönetim kurullarında bulundum, fakülte kurulunda bulundum. Makul bir isteğimiz olduğu zaman hayır demediler. Ama çok fazla gelişme imkanı tanındığı da söylenemez. Bu, kısmen genel konjonktürün gereği, kısmen de benim kabahatim sayılabilir. Demin söylediğim gibi çok aktif sayılmam. Daha fazla asistan alamamış olmamız bir noksandır. İlk

asistanımız Himmet, şimdi arkasından Süleyman geliyor. Tahralı hoca yırtındı senelerce; asistan alın, asistan alın diye. Beceremedik, denk gelmedi. O yüzden kendimi biraz mahcup ve sorumlu hissediyorum.

Tasavvuf şimdilerde popülerleşti. İlk zamanlarda öyle çok fazla talibi olan bir alan değildi. İslam Enstitüsü sırasında, İlahiyatın ilk dönemlerinde, doktora yapacaklar, tefsir, hadis, fıkıh, kelama yönelirdi; öncelikle düşünülenler bunlar idi. Umumi talep öyleydi. İzmir bazında bir eksiklik söz konusuysa, belki de benden kaynaklanan bir şeydir. Tasavvufun zihinlerde ve gönüllerdeki yeri kötü değil, ilgi duyuluyor, bizde fazla muhalifi de yok, ama akademik bakımdan çok fazla gelişmedi. Yeterli kadro imkanımız olamadı. Yüksek lisansta tasavvufa talep, öteki alanlardan az değil, bazı yıllarda öne geçtiği bile oldu.

Özür dilerim, ben burada tam yeri gelmişken - tasavvufla ilgili - bir gelişmeye dikkat çekmek istiyorum; durum çok hızlı gelişti, ben İstanbul'dayken bir yazı geldi. Necdet Tosun sağolsun ilgilendi. Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı eğitim merkezleri, (Haseki diye biliyoruz ya) Türkiye'de şu anda beş yerde varmış; buralara tasavvuf dersi koymayı düşünüyorlar. Mehmet Şevki Aydın sağ olsun çok gayret ediyor. Tasavvuf'la Felsefe yedekte bekliyor. Bizim arkadaşlar arasında bir projesi olan varsa, yani orada nasıl tasavvuf okutabiliriz, önerileri nedir? Yani tasavvuf dersinin okutulmasının gerekçelerini anlatabilsek ki Diyanet buna hazır. Böyle bir gelişme var. Zaten ders programına girerse o devam eder. Sanırım eksiklik hissetmişler. Girsin yoksa müftüler Kadızadeli rolüne sahip olurlar. Latife bir yana hakikaten sıkıntı var, yani disiplinler arasında denge olmak lazım. Felsefeyi de koyacaklar bunu da duyurmuş olalım. Detaylı tartışmalar epey bir yapıldı. Medresenin uzantısı, orta çağın devamı diyenler olmuş. Bir de bu tartışmalar rahatsız etmiş. Ayrıca açıldığı günden beri, 30 senedir hiç konular değişmemiş. Yani dersler hep sabit kalmış; hadis, fıkıh, kelam başka bir gelişim yok. Oradan çıkan öğrenciler bizim kendi öğrencilerimiz; İlahiyat bize bir şey vermemiş deyip, bazıları kendini allame-i küll zannediyor. Bunlar da şikayet olarak gelince, bir arayış başladı. Meslektaşlarımızın haberi olsun, diyanetin böyle bir çalışması var.

İlahiyatta malumunuz zaman zaman program değişikliği oldu. Şu son değişiklikte bildiğim kadarıyla, Bursa hariç iki saat tasavvuf dersiyle yetinmek mecburiyetinde kaldık. Bir parça seçimlik derslerle telafi edilmeye çalışılıyor. Ama asıl dersin iki saate düşmesi çok sıkıntı doğurdu. Öğrenci bir dersle ne kadar çok karşılaşır, öğretim elemanı sayısı ne kadar fazla olursa, bunun uyandırdığı hareket ve bereket o nispette yüksek oluyor.

Yorulmadıysanız sizin akademik basamakların birincisinden itibaren devam edelim. Doktora anlattınız oradan itibaren devam etsek?

Evet "doktor" sayılmamız 1984'te oldu. Bir süre sonra yardımcı doçentlik

kadrosu verildi. Doçentlik için yabancı dil sınavları o yıllarda daha zordu. 1984 senesinde Diyanet Vakfı bir iyilikte bulundu, mevcut İlahiyat Fakültelerine, Ankara'da yabancı dil kursu açtı. Henüz Arapça yoktu gündemde o sırada. İngilizce, Fransızca, Almanca'dan giriliyordu. Kalabalık bir grup Ankara'da toplandık. Şu anda düşünüyorum da bayağı ciddi fedakarlıkmuş. Çoluk - çocuk sahibi, yaşını başını almış insanlar Ankara'da Kızılay meydanında Uz apartmanında, kalıyoruz. Öğle yemeği Kocatepe'de yeniyor. Dersler de oradaydı. Bir buçuk veya iki ay kadar devam etti, tam o sırada YÖK Arapça'yı doçentlik dili saydı dediler. Arkadaşların çoğu bırakıp gitti. Bizim idealistliğimiz tuttu. Demin de söyledim biraz iyiceydi Fransızcam, hadi devam edelim. Osman Türer ve ben devam ettik. Kurs bir yaz boyu, 4 ay falan sürdü. Döndükten sonra epeyce özel dersler aldım. O zaman dil sınavı iki kademeliydi. Önce yazılı sınav, kazanırsanız bir de sözlü oluyordunuz. Birinci girişte nasılsa ben yazılıyı aldım, inanmadım. O büyük şevk uyandırdı. Ama sözlüde başaramadım. Sonraki sene sözlüyü kaldırdılar. Onun yerine gene test sorularıyla başka bir imtihan yaptılar. İyi bir puanla kazandım.

Arapça'nın doçentlik dili olarak kabul edilmesi çok uzun sürmedi. O günün YÖK başkanının bazı hemşehrilerini doçent yapmak için Arapça'yı kabul etmişti, diye söylentiler çıktı.

Bilmiyorum ama o zamanlar İlahiyatların çok işine yaradı. Pek çok arkadaş bu imkandan istifade etti. Bir kısmı hakikaten başka türlüsünü yapamazdı. Dil öğrenmek, test sınavında başarılı olmak, belli yaştan sonra çok zor oluyor. Hatta o sırada beni şaşırtan şeylerden birisi, Fransa'da doktora yapmış bazı arkadaşlar ilk sınavlarda başaramadılar. İlk sınavların çok zor olduğu; gittikçe seviyeyi düşürdükleri söylenir. 1987'de doçent oldum. Jüride E. Ruhi Fığlalı, rahmetli Recep Doksat, Mehmet Dağ, Şerafettin Gölcük ve Cihat Tunç vardı. Üçü Kelam, biri Mezhepler tarihi ve biri Psikiyatri hocası.

Bir doçentlik çalışması da var mı?

O sırada öyle bir şart yoktu. Makalelerle başvuruluyordu, basılmış kitap şartı yoktu. Bazı üniversiteler halen bu usulü devam ettiriyorlar. Bana göre bir kitap hazırlama şartı aday için daha güven vericidir.

Yaptığımız çeviriler.

Fransızca ve Arapça'dan birkaç makale ve yazı çevirdim. Gene aynı dillerden sayılan Nurlar Hazinesi kitabı var. Sonra devam ettiremedik. Hala pişmanlığımı duyarım, Teftazani'nin "el-Medhal ile't-Tasavvufî'l-İslami" adlı eserinin giriş bölümünü çevirmiştim; Şerafettin Gölcük, imtihan sırasında devam edip etmeyeceğimi sordu, devam etmeyi düşünüyorum, dedim. O da düşünüyormuş, ben yapacağım diye sanırım vazgeçti. Buna üzgünüm.

Kazakistan macerası

Efendim, 1994'te profesör oldum. Birkaç aylık İlahiyat Meslek Yüksek Okulu müdürlüğüm var, ardından Kazakistan'a gittim. Size biraz Kazakistan macerasından bahsedeyim. Bizde Cemal Sofuoğlu var, biraz hareketli ve müteşebbis bir arkadaş. Nasıl duymuş etmiş ise, Kazakistan'da Ahmet Yesevi Üniversitesinde çalışmak istedi. Oranın Mütevelli Heyeti başkanı olan Namık Kemal Zeybek'le arası iyiydi. 1994'te oraya gitti, ama bir kaç ay falan durdu galiba, daha fazla duramadı, dönüp geldi. Bende de hem Türk dünyasına merak var hem de belki parası biraz cazip, biraz da macera merakı diyelim; Namık Kemal Zeybek'e yazdım. Bir iki yazımı gönderdim, hoşuna gitmiş. Çağırdı beni Ankara'ya gittim, vakıf binasında, epeyce konuştuk. Tamam gideceğiz, Cemal Sofuoğlu oradaki ağır şartları defalarca anlatmasına rağmen, bir yıllığına gittim ben oraya. O ayrı bir macera, bir kısmını, yazılabilecek olanları yazdım "Türkistan Notları" diye bir kitabım çıktı.

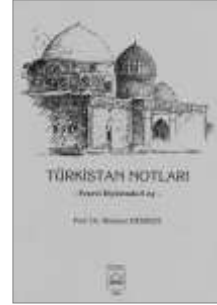
Tasavvuf hocası olarak mı gittiniz?

Evet ama Namık Kemal Zeybek daha fazlasını istiyordu. *Sufi ve Komiser* isimli kitapta "işanlar", "saçlı işanlar" gibi zümrelerden bahsedilir. Onlar Yesevilik'in zamanımızdaki temsilcileri olarak tanıtılır. N.K. Zeybek bunları bir araştırmamı istedi. Ben de hakikaten bunu önemli gördüm. Oraya varınca öyle şartlarla karşılaştık ki, önce günlük hayatın devamı önem kazandı. Söz konusu araştırma için bazı teşebbüslerde bulundum, önüme gelene sordum, ama fazla ilerleme olmadı. Fakülte Türkistan şehrinde (eski adı Yesi) İkamet yerimiz 30 km. ilerde Kentav denilen bir yerde. Her gün dolmuşla gidip gelirdik. Biraz hüsrarla sonuçlandı. Namık Kemal Zeybek beni erken gönderdi, Temmuz'da gittim Kazakça öğreneyim diye. İdealistliğe bak. Yazın gündüzleri çok sıcak oluyor. Özel bir Kazakça hocası buldum. Orta halli Kazakça'yı da öğrendik, bayağı zor bir dil. Zeybek demişti ki, Kazak lehçesi Türkiye Türkçesine en uzak lehçedir, ama Kazakça'yı öğrenirsen, öteki bütün Ortaasya Türk lehçelerini çözersin. Ben, bir yazımı verip Kazakça öğrenmeye gayret ettim. Fakat dersler başlayıp da sınıfa girince, birkaç ders, Kazakça anlatmaya çalıştım. Bir takım sıkıntılarım oldu; terimleri çalışıyorum, kelimeleri arıyorum, zorlanıyorum.. Çocuklar birkaç ders dinledi, dediler ki: "Hocam biz de Türkiye Türkçesi'ne meraklıyız, siz Türkiye Türkçesi'yle anlatın, anlamadığımız kısımlar olursa, sınıftaki Türk arkadaşlar yardımcı olur." Bazı kelime ve terimlerin karşılığı konusunda ciddi tartışmalar olurdu; aslında onların bildiği Kazakça da yeterli gelmiyordu. İlim ve fikir dili olarak oralarda daha çok Rusça yaygındı, Kazakça yetmiyordu. Anaokulundan itibaren Rusça öğretilmiş, Rusça hakim dil olduğu için, kendi dillerini hala da tam bilemiyorlar. Öteki Türk Cumhuriyetlerinde de

durum bundan farklı değil.

Böylece 1995 şubatına kadar dayanabildik, bir yıllığına gitmiştim, pek çok projeyi ileriye, ilk bahar ve yaz aylarına bırakmıştım. Kazakistan'a gittikten sonra, Özbekistan, Taşkent, Buhara, Semerkant bölgelerini dolaşmak lazım, o zamanlar kolaydı. Kazakistan ile Özbekistan'ın arası iyiydi o sıra, sınırda zorluk yoktu, bir vilayetten bir vilayete gider gibi gidiliyordu. Ama ben dayanamadım, şubatta bırakıp geldim. Aslında tekrar dönme şıkkı da vardı. Bir de gördüm ki evin durumu iyi değil, hanımın halet-i ruhiyesi bozulmuş. Ortanca oğlan bir çok dersten bütünlemeye kalmış. Zorlandık, dediler gitme diye baskı yaptılar. Yesevi Vakfına utana sıkıla bir istifa dilekçesi gönderdim. Geri dönemeyeceğimi bildirdim. Bir yıl diye yola çıkmışken 6 ay sonra oralardan dönüp gelmek icap etti. Ama benim için önemli bir tecrübe oldu. Sonraki yıllarda Türkistan'da Yesevi Üniversitesi için modern binalar, otel ve lojmanlar yapıldı. Orada yaşama imkanları daha rahatladı. Ama başka alanlarda çok da fazla değişen bir şey yok.

Türk Cumhuriyetlerine ait hatıra kitapları arasında benim için son günlerdeki favori olan bir kitap var, nereye gidersem onu anlatıyorum: Ahmet Nezihî, *Oçen Jalko*, muhakkak okuyun o kitabı, Paradigma yayınlarından. *Oçen Jalko* Rusça "çok yazık" demekmiş. Ahmet Nezihî Turan Kırıkkale Üniversitesinde tarih hocası, doçent ya da profesör. Kırım'da iki sene kalmış. Ben *Türkistan Notlarında* hep iyi şeyleri yazmak mecburiyetinde kaldım. Olumsuzlukları yazsan yar üzülür, ağyar üzülür, aslında çoğu da bilinen şeyler. Herkes laf arasında konuşur ama kimse pek yazmak istemez. Bu arkadaş (Ahmet Nezihî) onların bir kısmını yazma başarısını göstermiş, ama incitmeden. İki yıl Kırım'da kalıyor. O daha zor şartlar altında yaşamış. Kırım'da Kırım Türkü yüzde on falanmış. Benim Kırım'a daha fazla sempati vardı. İlahiyata oradan gelen çocuklar en gayretli olanlardı. Onlardan hareketle böyle düşünüyorum. *Oçen Jalko*, bir tür günlük, alt ismi *Üç günlük dünya bir günlük hikaye*. Hem edebi hem ironik şeyler var içinde. Efendim Yesevi Üniversitesi ve Türkistan macerası da böylece sona erdi.

Profesörlük jürinizde kim vardı? Ve profesörlüğü ne zaman aldınız?

1994 başı olabilir. Demin biraz bahsettim, profesörlük jürisinde Mahmut Kaya, Yaşar Nuri Öztürk vardı, ötekileri hatırlayamıyorum Mehmet Aydın da olabilir belki. Aslında kariyer basamaklarında en kolay ve zahmetsiz olanı profesörlüktür, denebilir. Jüri huzuruna çıkmıyorsun, yayınların

değerlendiriliyor. Onun için jüridekilerin hepsini hatırlayamıyorum.

Eserlerinize dönelim, doktora tezinizin basılmadığını söylediniz

Basılmadı.

Makale ağırlıklı çalıştığımız söylenebilir mi?

Evet, kariyer basamaklarını atlarken daha çok makale ağırlıklı oldu. Neşredilen ilk kitabım bir tercüme, İz yayınlarından, beş baskı yaptı: *Nurlar Hazinesi: Mişkâtü'l Envar*, İbn-i Arabi hazretlerine ait, bir kudsi hadisler mecmuası. Hadislerin çoğu tasavvuf düşüncesine temel teşkil edenlerden. Muhammed Valsan bunu Fransızca'ya tercüme etmiş, Arapça metniyle birlikte basılmış. Bazı kimselerde organizatörlük yeteneği vardır. Mustafa Tahralı onlardan birisidir. Herkese bir iş bulur; bu kitabı benim önüme koydu. Fransızca çalıştığım zamanlardaydı. Bunu tercüme et, dedi. Epey bir uğraştım, emek çektim. Çokta da güzel bastı İz yayıncılık. *Miškâtü'l-Envar*'ın Türkçe karşılığı için bir hayli düşündüm. Aynı isimde Gazalî'nin küçük bir eseri var. Süleyman Ateş, *Nurlar Feneri* diye çevirmişti. "Fener" kelimesi zayıf geliyor bana. "Mişkât"ın lügatteki tarifinden hareketle ve ilgi çekici olsun diye *Nurlar Hazinesi* dedim. Baş tarafında Tahralı hocanın "kurb-i feraiz kurb-i nevafil" hadisiyle ilgili çok güzel bir yazısı var. Evet beş baskı yaptı. Türkiye'de epeyce İbn-i Arabi meraklısı varmış. Ben bu kadar olabileceğini tahmin etmezdim. *Tedbirat-ı İlahiyye* alıcı buluyor. *Tedbirat* hayli zor bir kitap. Avni Konuk'un *Fusus Şerhi* de öyle, o da ağır fakat devamlı yeni baskıları yapıyor. Memleket irfanı adına sevindirici bir durum.

İlk yazınızı hatırlıyor musunuz?

O biraz garip bir durum. İmam Hatip okulunda, belki 4. sınıfta, Konya'nın mahalli gazetelerinden birinde, İmam hatip öğrencilerine haftada bir sayfa ayırdılar. O zaman da meraklıymışız demek ki, "Türküm" diye bir yazım çıktı. İkinci yazımın başlığı "İmam" şöyle başlıyordu: "İmam, öztürkçe tek kelimeyle önder demektir." sözleriyle başlayan, imamlığı öven, bir yazıydı. Okuma merakım erken başladı.. Benim büyük abim var, ilk okul tahsili bile yok ama kitap hasatasıydı. Bir ara İstanbul'a geldi, ben ilk okuldayken. Bir süre kaldı orda. Dönüşte bir yığın kitapla geldi. Bizim tavan arasında senelerce süründü durdu. Orda ne varsa ben sanki elden geçirdim. 40'lı, 50'li yıllara ait bir yığın kitap ve dergi vardı. Safahat'ı ben ilk olarak o kitaplar içinde gördüm, çok erken yaşlarda. O Safahat hala elimde. Yani okumalarım böyle başladı denebilir. Çok çeşitli, düzenli olmayan bir okuma. Şimdi zaman zaman hayıflandığım şeylerden biri, ben Batı klasiklerini düzenli okuyabilmiş değilim,

ve eksikliğini hissediyorum. Mesela Dostoyevski'yi her şeyiyle bilmeliydim. Dağınık, düzensiz okumadan dolayı böyle bir eksikliğim var. Ama okuma merakı, aynı zaman da beraberinde belki yazmayı getirdi. Yazımın konuşmamdanda daha iyi olduğunu yeri geldikçe söylerim. Daha iyiden kastım yazdıklarım en azından anlaşılır.

Ama ailede böyle bir damar olduğu anlaşılıyor hocam, mesela kardeşiniz İbrahim Demirci öyle.

Evet İbrahim (Demirci) gerçekten güzel yazıyor. Bu konuda çok yetenekli. Bir kelimedenden zevkli ve derinlikli bir makale çıkarabiliyor. Ben onun kadar yazamam.

İlk yayımlanan Mişkat'ın tercümesi mi oldu, tercüme ve telif anlamda.

Evet, ilk sayılır. Ondan önce Yüksek İslam Enstitülerinin açık öğretim bölümü için Yaykur programı içinde *Tasavvuf Tarihi - I* adlı kitabı çıkmıştı. Birkaç yazarlı, onun bir bölümü bana ait. Ortak yazarlı ilk kitabımız o sayılır. Daha sonra *Mehmet Akif ve Yahya Kemal'de Tasavvuf* çıktı. *Yunus Emre'de İlahi Aşk ve İnsan Sevgisi* var. Kültür Bakanlığı 1991 senesini Yunus Emre yılı ilan etmişti. Türkiye İş Bankası da o yıl Yunus Emre için eser yarışması

açtı. Yunus Emre dîvanlarının tamamını taradım, baktım en çok bu iki konu üzerinde duruyor, insan sevgisi ve ilahî aşk. Fişleyerek o günkü birikimim çerçevesinde yorumladım ve daha sonra yarışmaya katıldım. Kolay okunan ve kolay anlaşılabilen bir kitap. İkincilik verdiler, az farkla birinciliği kaçırdığımı öğrendim. Birincilik Mehmet Bayraktar'a verilmişti. İyi bir ödül parası verdiler. Ödül töreni için Ankara'da İş Bankasının salonunda büyük bir toplantı yapıldı. Cumhurbaşkanı olarak Özal geldi, konuştu elimize tek tek plaketlerimizi verdi.

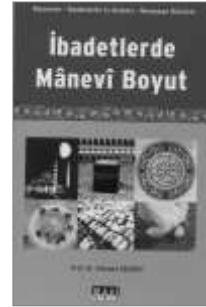
Kitabın ilk baskısı Selçuk yayınları arasında çıktı. Ben içimden Diyanet bassa, tam da Diyanete göre diye, düşünürdüm. Yunus Emre'nin görüşlerini ayetlere, hadislere dayanarak izah ediyorum, mutasavvıflardan sözler alıyorum, bana göre tam Diyanetin basması gereken bir kitaptı. Ben saf saf hayalimden böyle şeyler geçiriyorum. Ama daha sonra garip şeyler oldu. Yayıncı Muammer Şahin bu kitabın Diyanet yayınevlerinde satılabilmesi için baş vürmuş. Prosedüre göre incelenmesi için onu bir raportöre vermişler, raportör incelemiş, kitap aleyhinde zehir zemberek bir rapor yazmış. Diyanet yayınevlerinde satılması uygun değildir. Üzölmüş Muammer Şahin, yahu Diyanet nasıl bu kitaba karşı olur, dedi. Ben daha çok üzöldüm. Sonra merak ettim 3 - 5 ay sonra o raporun bir kopyasını temin ettim. Raportör kimdi bilmiyorum. Raporda ben değil, Yunus Emre zihniyeti tenkit edilmiş. Tipik medrese mollası zihniyetiyle incelemiş. Böyle bir kaderi de var o kitabın.

Efendim ondan sonra, sırasını tam bilemiyebilirim, *Mevlânâ'dan Düşünceler* ve *Sorularla Tasavvuf ve Tarikatle*" çıktı., sonuncusu Damla yayınları arasında. İzmir'de Yeni Asır gazetesi var. On senedir Ramazan sayfalarını Mehmet Şeker'le ben yazarım. Yeni asır gazetesinin Ramazan dışında dinle diyanetle pek alakası yoktur. Onların bir kısmı ciddi yazılar. Bir kısmı eski aylardan kırılıp yıldız yapılan türden yazılar. Epey bir yekun tuttu. Mavi yayıncılık onlardan üç kitap çıkardı. Başka bir takım yazılarımı da ekledim, isimleri şöyle: *İbadetlerde Manevi Boyut: İbadetlerin İç Anlamı, Gönöl Dünyamızı Aydınlatanlar, Tasavvuf ve Ahlak Yazıları*.

İlahiyatta lisansüstü çalışmalar

Bugün konuşmamıza master ve doktora talebelerinizden başlayalım, sonra tasavvufa ilişkin sizin görüşlerinizi alır ve arkadaşların sorularıyla devam ederiz.

İlahiyat fakültelerindeki lisansüstü uygulamalarının işleyişi birbirinden farklıdır. Bir kısım fakültelerde ana bilim dalları ayrı ayrı program açamıyor. İzmir de onlardan birisi. Temel İslam Bilimleri ana çatısı

altında biz yüksek lisans ve doktora programları açıyoruz. Kaideten her yıl açılır, ilan edilir. Beş adetlik YL kontenjanı vardır.Yüksek lisansta 3 kişi bulunmadığı takdirde, müstakil program açamıyoruz. O zaman başka bir iki dersle birleştirip öğretim yapıyoruz.. Genel uygulama böyle. Neyse bu teknik teferruatla kafamızı karıştırmayalım. Himmet bey doçent olduktan sonra branşta biz iki kişiyiz. 3 adet tasavvufla alakalı dersimiz var, yüksek lisansta iki ders Himmet beye bir ders bana koyduk. Doktorada iki ders ben bir ders Himmet bey olmak üzere paylaştık. Şimdiye kadar yüksek lisansta birer ikişer de olsa öğrencimiz oldu. Bazı seneler tasavvuf derslerinin tamamını verme imkanımız doğdu, yani en az 3 öğrenci olduğu senelerde. Ekseriya 2 veya 1 oldu. Böylece tasavvufla alakalı öğrenci ya bir ders okur ya da iki ders okur. Eksikliğini artık öğrencinin imkanına, kabiliyetine göre Himmet beyle ben başka türlü telafi etmeye çalışıyoruz. Yani ders safhasında yüksek lisans ve doktorada arzu edilen dikkat, arzu edilen zaman ayıramıyor. Türkiye standartlarını tam bilemiyorum, benim kanaatim bizden iyiler de var, bizden daha zayıf olanlar da var Türkiye çapında. Ama bizde devam oldukça düzgündür. Başka şehirde bulunup da haftada bir iki, ayda bir iki gün uğrama tarzında uygulamamız olmadı şimdiye kadar. Bu yüzden belki öğrenciler lisanstan farkı yok diye biraz sıkılıyordur. Takibimiz, ciddiyetimiz iyi sayılır. Tezlerin belli bir seviyenin altında kalmaması için gösterdiğimiz dikkatin, kanaatime göre bazı yerlerden daha iyi olduğunu söyleyebilirim. Nerden fark ediyoruz. Ara sıra başka şehirlerde yüksek lisans yapıp da doktora için gelenler oldu. Bunlara yüksek lisansında ne yaptın ne ettin diye sorunca, çalışmasına bakıp karıştırdınca, bunlar pek dikkat etmemişler diye bir kanaat hasil oldu.

Şöyle bir usul de takip ediyorum ben: Bazen gelir öğrenci, imkanı vardır, nerede yüksek lisans yapayım diye sorar. Öylelerine: İmkanın varsa İstanbul'da yap diyorum. İkinci yer olarak Bursa'yı tavsiye ederim. Ankara'yı tanımadığım için bir şey diyemem. Üçüncü olarak gel bizde, İzmir'de yap derim. Sebep: İstanbul kütüphane imkanları, hoca imkanları çevre bakımından başka hiçbir şehirle kıyaslanmayacak kadar zengin. Oradaki görgününün bilginin başka türlü kazanılamayacağını da düşündüğümden dolayı İstanbul'u ehemmiyetle tavsiye ediyorum. Bursa'da da en eskilerimizden Süleyman beyle Mustafa be var. Mustafa (Kara) beyin ciddiyetine ve takibine daha çok güvendiğimden dolayı oraya yönlendirdiğimiz oldu. Bizde lisansüstü çalışan fazla olmadı, hepsi 15 kadar galiba. Ankara'yla kıyaslayacak olursak şaşkırtacak kadar az. Bu azlığın bir sebebi de, geçmiş yıllarda bir yabancı dil engeli vardı. İlk yıllarda adı çıkmıştı, İzmir'de çıtayı yüksek tutuyorlar gibi bir kanaatte vardı. LES için de galiba yüksek puan isteniyor. Bütün bunlara bakarak Türkiye çapında sayıca biraz geride sayılırız. Bu konudaki düşüncelerimi özetlemem

gerekirse, dün bahsettiğim kemiyet keyfiyet meselesi burada da kendini gösteriyor. Ankara işte her sene 10-15 kontenjan ilan ediyor, bazen kontenjan dolduğu gibi yetmediği de oluyor. Evet bu rağbet fazlalığında başka amiller de etkili olabilir. Acaba onlarınki mi iyi bizimki mi iyi diye düşününce, sonuç çok fazla değişmiyor. Orda on kişi gelir, sonunda 5 kişi orta seviyede çalışır, üç kişi daha iyi yapar, bir iki kişi eleğin üstünde kalır sanıyorum. İstanbul'da Hasan Kamil beyle de konuşmuştum, İfadesine göre, yüksek lisansa başlayanların kimisi yarıda bırakır, kimisi devam etmez, sonunda bu işi ciddiyle götüren ikiye üçe düşüyor şeklinde bir beyanda bulunmuştu. Üç aşağı beş yukarı Türkiye'deki durum birbirine benziyor. Bizim uygulamamız daha iyi demek istemiyorum, Ankara'nınkinden çoktan seçme imkanı olduğundan dolayı, o da kendi çerçevesinde bence başarılı bir sonuca götürebiliyor. Yüksek lisansta, tabii her yerde olduğu gibi konu sıkıntımız var. Şu anda konu bekleyen iki üç kişi var. Tez konusu bulmak niye zor? Öğrencinin şartlarına göre konu bulmak gerçekten zor. Araştırma görevlisi falan olsa tamam bulursun, o her gün yanındadır, onunla ilgilenirsin. Ama dışarıdan tez yapan, öğretmen falan yerde, sık sık gelip gidemiyor. Öyle bir konu seçilmeli ki, hem çalışmanın seviyesi düşük olmasın, hem de öğrencinin kendi imkanlarıyla halledebilsin. Mesela bir kızımız var, başka şehirde öğretmendi, İzmir'e yeni tayini oldu, evlendi, bir sürü hayat galesi var, bu arada Y.lisans tezi hazırlayacak, ona uygun tez konusu lazım mesela. Yani tez standartlarının çok altına düşmesin, hem de onun şartlarına uygun olsun. Böyle sıkıntılarımız var. Bir vakitler bir "tez bankası" oluşturulmuştu, pek başarılı olamadı. Böyle bir genel sıkıntımız var.

Danışmanlığınızı yaptığınız kimler var?

On kadar yüksek lisans, üç tane de doktora, yani fazla değil.

Yeni gelenlere soruyoruz niye yüksek lisans yapıyorsunuz? Biz öğretmeniz, milli eğitim yüksek lisans yapanlara derece veriyor, diyorlar.

Mustafa Bey, evet, yüksek lisans yapma sebepleri çok farklı. Bizim baştan onu belirlememiz ve yönlendirmemiz mümkün değil. Mesela şerden hayır doğduğu oldu. Bir iki sene ilahiyat mezunlarında öğretmen tayini yapılmayınca, bu durum gençleri yüksek lisansa yöneltti. İlk yıllarda yüksek lisans sınavını kazananların tayinini İzmir'e yapıyordu. Yüksek lisansa kayıt yapılıncaya bu nakli yapıyorlardı. Bazıları sonra devam etmedi, Milli Eğitim uyandı. Nakil konusunda müsait davranmaz oldu. Ama Türkiye'nin şartları bu, hangi sebep ve saikle başvurursa vursun onların içerisinde bir grup, hakikaten ilmi ve akademik bakımdan ihlaslı olarak işi devam ettirme imkanına sahip olabiliyor. Baştan bunu tahmin etmemiz mümkün değil.

Başvurayı, belli standartlarda sınavları aşmaları almak zorundayız. Yanlış bir yol da değil bu, Türkiye’de uygulanan usul böyle.

Tasavvuf branşının durumunu diğer branşlara göre nasıl değerlendirirsiniz ?

İzmir itibariyle düşünürsek, dün de belirttiğim gibi, İzmir’de tasavvuf dersinin, tasavvuf hocalarının gücü, fonksiyonu, itibarı nedir dersek; içinden biri olarak benim değerlendirmem biraz zor olur. Benim kanaatim orta seviyede olduğumuzdur; ne çok yüksek, ne çok aşağı. Benim beğendiğim yetenekli öğrencilerden, yüksek lisans için keşke bize gelse diye düşündüğüm bazıları olur; bunlardan imtihanında Arapça mecburiyeti olmayan derslere başvuran çok olur. Temel İslam Bilimleri içinde olduğundan dersimiz için giriş sınavı sırasında Arapça’dan da sorulur. Çok büyük bir ağırlığı yok ama hiç görmezlikten de gelinmiyor. En az şöyle orta seviyede olmayı almıyoruz. Çünkü kaynakları Arapça. Onun dışında dün söylediğim gibi, yıllara göre değişen bir talep görüntüsü oldu; tefsir, hadis, kelama her sene aynı ölçüde yüksek rağbet görmedim. Tasavvufa başvurma noktasında öğrencinin alakası orta seviyede sayılır.

Hatırladığıma göre bir anket yapılmıştı, ilgi bakımından tasavvuf dersi en yüksek yüzdeyi almıştı.

Marmara İlahiyat için bu doğrudur. Orası, çeşitli sebeplerle ilk olma bakımından şanslı, hoca sayısı fazla, ve hocalardan çoğu farklı alanlarda temayüz etmiş kimseler. Bir kısmının öğrenciyle farklı ortamlarda, çeşitli vesilelerle çok iyi diyalogları var. Bu öğrenciyi daha yakından tanıyıp etkilemelerine yol açıyor.

Bizde de genç nesil hocalardan özel ders yapma, kitap okuma günleri tertiplemek gibi faaliyetlere girenler var. Öğrenci onlara daha çabuk ısınıyor. Bizimle derste, ve ara sıra konferansımız olursa o vesileyle yakınlık kurabiliyor. O noktada biraz eksikliğimiz var. Mesnevi okuma talepleri var, başlayamadık. Bazı arkadaşlar bazen de fazla yüz göz oluyor öğrenciyle: O tür yakınlık hayır mı getiriyor şer mi getiriyor bundan da tam emin değilim. Ama evvelce de ifade ettiğim gibi, Yüksek İslam Enstitüsündeki hocalığım sırasındaki tasavvuf dersine olan alakayla, şimdiki arasında çok büyük fark var. Tabii bunun İzmir’e bir yansıması var. Yani o yıllarda tasavvuf bid’at olarak algılanırdı, İslam’a sonradan yamanmış, olsa da olur olmasa da olur diye düşünülürdü, olumsuz tarafları daha çok öne çıkarılan bir görünümdeydi. Şimdilerde ise zihinlerde daha iyi bir yer kazanmaya başladı. Yani sskisinden çok daha iyi durumdayız. Diğer ana bilim dallarından hiçbir farkımız yok. Fıtraten, tasavvufa meyyal olan, çevresinde bu konuda örnekler bulunan, (bazen de bu örnekler olumsuz

tesir ediyor ama ona mütemayil olana olumlu tesir ediyor), bu tip öğrenciler, daha çok ilgi gösteriyor. Bir de bir derste mesela bir konu denk gelir, tam onun anteninın açık olduğu zamandır, ilgisini hemen çekiveriyor. Yani tasavvufa olan ilgi çeşitli seviyelerdedir. Yüksek lisans için olsun, başka bakımlardan olsun, eskiye göre daha çok ilginin olduğunu söylemeliyim. Ve bu ilginin artarak devam ettiği kanaatindeyim.

İlahiyat fakülteleri hocalarında bile tasavvufun bu kadar zengin bir hamuleye sahip olabileceğine ilişkin şüphe vardı şimdiye kadar. Bizim dergileri hocalara verdiğimizde, Münir Koştaş şöyle bir ifade kullandı. 'yahu siz tasavvufçular yazacak bu kadar makaleyi nerden buluyorsunuz kardeşim' dedi.

Branş dışındaki, tasavvuf dışındaki hocaların konuya ilgisi bakımından, şöyle garip bir durum söz konusu: Bir kısım arkadaşlar var yetiştirme tarzı itibariyle daha rasyonalist, dine bakışı da daha pozitif, akılcı. Mesela bu bir tefsir hocası, hadis hocası diyelim; kendisinin bir sanat yönü var, ne bileyim şiire meraklı, musikiye meraklı, bir çok noktada onunla ortak taraflarımız var. Ama iş doktriner alana gelince, tasavvuf konusunda genellikle kötü örnekleri öne sürer ve tasavvufa biraz mesafeli durur, soğuk bakar. Yüzlerine karşı da bazen söylerim, yahu sizin yarı tarafınız tasavvuf, yarı tarafınız buna karşı, nasıl hallediyorsunuz bunu içinizde, derim. Bazen de gülüp geçtikleri olur. Dün bahsettiğim *Sorularla Tasavvuf ve Tarikatlar* kitabımın ilk sorularından bir tanesi kısmen bu alana ait. Yani kimi ilgilendiriyor tasavvuf, tasavvufun alanını nasıl belirleyebiliriz? El yordamıyla yazılmış gibi, ama epeyce gerçeği yansıttığını zannediyorum. İnsanların kimi akılcı yapıya sahip, kimi daha duygusaldır. İkincilere tasavvuf daha yakın geliyor. Ama insan oğlu bir muamma, hem akılcı hem de duygusal tarafı birlikte de görülebiliyor. Hepimizin tanıdığı Mehmet Hatipoğlu mesela. Cemal (Sofuoğlu) bey onu çok sever, bir iki sene evvel İzmir'e konferansa getirdi. Onun bazı konulardaki görüşlerine katılmamız zor. Kendisi o kadar duygusal bir insan ki, Rasullullah'la (s) alakalı konuşurken ağlıyor, göz yaşlarını tutamıyor. Konferanstan sonra dedim ki kendisine: "Hocam şu gözyaşlarınızla şu fikrinizi ben bir türlü bağdaştıramıyorum." Güldü, olabilir dedi. Evet, insan hakikaten bir muamma, tek cepheli değil. Onun için bir davranışına, bir fikrine bakarak kesin hüküm vermek zordur.

Gerileme-Tasavvuf ilişkisi

İslam dünyasının gerileme sebepleri içerisinde gösterilen en büyük etkenlerden birisi tekke ve tasavvuf olarak görülür. Bunu hemen hemen son iki asırdır bir çok düşünürlerimizin yazılarında görüyoruz. 13. yüzyıldan beri İslam dünyasının geri

kalması İslam düşüncesinin zayıflamasında tasavvuf ve onun türevlerinin olumsuz etkisinden bahsedilir. Siz bir tasavvuf hocası bu meseleye nasıl bakıyorsunuz?

Şimdi aziz kardeşim, bu çok geniş boyutlu bir mesele, herkes meşgul olduğu alana göre buna bir cevap getiriyor, çözüm üretmeye çalışıyor. Ben itiraf edeyim bunu bütün yönleriyle ihata edebilecek birikime sahip değilim. Elbette bir takım kanaatlerim var ama bunların ne kadar gerçeği yansıttığından çok emin değilim ve bu konuda iddialı konuşanları da beğenmem. İddialı konuşamayacak kadar geniş boyutlu ve derin bir mesele. Objektif olma gayretlerine rağmen, herkes hangi alanla meşgulse, mecburen o pencereden bakar. Sosyal alanlarda ve sosyal bilimlerde tam objektiflik yakalanamıyor. Mesela diyelim ki, yüksek lisans konusu ya da doktora konusu olarak bir kimse bir şahsı çalıştı veya bir fikri çalıştı. O kişi onunla yatar, onunla kalkar, dünyaya onun penceresinden bakar, yegane fikir merkezi oymuş gibi düşünür. Aslında bunu aşabilmek lazım. Ben de senelerdir karınca kararınca tasavvuf konularıyla meşgul olduğumdan dolayı, onun etkisinden sıyrılarak meseleye bakmam mümkün değil.

O dediğiniz husus bazılarına göre Gazali'yle başlar. Gazali felsefi düşüncüyü durduran baltalayan, dolayısıyla İslam dünyasının gerilemesine yol açan en önemli şahsiyetlerden birisidir diyenler var. Bu, biliyorsunuz epeyce yaygın bir kanaat. Karşı fikre sahip olanlar diyor ki: "Yahu niye öyle diyorsun, Gazali başka bir alanda İslam düşüncesinin gelişmesine yol açtı, Kalb bilgisini, keşfi, sezgiyi de devreye soktu; bu hiç ihmal edilemeyecek bir noktadır, onun için siz haksızsınız."

İslam dünyasının gerilemesi konusu o kadar çok boyutlu bir mesele ki, bir iki açıdan bakarak bunları izah etmek mümkün değil. Ben M. İkkbal'e ait diye bir güzel söz biliyorum: "Kabahat Müslümanlıkta değil, bizim Müslümanlığımızdadır" diye. Bu ölçüyü bizim konumuza da uygulayabiliriz: "Kabahat tasavvufta veya tarikatta değil, tarikat mensuplarının yanlış anlayışında, kabahat Müslümanlıkta değil, Müslümanların kendisinde, Müslümanlığı uygulayış tarzlarındadır."

O bakımdan sizin dile getirmeye çalıştığınız, tasavvuf ve tarikatlar İslam dünyasının gerilemesindeki başlıca amillerden birisidir düşüncesine katıyen katılmam. Çünkü tarihte tasavvuf düşüncesinin etkili olduğu çok parlak dönemler var. Selçuklunun yerleşmesi, Anadolu'nun Türkleşmesi İslamlaşması Osmanlı'nın kuruluş ve yükseliş dönemindeki o hamle devirlerinde bu milletin içerisinde tarikatlar vardı ve en aktif dönemleriydi. O zamanlar kalkınmaya, ilerlemeye, yükselmeye itici güç olan bu müessesenin daha sonra gerilemeye vesile olması aklen kabul edilebilecek bir şey değil. Gerilemenin çok daha

farklı, çok daha geniş sebepleri olsa gerek diye düşünüyorum. Bu insan unsurundan kaynaklanıyordur. Şunu genellikle unutuyoruz: Tekke mensubu, tarikat mensubu içinde yaşadığı toplumdan ayrı bir grup değil, o da toplumun bir parçası. Tekke ve tarikat mensupları da bu toplumun içinde yaşarlar. Dolayısıyla gerilemeden her kesim payını alır. Tek tek hangisinin dahli daha fazla işte bu noktada afaki konuşuyoruz. O devirleri adım adım, müessese müessese, belgelere inerek detaylı bir şekilde, ispatlı bir şekilde incelemeyen, şu kurum veya şu düşüncenin gerilemede daha çok rolü olmuştur, veya bunun daha az dahli olmuştur demek bana göre çok afakidir. Benim bu sözlerim de belki afaki bulunabilir, ama başta da söyledim, konu çok boyutludur ve ben ne de olsa tasavvuf hocası olarak konuşmak durumundayım.

Gerilemede tekkenin öteki kurumlardan daha çok rolü vardır diyemeyiz. Tekkenin, tasavvufun muhtevasından kaynaklanan, yani onun fikri boyutu sebebiyle hep kendini yeniden üreten bir iç aktivitesi var. Her şartta ayakta duruyor, Allah'a güveniyor, teslimiyeti daha güçlü onun için öbür kurumlardan daha güçlüdür. İlmiye, askeriye ve sufiye yani tekke üç sacayağı gibi düşünecek olursak; gerilemede tekkenin payı ötekilerden fazladır diyemeyiz. Ufak bir araştırmayla bunu ispat edecek malzemeler bulunabileceğini ben zannediyorum. Dergah dergisinin 3-4 sene evvelki bir sayısında, Ahmet Altan'ın "İsyan Günlerinde Aşk" romanındaki şeyh efendiyi tanıtmıştım. Yazının başlığı "İsyan Günlerinin Şeyh Efendisi" idi. Orada çok dinamik ve olumlu bir şeyh efendi tipi var. Mütareke yıllarında Devlet-i Aliyye'nin en zayıf olduğu günlerde bile, bir tekke şeyhinin son derece aktif portresi çizilir. Gerçi bu bir roman, ama A. Altan biraz araştırma yaparak bunları yazmıştır diye düşünüyorum. Tasavvufa hayranlığından dolayı öyle yazdığını zannetmiyorum. Roman hiçbir zaman belge değildir ama bir yerde hayatın aynası sayılabilir. İstanbul'da isyan, ihtilâl var. Yani tam da ümitsizliğin, karabulutların etrafı sardığı günler. Hayli olumlu, dinamik bir şeyh efendi tipi. Yani geriye doğru gidildiği zaman bunların daha fazla örneğinin bulunabileceğini zannediyorum.

Tasavvufta esas olan muhtevadır, fikirdir, özü itibariyle tasavvuf şekilciliğin, statikliğin, donukluğun karşısındadır. Fikir cevval olmalı, dinamik olmalı. Tarikatlaşınca ister istemez kalıplaşma ve şekil devreye giriyor. Mesela tarikat, adım atmayı, yürümeyi, yeyip içmeyi, konuşmayı, hemen her davranışı bir ölçü ve adaba bağladı. Mürit-mürşit ilişkisi bağlamında, şeyh efendi ne derse yegane doğru odur gibi konular gündeme gelince, iç tenkit olarak epey şey söylenebilir. Bu, tasavvufun dinamizmini zayıflattı, durağanlığa yol açtı tarzında bir anlayış var. Bu tür görüşler aslında çok erken başlamış: "Eskiden tasavvufun kendisi vardı, adı yoktu; şimdi ise ismi var kendisi yok." şeklindeki

söz tasavvufun ilk dönemlerine ait. Buna benzer tenkitler, haklı gibi görünse de, şu da bir gerçektir: Fikirler kurumlarla yürür. Mesela süt değerli bir şeydir ama onun bir işe yaraması için bir kabın içinde olması lazımdır. Tıpkı şeriat-hakikat benzetmesinde olduğu gibi. Şeriat bir kap, hakikat onun içindeki muhtevadır. Asıl olan hakikattir ama onu tek başına yakalayamıyorsun. O, bir kabın içerisinde olacak. İşte bunun gibi tekke ve tarikat da tarih boyunca tasavvuf düşüncesinin kabı mesabesinde olmuştur. Bunlar tasavvufun kurumlaşmasına, nesilden nesile devam etmesine vesile olmuştur. Dolayısıyla iyi ki kurumlaşma olmuştur, denir.

Bu iki farklı görüşte de doğruluk payları var. Ortayı nasıl bulacağız? Burada devreye insan unsuru giriyor. İnsan unsurunun daha kaliteli daha iyi yetişmiş olduğu dönemlerde veya kurumlarda, tarikatlaşma statikliği bertaraf etmesini bilmiştir. “Her dem yeni doğarız bizden kime usanası” der Yunus. Bu önemli bir ifadedir. “Külle yevmin hüve fi şe’n” ayetinin bir tezahürüdür. Allah’ın ahlakıyla ahlâklanmak durumunda olan derviş, hep dinamik, yapıcı yaratıcı olmak durumundadır. İşin özü ve olması gereken tarzı böyledir. Ama zaman içinde, bazı tekke mensupları işin kolayına kaçmış, gelmiş bir yere intisap etmiş, oh ne güzel kurulu düzen, aidiyet duygusuyla kendisini emniyette de hissediyor. Artık küçük fakat daha mutlu bir iç dünyasına sahip, ufku fazla geniş değilse, onu motive edecek yeterli saikler yoksa, kapasitesi de azsa, o kimse donukluğu ve durağanlığı devam ettirmiştir. Bazı tekkelerde de zengin vakıfların elden çıkmaması, kurulu düzenin bozulmaması için, ehil olmayan evlatlara şeyhlik tevcihi seviye kaybına yol açmıştır.

Şimdi bu kabaca yaptığım tasvirle; şu kurum böyledir, bu kurum böyledir, falan tarikat buna örnek teşkil etmektedir demek de mümkün değildir. Benim kanaatime göre her tarikatta bu anlatmaya çalıştığım olumlu ve olumsuz yönleri barındıran örnekler zaman zaman olmuştur. İlmi ve sağlam kanaat için asır asır bu kurumların işleyişi, mensupları, neşriyatı vs. incelenmiş değildir. İncelenebilir mi? Onu da bilemiyorum. Mesela birkaç arkadaşımız, asırları çalıştılar; 16-17-18 ve 19. asırlarda Osmanlı’da tasavvuf çalışıldı. 15. asır da çalışılıyor ama yayınlanmadı. Bu eserlerde epeyce malzeme var, ama bunlar sadece isim, kitap vs., detaya giremiyorlar. Tabii ki bunlar bir başlangıç, onların yapılması lazımdı. Dediğim şekilde bir çalışma ise, çok daha uzun vadeli, çok daha zaman ve sabır isteyen bir çalışmadır. Eğer bu mümkün olursa, şu benim anlatmaya çalıştığım hususlar daha belgeli bir şekilde karşımıza çıkar.

Sizin sorunuzun cevabını şöyle toparlayayım: İslam dünyasının ve Osmanlı’nın gerilemesinden, başka kurumlara göre tasavvuf kurumlarının daha fazla payı olduğunu söylemek hakşinaslık olmaz bence. Toplum bir

bütün olarak kabul ediyorum ben, tekrar aynı cümleleri ifade edeceğim. Tarikat mensupları gökten, aydan gelmiş insanlar değil, bu toplumun içinde yaşayan, bu toplumun şartlarından etkilenen insanlardır. Gerilemede başkasının ne kadar payı olmuşsa, onların da o kadar payı olmuştur düşüncesi bence daha isabetlidir.

İdeolojik oryantalist bakış açısı, tarikatların ve tasavvufun, İslam dünyasının genişlemesinde, Kolonizatör Türk dervişleri, Senusi hareketi, Kafkaslardaki Nakşibendi hareketi İslam'ın yayılmasında ve ateşlenmesinde büyük rol oynayan bu hareketlerin, bu son asırdaki şiddetli darbeleri de o klasik oryantalist bir yaklaşımın ürünüdür, gibi bir yaklaşım sergileyebilir miyiz?

Evet olabilir. Çok da iyi bildiğim konular değil bunlar. Onun için fazla bir şey söyleyemeyeceğim. Bizim en rahat referanslarımızdan birisi, İslam'ın yayılmasında, Anadolu'nun ve Balkanların fethinde, İslamlaşım Türkleşmesinde tasavvuf mensuplarının rolü konusudur. Alplerereler, gazi dervişler, kolonizatör Türk Dervişleri, Abdalan-ı Rum, Gaziyan-ı Rum, Ahiyan-ı Rum, Kumral Abdallar, Saru Saltuk'lar, ve benzerlerinin faaliyetleridir. Bunlar hepimizin ortak iftihar kaynaklarımızdır. Ama gel gör ki geride kaldı kardeşim bunlar. Geçmiş devirde olmuş bitmiş. Ama "kökü mazide olan atiyiz" düsturuyla neden tekrar bu menbadan istifade etmeyelim?

Ben şöyle bir şey hayal ediyorum. O da demin söylediğim gibi, tasavvufla meşgul olduğum için belki hissi davranıyorum. Tasavvufu kayırarak da konuşmak hoşuma gidiyor. Sanki şu anda da İslam dünyası dışında, Batıda, başka ülkelerde İslamiyet'in yayılması tasavvuf dinamikleriyle olmuyor mu? Merhum Hamidullah'ın bahsettiği şekilde, Fransa'da, Avrupa'da Kuzey Afrika menşeli tarikatların rağbet görmesi bunun bir örneğidir. Amerika'da duyabildiğimiz kadarıyla, henüz şekillenmemiş, sulandırılmış tarzda da olsa yeni İslami harekette tasavvuf düşüncesinin motor gücü olduğunu söylemek mümkün.

Türkiye'de tarikatlar

Türkiye'deki duruma bu açıdan bakarsak ne söylenebilir?

Türkiye açısından baktığımız zaman, Cumhuriyetle birlikte hemen hemen bütün dini kurumlar büyük darbe yedi. Medresler kapandı, ama zaman içinde, onların fonksiyonunu icra edecek İmam-Hatip'ler İslam Enstitüsü ve İlahiyat Fakülteleri açıldı. En büyük darbeyi de tasavvuf kurumları yemiştir. Resmen onların yeri dolmadı. Parantez içinde belirtiyim, okumuşsunuzdur, okumamışsanız, İsmail Kara'nın bir seri makalesi var: "Tekkeler kapandı kötü oldu", "Tekkeler kapandı iyi oldu", "Tekkeler kapandı mı?" başlıklarıyla ard

arda eski Dergah mecmualarında üç yazısı çıkmıştı. Orada çok ilgi çekici örnekler var. Dipnotlarla minik minik örnekler vermiş. Mesela tekkeler açıkken, o güne kadar toplumda en önemli mevkiye sahip bir şeyh efendi düşünün: Şeyh efendi itibarlıdır, biraz da kültürlü, okumuş yazmışsa her kesimde itibar görüyor, o bahsettiğim romanda olduğu gibi. Tekkeler kapanınca birden bire gözden düşüyorlar, neredeyse kaçacak delik arıyorlar. Her şeylerini kaybedip geçim sıkıntısına düşenler bile oluyor.

27 Mayıs'ı yaşamadığınız için sizler, Demokrat Parti ileri gelenlerinin bir günde ne kadar perişan olduğunu görmediniz. Başbakan, bakan, üst düzey devlet memuru, yönetimde önemli ve faal hizmet görenlere, ihtilalden birkaç gün sonra "düşük" "kuyruk" gibi aşağılayıcı sıfatlar takıldı.. Adamlar kaçacak yer aradı. Onların çocukları okullarda, öğretmen, başkalarının aşağılamasına, tezyifine maruz kaldı. Bu duygusal bakımdan çok çok büyük bir yıkım.

İşte tekkeler de böyle bir muameleye maruz kaldı. Bu uzun da sürdü. İade-i itibar oldu mu? Resmen henüz itibar iadesi olmadı, ama toplum nezdinde yer yer itibara sahip oldu diyebiliriz. Bütün bu kırılmalara, büyük boşluğa, fetret devrine rağmen, Türkiye merkezli düşünce olursak, tasavvuf düşüncesi arzu edilen yerden çok uzaktaysa da, gene de iyi bir yerde sayılabilir. "Bardağın yarısı dolu" mantığıyla bakarsak böyle söylenebilir. Başka ülkelerdeki gelişmeler sevindirici. 11 Eylül hadisesi vuku bulmasaydı Amerika'yı ben, bu konuda daha vaatkâr, daha iyi bir vasat olarak görüyordum. Orası hürriyet ortamında yeni fikirlerin kolayca kabullenebildiği bir ülke konumundaydı. Mesnevi tercümelerinin en çok satan kitaplar arasında olduğu defaatle ifade edildi. Yani zamanımızda da İslam'ın içerisindeki dinamizmin, en önemli hareket noktalarından, dinamiklerinden birisi tasavvuf ögesidir.

Genç tasavvuf akademisyenleri

Bu alana emek vermiş değerli bir hocamız olarak genç akademisyenlerde gördüğünüz, eleştirel anlamda yaklaştığınız zaman en büyük eksiklik nedir dolayısıyla ne tavsiye edersiniz?

Bu tür sorular her zaman gelir, bir takım cevaplar verilir. Bu soruların cevapları konusunda tereddütlerim var. Söylenecek sözlerin havada kalacağını, yerini bulamayacağını düşünmüyorum. Çözümü herkes kendi bulmalı. En yakın hocanız, yakınınız veya fikrini beğendiniz, tarzını beğendiğiniz kimdir nasıl çalışıyor, ona bakarak geliştirilecek bir yol daha faydalı olur. Yapılacak tavsiyelerin bir faydası olur mu bilmiyorum. Şu söylenebilir: Mümkün olduğu kadar zengin bir kafa, geniş bir bakış açısı lazım. Tasavvufun handikaplarından birisi şu: Bir anlayışı benimsemek, bir mensubiyet içinde olup dünyaya, eşyaya, hadiselere, fikirlere sadece oradan bakmak, her şeyi oradan ibaret sanmak..

Belki onun dışındakilere bir antipatiniz yok, münasebetiniz yok ama, ilginiz de yoktur, böyle olmamalı diye düşünüyorum. Önce İslami çerçeve içerisinde her akım, her hareket, her şahıs bir ilgi ve saygıya değer kabul edilmelidir. Tasavvufun özünde var bu tolerans, herkesi Hakk'ın esmasının bir tezahürü, bir tecellisi olarak görüp, aynı sevgiyle olmasa bile aynı saygıyla karşılayabilecek bir rahatlık, geniş görüşlülük taşıyabilmeliyiz. Ne güzel söyler Hz. Mevlânâ: "Tıpkı bir pergel gibi; bir ayağım şeriatla (dinde, yerli ve milli kültürde, tasavvufta) öteki ayağımla bütün kainatı dolaşırım."

Buna ilaveten, kültür bakımından mümkün olduğu kadar çok taraflı, çok boyutlu olabilmek. Günümüzde tasavvuf kültürünün tanıtılmasında başarılı olanların, yazıp çizme nokta-i nazarından söylüyorum, iyi bir edebi kültürleri var. Dün de bahsettim, hazmedilmiş bir sosyoloji kültürü önemlidir. Önce tasavvufu iyi bileceksin, onun yanında sana yetecek kadar sosyoloji, sana yetecek kadar psikoloji, onlardan daha fazla edebiyat.. Edebiyatla, benzer yan alanlarla desteklediğimiz takdirde sözümüz daha çok dinlenir, daha çok başarılı oluruz. Bakın mesela; bugün hadiste, tefsirde, kelamda ses getiren, eserleri okunanlara bakın sırf hadis yazmıyor. Biraz tarih, biraz sosyoloji, biraz felsefe yapıyor. İslami ilim dalları içerisinde tasavvuf bunlara en fazla muhtaç olanıdır. Öyle zülcenahayn değil, zulcenahiyn (iki kanatlı değil, çok kanatlı) olmak lazım. Tabii, kendi alanın neyse, yüksek lisans, doktora, pat diye bir yerden giriyorsun fazla ilerlemek mümkün olmuyor. Orada da dar alanla sınırlı kalılabiliyor. Bir plan yapacaksın kendine. Tasavvuf klasiklerini baştan itibaren alıp, iyice okumalı. Ardından ikinci, üçüncü derece eserler; tabakât türü olanlar, sistematik tasavvuf alanına girenler, felsefi olanlar.. Yani önce tasavvuf alanını çok iyi bir taramak ve bilmek gerekir.

Benim hafızam çok kuvvetli değil, bir ay evvel okuduğumu unutuyorum. Mümkünse not almak. Süleyman Uludağ hocanın hafızasına hayranım. Ben de okuyorum aynı şeyleri, ama orada kalıyor. Tabii bu Allah vergisidir, değiştiremeyiz. Ama yan desteklerle, fiş tutarak, not alarak hafızaya yardımcı olmak mümkün. Metot dediğimiz şey de bu olsa gerektir. Bu konuda çok güzel klişe bir lafımız vardır. Belki başka maksatla söylenmemiştir ama bu konuya da uygun düşer: "Vüsulsüzlüğümüz usulsüzlüğümüzdendir." Usul, metot demek. Usulü iyi bilir ve uygularsak vuslata erebiliriz.

Tam da burada bu sözünüzün üstüne hocam, usule uyararak ben konuyu dağıtmadan gitmenin faydalı olacağı düşüncesindeyim. Aslında dün kısmen cümle aralarında geçti ama sizin akademik alanda tasavvufu seçmenizin sebeplerine gelelim

Anladım, ana hatlarıyla vermeye çalışayım. Efendim, İmam Hatip 5'te

(1959) Agah Oktay Güner, o sırada Konya’da avukatlık stajı yapmaktayken bizim Sanat Tarihi dersimize geldi. Derslerde daha çok genel kültür konuşmaları yapardı.. Ve ara sıra bize Samiha Ayverdi’nin kitaplarından bahsedirdi. Heyecanla, zevkle anlatırdı. Malumunuz etkileyici bir hitabet gücü vardır. Biz onu tanıdık, kendini sevdirdi, etkileyici oldu. Demin de söyledim, okumaya meraklıydım. Sadrettin Özçimi’nin babası Fevzi Özçimi’nin Konya’da bir kitapçı dükkanı vardı. Agah Bey onunla iyi ahabap. İstanbul’dan Gayret kitabevinden Samiha Ayverdi’nin bir kaç kitabını getirdi. İlk baskılar, üçüncü hamura basılmış. “Mabedde Bir Gece”, “İnsan ve Şeytan”, “Yolcu Nereye Gidiyorsun” gibi kitaplardı bunlar. Onları yutarcasına okudum. Lise seviyesinde ne kadar anlayabildimse çok hoşuma gitti. Onun bütün romanlarında hayata çok güzel sindirilmiş, yaşanmış tasavvuf düşüncesi hakimdir.

Parantez içerisinde ifade edeyim, tasavvuf hocalarının, tasavvufla ilgilenenlerin, Samiha Ayverdi’nin romanlarını, öteki eserlerini okumalarında büyük fayda var. Bunu sadece benim ona karşı manevi yakınlığım, bağlılığım olduğu için söylenmiş bir söz olarak kabul etmeyin. Ne var o kitaplarda? Biliyorsunuz, tasavvufun bir teorik tarafı var, bir de hayata yansıyan şekli söz konusu. O romanlarda tasavvufu hazmetmiş, onu yaşamış tipler var. Aynı zamanda tasavvuf karşıtı insanlar ve bunlar arasında ciddi, seviyeli tartışmalar yer alır. Mesela benim hayran olduğum romanlardan birisi *Mesih Paşa İmamı*. *Mesih Paşa İmamı* çok enteresan bir kitap. İstanbul’da Mesih Paşa Camii var, romanın baş kahramanı orada imam. Çok iyi medrese kültürü almış birisi, ama çok katı, çok sert, çocuklarına karşı aşırı haşinliği var. Balkan harbi sonunda İstanbul’a çok sayıda Rumeli göçmeni gelir, Mesihpaşa Camiinin avlusunda da onlardan bir kısmı barınmaya başlar. Orada imam ufak bir beşeri aşk macerası geçiriyor, dünyası değişiyor, sevecen, duygulu bir adam haline geliyor. O romanda ayrıca neler var, meşrutiyetten sonraki, tanzimattan sonraki fikir kargaşası. Çocuğunun birisi materyalist, birisi eyyamcı sahtekar. Velhasıl, roman örgüsü içerisinde dini tasavvufi düşünceyi çok iyi anlatan şeyler. En azından bana etki etti, beni sardı. İlgi duyulur veya duyulmaz, fakat tasavvufun romanlaştırılması veya tasavvuf düşüncesinin edebiyat üslubuyla nasıl verileceğine dair iyi örneklerden birisi. Bir yerde ben bir tebliğ sundum bu konuda. Şehbenderzade Filibeli Ahmet’in *A’mak-ı Hayal’i* var. Afet Ilgaz bazı denemeler yaptı, çok da fazla tutmadı. Yani bu türün fazla örnekleri yok. Samiha Ayverdi’de imparatorluk kültürü, zengin bir Osmanlı kültürü var. Yetiştirdiği muhit buna uygun ve bunu çok başarılı şekilde yansıtmıştır. Yakın akrabasından birisi, Osmanlı maliye işlerine bakan İbrahim Efendi. “İbrahim Efendi Konağı” da enteresan bir kitap. Son dönem Osmanlı aile hayatını anlatır.

S. Ayverdi'ye kuvvetli bir kalem vermiş Cenabı Hak.

Bazen bizim öğrencilerden meraklılarına, Mesih Paşa İmamı kitabını veririm; bazısı beğenir, bazısı beğenmez. Kimi de, dili çok ağır hocam, der. Maalesef Türkiye'de dil faciası ayrı bir dert. Bu kitaplar 1940'larda yazılmış, dili İlahiyat öğrencisine ağır geliyorsa, gerisini siz hesap edin.. Bu konuda başka bir hayal kırıklığım da şu: Demin hitabet derslerinde kitap okutturuyorum dedim ya, benim favori kitaplarından biriside Ahmet Hamdi Tanpınar'ın "Beş Şehir" adlı kitabıdır.. Nefis bir kitaptır o da. Öğrencilerin bir kısmı şöyle böyle karşılardı. Sevdiğim birisi: "Hocam şimdiye kadar okuduğum en ağır kitap!" demesin mi? Ve bu öğrenci Nur cemaatinden, yani biraz okumuş yazmış sayılır. Risale-i Nur'un diline en azından aşına olması lazım. Tanpınar'ın dilini dahi ağır bulan bir döneme girdik maalesef. Laf lafı açıyor. Reşat Nuri Güntekin, Falih Rıfkı Atay gibi Cumhuriyet sonrası yazarların bir kısmını sadeleştirmeye başlamışlar, yani sadeleştirmeye ihtiyaç duyulmaya başlanmış. İşte belki de cumhuriyet döneminde fikri alandaki gerileme sebeplerinin en önemlilerinden birisi dildeki fakirleşmedir.

Neyse kapatalım parantezi. Ben Sâmîha Ayverdi'nin kitaplarını tanıdım. O yıllarda Konya'da ilk olarak Mevlânâ ihtifallerinin adımları atıldı. Konya'da galiba Şahin sineması salonunda yapıldı. Bir kere de kütüphane salonunda oldu. Orada Samiha Ayverdi'nin bir konuşması oldu. Yüz yüze ilk defa ben orada gördüm. 16-17 yaşlarındayım, kendisini bir yazar olarak tanıyoruz. Bir parantez açayım, senede 4 defa çıkan Kubbealtı Akademi Mecmuası'nın son sayısında, Özcan Ergiydiren adında bir mimar bunların hikayesini anlatıyor. Yani ilk sema gösterilerinin nasıl başladığını yazıyor. Şimdilerde serbest olmuş, uygun atmosfer oluşmuş da hep böyleydi sanıyoruz. Oysa o zamanlar sema bilen kalmamış. Kimse bilmiyor sema nasıl yapılır. Samiha Ayverdi hanımefendi yakınındaki gençlere: Eski Mevlevî büyüklerinden kim kaldıysa tarif etmiş, falana gidin, falana gidin, onlardan sema çıkarma talimi yapın.. Bahsettiğim yazıda anlatılır: İlk sema yapma denemesini Boğazda birisinin eski yalısında yapmışlar. Ama ne korkularla, dışarıya sesin duyulmaması için bütün tedbirler alındıktan sonra yapılmış. Bu çok eski değil 1956-57 seneleri, orada ilk denemeler yapılmış. O yazıdan öğrendiğime göre, Konya'da, ilk sema topluluğunda bu öğrenciler, bu gençler yer almışlar. 1963'e kadar böyle gitmiş. Alaka artınca birileri Konya'da bir Turizm cemiyeti kurup tekellerine almışlar. Sonra rağbet bulunca Konya dışından olanları ve diğer grupları dışlamaya çalışmışlar.

Bence bu bilgiler, Cumhuriyet dönemi tasavvuf hareketleri bakımından önemli bir belgedir. Şimdi gösteri dünyasında tasavvuf adına en fazla ses getiren hareketlerden birisi Mevlânâ ihtifalleri ve sema gösterileri oldu.

Tasavvufa olan ilgim özellikle Samiha Ayverdi'nin eserleri vasıtasıyla başladı. Demin bahsettiğim gibi, askerliğimin son günlerinde, İslam Enstitüleri için öğretim elemanı ilanı çıktığını duydum. Başvurmayı düşündüm. Bana tasavvuf daha uygun gelir dedim. Ama o zamana kadar o kitaplar dışında, ne teorik ne pratik fazla bilgim yoktu. Dün Mahir İz hocanın tasavvufu ne kadar anlattığını ifade ettim. Şu anda orta seviyede bir İlahiyat öğrencisi tasavvuf derslerini iyi takip ederse, benim hoca olduğum sıradaki sahip olduğum bilgiden fazlasına sahip olabilir. İstanbul'da öğrenciliğim sırasında zaman zaman Samiha Ayverdi'nin ziyaretine giderdik. Öyle çok büyük natıkası ve cerbezesi olan biri değildi. Ben ilk karşılaştığımda 55 yaşlarında, fevkalade etkileyici görünüme sahip bir hanım efendi idi. Yani münasebetlerimiz, kitaplarını okumak o kitapları tanımaya çalışmak ve hürmet duyma şeklindeydi.

Samiha Ayverdi çevresi

Ayrıca meçhul bir şey de yok. Zaman zaman sorulur: Samiha Ayverdi çevresindeki oluşum bir tarikat mıdır, değil midir? Ben tarikat da diyemem, tarikat değil de diyemiyorum. Tarikat ritüeli ile alakalı bir şey yok: Evrad, ezkar, zikir, şu, bu vs. öyle bir şey yok. Şekli bir unsur yok. Ne var? Gönül bağı, muhabbet, tamamen bu çerçevede. Zaman zaman düşünürüm; burası tarikat mı değil mi? Ne evet ne hayır diyorum. Yaygın ve bilinen anlamıyla tarikatsız tasavvuf olur mu peki? Kendi durumuma bakarak, her halde oluyor, olmalı diyorum. Evet, tasavvufu seviyorum, hayata tasavvuf penceresinden bakmak istiyorum; ama ne yapıyorum tasavvuf adına. Fazla bir şey yaptığım yok. Bütün yaptığım baştan beri okuduğum ve okuttuğum şeyler. Bunlar ister istemez insanda bir etki, bir iz bırakıyor. Mesela, bu tasavvuf hocası daha farklı birisi, deniyor. Farkı ne? Ne bileyim daha az kızar, dedikodu yapmaz, insanları çekiştirmez. Eşyaya, olaylara bakışı tasavvufun kuşatıcılığına sahip. Yani tasavvufun güzelliği de burada: Kendi içinde gittikçe derinleşir, gittikçe zenginleşir. Yani hal edinmek, boyasıyla boyanmaya çalışmak. İşte benim tasavvufu ile olan ilişkimi kısaca böyle izah etmek mümkün.

Bu arada reklam gibi kabul etmeyin. Samiha Ayverdi'nin son kitabı Mülakatlar yeni çıktı, mutlaka okuyun. Kubbealtı yayınlarından. *Mülakatlar*'da neler var? İlk kitabı 1939'da çıkmış. Ben o sıralarda Türkiye'de fikir dünyası fazla canlı değil zannediyordum. Tahminimizden fazla yankı bulmuş. O fetret döneminden sonra Türkiye'de bu türlü kitaplar çıkınca çok ilgi görmüş. Kendisine bir çok ziyaretçiler gelmiş. İşte Mülakatlar kitabı bu ziyaretlerde tutulan notlardan oluşuyor. Birileri demiş ki ziyaretler sırasında güzel şeyler konuşuluyor, not tut bunları. Samiha Ayverdi'yi kitapları dolayısıyla ziyarete

gelenlerle yapılan konuşmalardan tutulabilen notlardan oluşuyor Mülakatlar, güzel bir baskı ile çıktı. Mesela Mehmet Ali Ayni pek çok defa gelip gitmiş. Enis Behiç, Necip Fazıl iki üç defa gelmiş. İlk Büyük Doğu'larda da yazmış Samiha Ayverdi. Mesih Paşa İmamı önce Büyük Doğu Mecmuasında tefrika edilmeye başlanmış.

İstanbul'da yüksek lisans tezi çalışıldı Sâmiha Ayverdi'nin Eserlerinde Tasavvuf diye.

Çok iyi. İşte bu Mülakatlar beni çok etkiledi. Böyle birebir konuşma olduğundan dolayı mı bilmem. Yani o şahıslar tanıdığımız kişiler. O devrin fikir dünyasını daha yakından tanıma imkanı veriyor bir kişinin penceresinden de olsa. Dikkatimi çekenlerden birisi herkes oraya nerdeyse yüreği sızlayarak geliyor, ahlak sukutundan içleri yanarak bahsediyorlar. Devir 1940-1948 arası, 7-8 senelik bir zaman dilimi. Ziyarete gelenlerin bir çoğunda o devirdeki ahlak zaafından ciddi bir yakınma var. Bilemiyorum, o zamanlar mı daha iyiydi, şimdi mi daha iyi?

Kubbealtı vakfı

Bize Kubbealtı Vakfı'nın gelişiminden, tarihi sürecinden bahsedebilir misiniz?

Kubbealtı Vakfı 1970'te kuruldu. Önce İstanbul Fethi Cemiyeti binasında işe başladı. Daha sonra kendi hizmet yeri olan Çemberlitaş'taki Köprülü Medresi'ne taşındı. Çok verimli kültür faaliyetleri yaptı. Ben o yıllarda İstanbul'da olmadığım için tarihi gelişimini iyi bilmiyorum.

Kubbealtı'nın bir internet sitesi var (www.kubbealti.org.tr), broşürleri falan var, İstanbul Fetih Cemiyeti nasıl kuruldu, kimler kurdu? orada bilgi bulunabilir. Rahmetli Ekrem Hakkı Ayverdi, Samiha Ayverdi'nin ağabeyi, mimar, asıl kurucu ve ilk maddi destek ondan sanırım. Onun en büyük hizmetlerinden birisi, 6-7 ciltlik büyük boy Osmanlı Mimarisi kitabı. Bütün Balkanları dolaşmış, o yılların çok zor şartları altında. İdealist olmasa bunlar zor yapılır. Mesela bir camiden, bir eserden bahsederken, kendisinin manevi bir zevki olduğundan dolayı, eserin bir hikayesi, menkıbesi, manevi bir tarafı varsa onları da zikrediyor. Onun için kitap, sadece sanat tarihçilerinin değil, kültür tarihçilerinin, tasavvuf tarihçilerinin de bigane kalmaması gereken bir eserdir. O zamana kadar müteahhitlik yapmış ve para kazanmış. Ondan sonra o paraları, o kitapların yazılması ve basılmasına harcamış. Fetih Cemiyetinin de ilk finansörü diyebiliriz sanırım. 1950'den sora kuruluyor. Şimdi rutin hale gelen fetih kutlamalarını ilk onlar yapmışlar. O zaman yeni olduğundan daha ihtişamlı oluyormuş. Kuruluş amacı İstanbul'un 500. fetih yıldönümünü şanına layık bir şekilde kutlayalım gibi bir niyet. Daha sonra vakfa inkılap

ediyor. Kendi yağıyla kavrulan bir kurum Kubbealtı Vakfı.

Kitap yayınlarına baktığımız zaman çok derli toplu düzgün.

Evet, buna dikkat ediyorlar. Kitap yayını ne kadar gelir getirir bilmiyorum ama masrafını karşılarsa şükretmek lazım. Kubbealtı asıl önemli faaliyetlerini benim öğrenciliğim zamanımdan sonraları yaptı. Alanında öncü olan seminerler ve kurslar düzenledi. İlk Türk musikisi kurslarını onlar açmış. Hat ve tezhip kursları açtılar. Bir yerde okumuştum: Ekrem Hakkı Bey, musiki kursu hocaları arasında Munir Nurettin Selçuk'un da bulunmasını mutlaka istiyor. Ama Adam konforlu, öyle azla yetinir biri değil. Piyano istemiş, illa buraya piyano alacaksınız. Ekrem Bey de piyanoyu hiç sevmezmiş batı müziği aleti diye. Bir ara vazgeçme noktasına gelmiş, hem pahalı alet, hem Türk müziğinde şart değil piyano diye düşünüyormuş. Ama M.N. Selçuk hatırına istemeyerek de olsa almış.

Belli bir mekan var mı?

İstanbul Çarşıkapı'da, Beyazıt Meydanı'nın Sultanahmet tarafında çok merkezi yerde bir medrese. Şu an açık, kitap satış bölümü eklendi.

Şiire dair

Şiirle aranız nasıl?

Sadece okurum, ve severim. İsterseniz teberrüken Yahya Kemal'den bir şiir okuyalım: Rindlerin Ölümü:

*Hafız'ın kabri olan bahçede bir gül varmış
Yeniden her gün açarmış kanayan rengiyle*

*Gece bülbül ağaran vakte kadar inlirmiş
Eski Şiraz'ı hayal ettiren ahengiyle*

*Ölüm asude bahar ülkesidir bir rinde
Gönlü her yerde buhurdan gibi yıllarca tüter*

*Ve serin selviler altında kalan kabrinde
Her seher bir gül açar her gece bir bülbül öter*

Yahya Kemal "rind" kavramı üzerinde çok durur. Benim "Yahya Kemal ve Mehmed Akif'te Tasavvuf" kitapçığımda biraz temas ettim. Onun bu şiirdeki Şiraz ve Hafız merakı nereden geliyor, nasıl geliyor, araştırıldı mı bilmiyorum. Çocukluğumdan beri bu şiir dolayısıyla ben, İran'a gidip Şiraz'ı görmek isterim. Acaba Y. Kemal'in tasvir ettiği gibi, orada güzellikler ve güller var mıdır?

Şiir hafızam maalesef kuvvetli değil. Necip Fazıl'ın "Beklenen" isimli şiiri var. Sonsuzluk Kervanı'nın ilk baskılarında ben o şiiri şöyle hatırlıyorum:

*Ne hasta bekleler sabahı
Ne kanlı şehidi mezar
Ne de şeytan bir günahı
Seni beklediğim kadar*

*Geçti istemem gelmeni
Yokluğunda buldum seni
Bırak vehmimde gölgeni
Gelme artık neye yarar?*

Biraz tasavvufî çağrışımları da olan bu şiirin ikinci mısraı, sonraki neşirlerinde "Ne taze ölüyü mezar" şeklinde değiştirildi. Ses ve şiiriyet bakımından bana ilk şekli daha etkileyici gelir.

Samiha Ayverdi'de olan

Arkadaşlar, Kubbealtı'ndan devam edelim biraz konuyu dağıtıyoruz. Kenan Rifai Beyin, ismi geçti. Onu tanıma şansımız oldu mu ?

Nasıl olsun ki, 1951'de vefat etti. Kenan Rifai'nin kitapları var, mesela Ahmed er-Rifai, Osmanlı harfleriyle. Mesnevi Şerhi, İlahiyat-ı Ken'an ve Sohbetler Kubbealtı'ndan çıktı. Ayrıca Samiha Ayverdi ve bir grup arkadaşının yazdığı Kenan Rifai ve Yirminci Asrın Işığında Müslümanlık onu tanıtan başlıca eserdir.

Peki onunla ilgili hatırladıklarınız size nakledilen, mesela Samiha Ayverdi hanımefendiyle görüştüğünüzden bahsediyorsunuz. O anlatır mıydı, bahseder miydi?

Hürmetle yad ederdi, bende bir şey yok, bende ne varsa ondan gelmedir şeklinde söylerdi. Biz öyle çok da sık gitmedik, öğrencilik şartları arasında, ne bileyim denk gelirse giderdik. Bana göre Samiha Ayverdi hanımefendi zannedildiği kadar da dışarıya açık sayılmazdı; efendim, insanlar gelsin, gitsin, toplansın, ben onlara konuşayım, öyle bir şey söz konusu değil. O Mülakatlar kitabında da dikkat çekiyor: Bazı kimseler, tekrar tekrar başını ağrıtabilecek kadar ısrar ettikten sonra, mecbur kaldığı için sanki gelin diyor, kabul ediyor. Daha bir mütevazı, hep yazmak çizmekle meşgul. Ama mesela bir yerden konferans vermesi talebi gelirse, onları hiç reddetmezmiş.

Sizi orada ne cezbetti derirse: Zaman geçtikten sonra anladım ki, onun dünya görüşü, bakış açısı, bir kere din ve tasavvuf temelli. Bildiğim kadarıyla beş vakit namazını en zor şartlarda dahi geçirmeyen birisi. .

Samiha Ayverdi'nin temsil ettiği düşüncenin özellikleri nedir, dersek: Din,

tasavvuf, ahlak, gelenek, milli kültür ve en önemlisi de tarih şuuru. İyi bir tarih bilgisi ve şuuruna sahip olmak. Onun *Türk Tarihinde Osmanlı Asırları* isimli kitabı bizim arkadaşların hepsinin okuması gereken kitaplardan birisi. Başında bu bir tarih kitabı değil diyor. Bir fikir ve kültür tarihi. Orada Samiha Ayverdi'nin üzerine basa basa söylediği şeylerden başlıcası şu: Kültürümüz, dinimiz, inancımız, tarihimiz ve geleceğimiz tasavvuf düşüncesi üzerine bina edilmeli. Her şey bundan payı olduğu kadar önem taşır, değer taşır. Tasavvufa ağırlık veren bir çok cemaat var, grup var. Hepsini benim tanımam mümkün değil. Ama buranın temayüz ettiği özelliklerden başlıcaları; dediğim gibi tarih, milli şuur, gelenek görenek bağlılığı. İfadeyi bazıları mantıki bakımdan tenkid etse de "Türk-İslam sentezi" de denebilir.

Konuşmanızın içinde geçti şimdi. Pek çok şeyin temelinde tasavvufun konulması gerektiğini düşündüğünü söylediniz. Siz aynı kanaatte misiniz. Bugün hayatın temelinde tasavvuf mu olmalı sizce, bir Müslüman'ın hayatında

Olsa tabii iyi olur. Tasavvufi bakış açısı, tasavvufi din yorumu bana çok daha sıcak geliyor, cazip geliyor, doğru geliyor. Bu düşüncenin insanların birleşmesi ve kaynaşmasında, diğergamlığı, toleransı, ihlası, riyasızlığı, Allah için sevmeyi benimsemesinde daha etkili olduğunu düşünüyorum. İnsanın kendisiyle, çevresiyle, Allah'la ilişkilerinin ölçüsünü en iyi tasavvuf anlayışı belirlemiştir diye inanıyorum.

İmam Hatip Okulu'nda iken Samiha Ayverdi'nin kitapları ile karşılaştıktan sonra sizde bir tasavvuf meyli olduğundan bahsettiniz.

Biliyorsunuz, İmam Hatip okullarında tasavvufun t'si yok, Samiha Ayverdi'nin kitaplarını tanıyıp, okudukça tasavvufun ne olduğunu şöyle böyle sezmeye başladım. Bu meseleye gelişimin sebebi şuydu: İslam Enstitüsü hocalığına baş vururken başka bir alan değil de niçin tasavvufa başvurdum? Bunun temelinde yatan sebep o idi.

Günümüzde tasavvuf

Diyelim ki 6. sınıfta bunu fark ettiniz o kitaplar vasıtasıyla, onun orda ortaya çıkan tezahürleri oldu mu? Yani acaba bu tasavvufun yaşayan bir tarafı var mı Konya gibi bir yerde.?

Şöyle söyleyeyim, 1950'li 60'lı yıllarda Konya'da öyle bir dünyamız yoktu, öyle bir çevre yoktu veya en azından ben haberli değildim. Şu anda tarikat faaliyetleri, tasavvufî fikirler çok daha canlı, dinamik. O yıllarda, bu kadar aktüel değildi. Benim kanaatime göre yoktu da. Şimdilerde çeşitli cemaatler, gruplar daha bir gündemde. Ben en azından derslerim bakımından, zaman zaman bunları ana hatlarıyla tanımak ihtiyacı duyarım. O zamanlarda var

idiyise tanımak için keşke gitseydim, niye gidip bir bakmadım, bilgi edinmek bakımından, kimdir, nedir, ne yapıyor, ne ediyor diye hayıflandığım olur. Dediğim gibi haberdar değildim, büyük ihtimalle de yoktu, yani bütün bunlar daha sonraları yaygınlaştı. Resmi yasakların toplumdaki etkisi devam ediyordu. Dolayısıyla bende o istikamette elle tutulur bir bilinç sıçraması bir zenginleşme olmadı, ortamı yoktu sanki.

Peki günümüzde bu kadar biliniyor olması muvafık mı sizce? Yani tarikatların şunlarla bunlarla ortalıkta olmasını nasıl karşılıyorsunuz?

Zor bir soru. Tabii çok üst seviyeden bakarsak “el-hayru fi ma vaka” (olanda hayır var) denip geçilebilir. Ama branşımız dolayısıyla ister istemez incelendiği vakit belki yer yer zülf-i yare dokunacak fikirlerim de olabilir. Bütün bu hareketlerde temiz ve iyi niyetle yola çıkıldığı gibi bir peşin hüsnü zan sahibiyim. Ama her gelişmenin sağlıklı olduğu söylenemez. Bu konuda şunlar şöyle, bunlar böyle diye isimlendirmeye gitmem mümkün değil. Şunu da itiraf edeyim; branştan biri olarak tarikat faaliyetlerinin günümüzdeki durumu konusunda hala yeterli bilgi sahibi değilim, bu benim bir eksliğimdir. Mesela İzmir’de hangi cemaat var, hangi grup, hangi tarikat var; ne ben bilirim ne Himmet (Konur) bilir, aslında belli ölçüde bilmemiz lazım. Herhalde tembelliğimizden veya biraz da mizaçtan kaynaklanıyor.

Sorunuzun asıl muradına gelirse: Medyaya zaman zaman yansıyan örneklere bakarak, mesele pek hoş bir görüntü vermiyor. Aslında gidişat daha sağlıklı olabilir. Sağlıksızlık sebeplerinin başında bilgi yetersizliği, kültür seviyesinin düşüklüğü, davranış hataları üzerinde durulabilir.

Ayrıca bu konuda bir fetret dönemi yaşandı. Kabaca 1925’ten, 1975’e kadar diyebiliriz; 50 sene az değil. Bu 50 sene içinde gelenek koptu, görenek kayboldu. Nerdeyse her şey kendiliğinden ve yeniden oluşuyor. Ayrıca toplumun kültür seviyesi bu, henüz istenen seviyeye gelemedik. Yani bugün falan grubun, filan tarikatın mensubu başka yerden gelmedi ki.. Hepsi bu toplum içerisinde yetişti. Yasaklı oluşun iki menfi sonucu görülüyor: Her yasak ilgiyi tetikler, böylesi ilgi her zaman sağlıklı olmaz. İkincisi ve daha önemlisi, yasaklar altındaki bir gelişmeyi denetlemek ve doğru yönlendirmek mümkün olmaz.

Bilgi ve kültür seviyesini derinleştirerek hatalar daha aza inebilir. Tasavvuf alanı için, ihtilafları bırakıp nerelerde birleşilebilir? Mesela tasavvuf klasikleri ortak referanslar olmalı. Oralarda çok şey var, tolerans da var, insanlık da var..

Davranış hatalarından söz ettim. Mesela Fethullah Hoca cemaati diye bilinen grup daha bir göz önünde ve gündemde oldukları için haklarında konuşmak kolaydır. Bir zamanlar lisedeki oğluma kanca attılar. Üniversite için

yetiştirme kursu falan derken çocuk bir yerlere devam etmeye başladı. Oğlum dik başlı bir çocuk, tamamen kendi iradesiyle gidiyordu. Epey bir devam etti, sonra pat diye bıraktı. Hoşlanmamaya başladı. Bu işlerle ilgilenenlerden bir kısmı nazikane bir şekilde ellerinde bir çiçekle bana geldiler; hocam ne oldu, oğlunuz bizi neden bıraktı diye sordular. Dedim ki: “Evladım, oğlum ne size gelirken ne de ayrılırken asla bana sormadı, benim hiçbir dahlim olmadı, tamamen kendi hür iradesiyle bunları yaptı. Siz nerede hata yaptık, diye kendinizi sorgulamalısınız.” Onlar iyi ve doğru yaptıklarını zannediyorlardı. İnsan unsuru, hizmet insanının yetişmişliği, idraki, insan ilişkileri her safhada önemli. Daha olgun, daha seviyeli, daha gelişmiş, daha biraz yüksekte bakılabilirse başarı daha yüksek olur. Bu günkü tarikat faaliyetlerinin daha iyi olmasını engelleyen sebeplerin başında da bu nokta yatar. Birebir insan ilişkisi aslında zor bir şey. Rehber durumundaki kimsenin sorumluluğu büyüktür. Herkes kendi doğrularıyla hareket etmek ister. Ya o doğruları hatalıysa, bazen hatalı olabilir. Her insan bir beşerdir, şahsi duyguları vardır. Duyguyla doğruyu, duyguyla bilgiyi biz çok defa karıştırırız.

Tasavvuf ve dünyevileşme

Bu alanın 1925'ten 1975'e kadar fetret dönemi yaşadığını söylediniz. Geçmişteki misyonunu zaten biliyoruz. Çok canlı sosyal kuruluş konumunda. Yani ahlak edep ve toplum arasındaki toleransın, sevginin yerleşmesi gibi bir işlevi yerine getiriyordu. 80'li yıllardan sonra bazı tarikatlarda bir dünyevileşme bir sekülerleşme söz konusu. Yani finans kurumları oluşmaya başladı, sosyal hayatın zaten içindeydiler. Siz böyle bir şeye nasıl bakarsınız, sizce de bir dünyevileşme söz konusu mu? Acaba kendi mecralarından taşıyorlar mı dersiniz? Bu tür şeyler sorulduğu zaman onlar da şöyle cevap veriyor: Makul seviyede, yani bu çarkın dönmesi için finans birikimine ihtiyaç var deniyor.

Söz konusu çevreleri pek tanımıyorum. Ama benzeri ifadelerle rastlıyorum. Doğrusu bu konuda benim kafam karışık. Bazen kendi kendime şöyle düşünürüm: Yahu bu eskiler, maldan mülkten dünyevi lüksten uzak dur demekle galiba çok haklılarımış. Yani bir şekilde bulaştın mı seni içine çekiyor. Biraz da ekonominin tabiatında var bu: El ucuyla tutarsan fazla götüremezsin. Gazali'de güzel örnekler var. Tamahı izah ederken der ki: Yılanı hiç tanımayan çocuk, yumuşaklığından dolayı yılanı okşamak ister, yılan el sürer, az sonra sokacağından habersizdir. Mal mülk biriktirme konularındaki durum biraz buna benziyor. Ben kafamda bu işlerin pratik yönünü tam çözüme ulaştırmış değilim. Teorik olarak çok güzel ölçülerimiz var. Onları her yerde inanarak ve zevkle tekrarlarım. “El işte gönül Hak'ta olmalı.” “Ticaret ve alışverişin, kendilerini Allah'ı anmaktan alıkoymadığı kimseler” ilahi beyanda övülür;

böyle olmalıdır. Mesnevi'deki "Geminin yüzmesi için mutlaka su lazım, fakat su geminin içine girerse gemiyi batırır" örneği iyi bir ölçüdür. "Para cebinde bulunsun, kalbinde değil" iyi bir ölçüdür. Bunun için "halvet der-encümen" kavramını iyi anlamak gerekir. Evet bu türlü sözler gerçekten çok değerlidir. Ama uygulaması zordur. Kasım ayında İzmir İlahiyattaki "İslam ve Çalışma Hayatı" sempozyumunda sunacağım tebliğin adı "El İşte Gönül Hak'ta Olmak" başlığını taşıyor. Yani bir kimse gönlüyle tamamen Cenabı Hak'a bağlı olduğu halde, varlık içerisinde yüzse bile maddenin bir puluna dahi gönül vermeyecek noktaya gelebilir mi? Evet, gelir ama beşeriz. En ileri kemal noktasına çıkmış insanda dahi bir ilgi noktası kalmış olabilir.

Hacı Bayram Ankara ovasında müritleri ile beraber kendi nafakasını temin ediyor yani bir yardım almadan bir destek almadan faaliyetinde devam ediyor. Günümüz tarikatları daha çok dünyevileşti gibi. Özellikle 80'den sonra. Tarikatların kurumsal anlamdaki durumu itibariyle daha çok dünyevileşiyor gibi.

O konuyu iktisat bilen, sosyoloji bilen, din ve tasavvuf bilen veya üçünü birden bünyesinde tam kemale erdirebilmiş biri veya birileri değerlendirmeli. Şimdi ben kendim ikilem içindeyim. Mesela şu içinde bulunduğumuz durum bir nimettir değil mi? İnegöl Oylat'ta, harika bir tabiat manzarası ortasında; su, hayat, yeşillik, orman, bol oksijen ve güzel insanlarla birlikteyiz. Ama bu nimetin arkasında o finans var. O finans olmasaydı burada şu toplantı olmazdı. En küçük örneklerinden birisi bu. O bakımdan çeşitli tarikat, cemaat, veya grubun fazlaca ekonomik faaliyetlere girmesi doğru mu değil mi? Tereddütteyim. Ben, hayır doğru değil diyemiyorum. Onsuz yürümüyor çünkü. İlk gün bahsettiğim, Nurettin Topçu'nun *Taşralı*'daki "Mubarek Zat" hikayesinde bir şeyh efendi ve onun etrafındaki müritleri var. Orada sorunuzda değinmek istediğiniz olumsuz gelişmenin örnekleri yer alır. Mustafa Kutlu'nun hikayelerinde de, bu konu gündeme gelir. Yani kendi mütevazî şartlarında yaşayıp durmakta iken, Türkiye'deki zenginleşme ve ekonomik faaliyetlerin ilerlemesi sonucu bir şekilde onun içinde yer alıp zenginler kafilesine katılan; böylece özden biraz uzaklaşan, pragmatist diyebileceğimiz bir dindarlık ve tasavvuf uygulaması geliştiren tiplere dair hoş örnekleri var.. İşte edebiyat derken onu kastediyorum ben. Çok okumanız lazım bu türlü şeyleri.

Sizin sorunuza idealist açıdan cevap vermek istersek: Evet, hem en büyük maddi varlık içerisinde olmak, hem de ona gönül bağlamamak mümkün. Çoğunuz bilirsiniz, çobanla eskicinin hikayesi var, mendilde taşınan sütün şır diye akması hikayesi. Önemli olan topluluk içerisinde kemale ermek. Onun için inziva sınırlıdır bizde, ömür boyu inziva söz konusu değildir. Maksat kemale ermekse, bu kemali dengeleyecek mevki, makam, mal şöhret vs. onlara rağmen

adam gibi adam olabilmek mümkündür. Bu, daha bir ciddi mücadeleyi gerektirir. O da riyazetin olgunlaşmanın çilenin bir parçası. Öyle baktığımız takdirde ekonomik zenginliğin bir mahzuru olmaması lazım. Hatta bir kısım hizmetlerin yürümesi için bazen şart bile olabilir. Ama bu arada bir kısım kimseler kurban verilir. Yani iyi niyetli olarak yola çıkar, bir yerde takılır. Şeyhlikle şahılgı birleştiren kimseler olmuş. Büyük bir ekonomik güce sahip olunca, servetin esiri olarak alavere dalavereye girip, oyunu kurallarına göre oynayacağım diye, büyük bir holding patronuna dönüşmek, manevi faaliyetleri göz ardı etmek de mümkün. İyi niyetle bakarsak, bunlara biraz fire, telefata veya kurban denebilir. Gene de kervan yürümeye devam eder.

Tekkeler ve zaviyeler kapatılırken aslında Mustafa Kemal'in daimi olarak değil de belli bir süre için kapatmış olduğu söylenir. İşte o andaki bir takım olumsuzluklarını yanlışlıklarını zamanla tamir edip müspet anlamdaki faaliyetlerine devam edebildi deniyor. O nedenle son zamanlarda tekkelerin açılması yeniden tartışılabilir değerlendirilmesi yapılıyor?

Bu düşünce Hamdullah Suphi Tanrıöver'in sözlerine dayandırılır. Atatürk'e, hiç olmazsa tarihi türbelerimiz açık kalsın, mealinde bir şeyler söyleyince: "Hamdullah, demiş bana bir 10-15 sene müsaade et, on sene sonra istediğin türbede türbedarlık yapabilirsin!" Bu beyanlar bir kaç yerde yazıldı. Ama Türkiye'de başka problemler çıkmış: Ta İttihatçılıktan beri sürüp gelen klasik, devletçi, batıcı, rasyonalist anlayışın temsilcileri yasakları katılaştırmışlar. Çok da çarpık bir durum yaşamaktayız: Tekkeler ne açık ne de kapalı şimdi. İşte deminki soru ve cevaplarda gündeme gelen sağlıksız gelişmenin sebeplerinden birisi de, tekkelerin kanunen illegal sayılmasıdır. Legal olsaydı daha sağlıklı gelişeceğini zannediyorum.

Tasavvuf dergisi

Tasavvuf dergisi hakkındaki düşüncelerinizi alabilir miyiz?

Cebeci hocam, eski mülakatları da hatırlıyorum, gene tekrar olacak bu ama; siz herhalde, bu konuyu dile getirmekten zevk alıyorsunuz. Veya yeni ve farklı olarak söylenecek acaba ne var diye merak ediyorsunuz. Tasavvuf dergisi ilk çıkmaya başladığı zaman çoğumuz merak ettik, acaba ne kadar devam edebilir, dedik. Bu türlü dergilerde genellikle 5-6 sayılıklı bir soluk olur, ondan sonra kesilir, devamı getirilemez. Ama öyle olmadı maşaallah. Türkiye'deki tasavvuf akademisyenlerinin, bu konuda yazan başkalarının veludluğunu gördük. Yazı sıkıntısı bir yana, aksine dergi gittikçe büyüdü de büyüdü. Herhalde arkasında çok ihlaslı bir niyet varmış ki büyüterek devam ediyor. Her geçen sayı biraz daha hacimlendi. Son Mevlânâ sayısı belki özelliğinden dolayı daha hacimli oldu ama umarım ondan sonrakiler o kadar olmaz. Makul

hacmi aşmasa iyi olur.

Geçmişte de biraz konuştuk, hakemli dergi usulü geldikten sonra, bazı arkadaşlar bir hakemli dergide çıksın diye yazılar gönderdiler. Bana bunların bazıları fazla uzun geliyor. İşiniz zor tabii. Şunu kısaltalım, bu uzun demeniz de herhalde zor olmalı. Zaman içerisinde sanırım bir yolu bulunacak. Tasavvuf branşının dışından, ama kısmen tasavvuf muhtevalı diye bir takım yazılar geliyor. Artık yazı sıkıntınız da olmadığına göre, en az yüzde elli nisbetinde tasavvufla doğrudan doğruya alakalı olmayan yazılar geri çevrilebilir. “Teşekkür ederiz, yerimiz kısıtlı” denebilir. “Ben yazı gönderdim, niye basmadınız” diye kimse de hesap soracak değil. Yani bundan sonra daha seçici davranılabilir. Allah sizlere daha çok imkan versin, kuvvet versin. Dergilikte tabii hepsi önemli; yazı yazmak, onları toplamak, hakeme göndermek, düzelttirmek, redaksiyon, editörlük zahmetli işler. Ama başka emsallerine bakarak söylersek, Türkiye’de bana bu işin finansmanı daha önemli geliyor. Onu da bir şekilde çözmüşünüz. Allah razı olsun; vasıta olanlardan, para verenlerden. Arka planda, işin mutfağında görünmez bir çok el vardır, onların hepsinden Allah razı olsun. Temennimiz her yıl dolu dolu iki sayı çıkarmaya devam edilmesidir.

Tasavvufa sahasıyla doğrudan ilgili olan, şu şu eserler mutlaka Osmanlıcudan yeni harflere aktarılarak neşredilmelidir diye düşündüğünüz, şu konular henüz çalışılmadı mutlaka doktora tezi olarak çalışılmalıdır diye düşündüğünüz bir şeyler var mı?

Necdet Bey, bu türlü bir soruya tatminkar bir cevap şu anda aklıma gelmiyor. Marmara İlahiyat olarak gördüğüm kadarıyla bu tür meselelere en çok kafa yoran bir kurum görünümündesiniz. Sayınız da fazla. Sizin, şahıs olarak sadece Necdet (Tosun) değil, oradaki Marmara’ İlahiyattaki arkadaşlar bu işi iyi götürüyor. Şu anda benim hatırıma şu eser de çevrilse, şu konu da çalışılsa diye bir şey gelmiyor. Tasavvuf klasikleri sayılan eserlerden varsa geri kalanlar çevrilebilir. Sülemî’nin *Tabakatu’s-Sufiyye*’si gibi. Kadirî, Rifaî, Halvetî, Nakşî gibi tarikatların özel literatürlerinden yayımlanmamış olanları seri halde yayımlanabilir, çevrilebilir. Tez konusuna gelince: Zaten bir vesileyle de ifade ettik; bir çok yerde yüksek lisans ve doktora tez konusu sıkıntısı var. Şu anda bizim önümüzde birkaç arkadaş var, acaba hangi konuyu verelim diye düşünüyoruz.

Tasavvuf araştırmaları

Hocam az önce Necdet beyin sorduğu konudan devam ederek bir şey sorayım ben: Türkiye’de tasavvuf araştırmacılığını nasıl görüyorsunuz? Tasavvuf araştırmacılığını bir değerlendirmesini yapar mısınız. Yani bu konuda doğrudan alan içerisinde olmayan bazı kalemlerden de eleştiriler geliyor. Mesela tasavvuf araştırmacılarının, araştırma

tekniklerini bilmediklerini ya da sübjektif davrandıklarını ifade eden, Ahmet Yaşar (Ocak) hocanın makalesi gibi. Genel anlamda tasavvuf araştırmacılığını değerlendirseniz, bir de bu tür itirazlara ne dersiniz?

O makaleyi okuduğumuz zaman epeyce canımız sıkıldı. Ama şuralarda haklı olabilir belki dediğimiz oldu. Ben tasavvuf düşüncesinden hareketle, her hadiseye ibret nazarıyla, iyimser gözle bakmak gerektirdiğini düşünüyorum. Bu tür tenkitlerden biz ibret almalıyız. İstifade etmeliyiz. Ayrıntılarını unuttum, üslup daha iyi olabilirdi, ama o arkadaşım değerlendirmelerine hak verecek türden yazılar ve çalışmalar vardır. Onun için eleştiri sebeplerini mümkün olduğu kadar en aza indirmek gerekir. Gene kemiyet keyfiyet meselesi. Tasavvuf alanındaki araştırmalar ve yazılar azken, tenkit noktaları da azdı. Çoğalınca elbette çeşitli seviyelerde insanlar devreye girecek, hepsini bir çuvala koymak, hepsini aynı ölçüyle değerlendirmek doğru değil. Hiç çalışma olmasa, hiçbir tenkit de olmaz. İyi ki çalışmalar var. Tabii her geçen gün seviyenin yükselmesi gerekir. Ahmet Yaşar Ocak'ın haklı olduğu bir taraf şu: Mümkün olduğu kadar, tarih bilgisini, tarihçi metodunu da bilmek ve ihmal etmemek lazım.

Böylece birbirimize bakarak, iyi örnekler bakarak eksiklerimizi tamamlamak gerekir. Benim belki bu türlü toplantılarda ikinci üçüncü tekrarlayışım: Bir kısım arkadaşlar savruk yazıyor. Gereksiz yere uzatıyor. Bazılarında vaaz etme alışkanlığının verdiği, lafı lüzumsuz şekilde uzatma adeti var. Onlardan mümkün olduğu kadar vazgeçmek gerekir. Bunlar düzeltilemeyecek şeyler değil. Yazılarımızı birbirimize okutalım. Zevkine güvendiğimiz kimselere okutalım. Bir kısmınız güzel bir şey başlattınız. Çalışmalarınızı birkaç hocaya önceden gönderip fikirlerini alıyorsunuz. Bu güzel bir usul, keşke yeterli vaktimiz olsa da inceden inceye okuyabilsek. Bu imkanı bulamamaktan dolayı, şahsen ben bazınıza karşı mahcubum.

Ben asistanlık yapmadım, şimdiki asistanlara gıpta ediyorum. Ne kadar güzel 5 - 6 sene bu işe emek verip ondan sonra devreye giriyorlar. İlk gün belirttim, imtihanı kazandık tayin olduk ertesi gün ben derste idim dolayısıyla metot bakımından bu bizim ilk neslin eksikleri olabilir. Sizlerin, araştırma görevliliği safhasından geçen arkadaşların, bizim nesilden daha güçlü olmasını beklemek hakkımızdır. Tekrar az önceki konuya döneyim: İfadeleriniz, yazdığınız şeyler anlaşılır olmalı. Zihni karışık, dili dolaşık tiplerden olmayın. Yazdıklarınızı tekrar tekrar okuyarak, ne kadar anlaşılır olduğunu kontrol edin. Düzgün yazma işi, ta ilkokuldan başlayan bir geçmişe dayanır. İlkokulda iyi bir öğretmene rastlamamışsa, orta okul, lisede iyi bir dil nosyonu kazanmamışsa, insanın bu yaştan sonra işi biraz zor oluyor.

Mesela elinizde hakikaten bilimsel bir kitap vardır, su gibi rahat okuyorsunuz. Bir başkasını zorlanarak okuyorsunuz. Bu zorlanarak okuma, kimisinde konunun mahiyetinden kaynaklanır, ona bir şey diyemem. Bir kısmı da benim kanaatime göre yazış üslubundan kaynaklanan bir şey. Bu üslubu yakalamak, okunur yazı yazmak bugünden yarına hemen kazanılacak bir şey değil. Ama imkansız da değil. Önce bunu bir mesele olarak görmek, ondan sonra da iyi kabul ettiğiniz örneklerle dikkatle bakmak, onları incelemek gerekir. Acaba o niye öyle de benimki değil diye ip uçlarını aramak icap eder. Kendiniz fark edemeyebilirsiniz; falan arkadaşın Türkçe zevkine güveniyorsunuzdur, o halde ona bir okutayım diyeceksiniz. Zor işler bunlar, iğne ile kuyu kazmak gibidir, ama mükemmeli yakalamak istiyorsanız, katlanacaksınız. Bu konular benim biraz daha rahat olduğum alan, onun için, lafı uzattım. Bir de anekdot anlatayım: Malum, Hüseyin Atay hocamızın Türkçe yazıları biraz çetrefillidir. Ankara İlahiyattan gelen bir arkadaş nakletmişti; Atay hoca Arap ülkelerinden birindeki sempozyuma katılmak üzere bir tebliğ hazırlar. Arapçası daha iyi olan veya Arap asıllı birine tebliğini tercüme ettirir. Arapçaya çevrilmiş şeklini okuyunca hoca der ki: “Yahu şimdi ne demek istediğimi daha iyi anladım!”

Bir de şunu açalım Türkiye’de bizim takip ettiğimiz yayınevlerinin çoğunun bir tasavvuf dizisi başlattıklarını görüyoruz. Bazılarının zaten vardı, mesela insan yayınlarının bu konudaki şöhreti herkesin malumudur. Ama bazı yayın evleri yeni yeni bu konuda atılımlar yapıyorlar. Bunu neye bağlıyorsunuz? Yani çok fazla sayıda adma tasavvufi denilen eserler yayımlanıyor.

İstanbul’u çok yakından takip edemeyince ben bu durumu bilmiyorum. Şu söylenebilir: Türkiye’de yayın politikasını nihayet arz talep dengesi belirler. Hiçbir yayıncı kazanmayacağı satamayacağı alana yatırım yapmaz. Demek ki bir talep oluştu. Alan adına şayan-ı şükran bir durumdur. Malum son zamanlarda klişe laflar çıktı: Mistisizm ya da tasavvuf yükselen değerlerden sayılıyor. Herhalde öyle olmalı ki yazıp çizenler, neşredenler, buna yatırım yapanlar çoğalıyor. Yayınların seviyesi ve kalitesini önceden belirlemek mümkün olmaz. Her seviyeden neşriyat olması tabiidir. “Kör satıcının şaşı alıcısı olurmuş.” Keşke birileri çıksa veya vazife taksimi yapılsa; mesela her altı ayda bir tasavvuf alanı ile doğrudan alakalı eserlerin çok kısa bir değerlendirmesi yapıp tanıtılsa ne iyi olur. Tasavvuf dergisi bunu yapabilir. İyi de olur.

Benim evim küçük, fakültedeki odam da tamamen doldu; maalesef epey bir zamandır kitap almamaya karar verir gibi oldum. Almıyorum ama bir furya denk geliyor, hadi üç beş tane birden alıyorum. Son çıkan kitapların hepsini takip edebildiğimi söylemem zor. Tasavvuf dergisi olarak, hakemliktekinde

benzer şekilde yeni kitapların tanıtım ve değerlendirmesi yaptırılabilir. Mesela ben senede bir iki kitap için talip olabilirim, şurada da epey talipler çıkabilir. Birisi tespit edecek, falan kitabı oku diyecek. Uzun değil, bir iki sayfalık değerlendirme yazısı hazırlayıp Tasavvuf dergisine gönderecek.

Onu elimizin yettiği kadarıyla yapıyoruz kısmen zaten yapıyoruz hocam. Ama biz şunu düşünmüştük, bütün yayınevlerinde yayımlanan tasavvufa dair ne varsa hepsinden hiç olmazsa birer paragraf yanında küçük kapak resimleriyle birlikte tasavvuf dergisinde haber şeklinde vermek, onu başaramadık. Batıda, dün de konuşuldu kısmen ama, Müslümanlaşma sürecinin giriş kapılarından en önemlisi belki tasavvuf. Yani İbn Arabî'nin, Mevlânâ'nın, Kuzey Afrika'daki Şazelî hareketinin Avrupa ülkelerinde çok yoğun etkisi var. Bu konularda diyeceğiniz bir şey var mı?

Söyleyeceklerim gene bilinenlerin ötesinde değil. Biraz tasavvufun mahiyetinden bahsetmem, biraz tasavvuf övgüsü değil de tasavvuf tasviri yapmam benim için daha kolay olur. Ben batı toplumu içerisinde bulunmadığım için batılı kafa tipini doğrusu çok iyi bilmiyorum. Böyle bir kafa tipi var mı ondan da emin değilim. Ama hepimizin afaki olarak bildiğimize göre, Batılı insan daha bireyci, daha materyalist, dinlerinin yapısı itibariyle insan ruhunu tatmine daha yetersiz bir ortamda yetiştikleri için, en azından bir kısım insanların bir maneviyat susamışlığı içerisinde olduklarını tasavvur ediyorum. Böyle bir durumda bir şekilde yolu tasavvufa düşmüşse bir etkilenme oluyor. Bu konuda Ali Köse'nin yaptığına benzer, biraz daha geniş çaplı bir çalışma iyi olur. İslam'la ve tasavvufu tanıyan insanlar acaba ne vesileyle tanıştılar? Böyle bir noktaya nasıl yolu düştü? Böyle bir araştırma yapılsa ilgi çeker. Sesli düşünerek söylüyorum: Mesela tasavvufun özümü pek alakalı olmayan, mesela bir vesileyle, ne bileyim bir ney sesi, bir sema gösterisi, bir tasavvuf şiiri sebebiyle ilk temas olabilir. İşte burada sanat önemli bir unsur olarak devreye giriyor. Artık bazı insanların nasıl yolu düşüyorsa, nasibi de varsa bir tutamak yakaladı mı götürüyor olsa gerek.

İnsan ve tasavvuf

İnsanın yapısı bakımından tasavvufun ehemmiyeti, tasavvufun insan ruhundaki, insan hayatındaki etkisi konusunda birkaç şey söylemek isterim. Bunu bir kaç yerde yazdığım için çoğunuzun da malumu olabilir. Ama sohbete vesile olsun: İnsanı incelemekle işe başladığımız vakit görürüz ki, bir maddi yönümüz var bir manevi yönümüz var. Manevi tarafı da kabaca ikiye ayırmak gerekirse bir akli tarafımız bir de hissi duygusal tarafımız söz konusu. Bunların hepsinin geliştirilmesi mümkün. Çeşitli sportif faaliyetlerle insan bedeni fevkalade geliştirilebiliyor. Bir uzun atlama sporcusu, bir yüksek atlamacı sıradan insanın başaramayacağı işleri başarıyor. Süreyya Ayhan'ın çalışma

tarzı ve spor hayatıyla alakalı enteresan yayınlar çıktı. O başarı dünden bugüne kazanılmış değil, hiçbir başarı kolay elde edilmez. Sportif antrenmanlar tasavvufa da çok benzer disiplin olarak, tasavvufî riyazata, mücahedeye de şekil olarak epeyce benzer. Sporunun, belli yaştan itibaren sabah kalkması, akşam yatması, yemesi içmesi, gündelik hareketleri, antrenman saatleri gibi konulara çok dikkat etmesi gerekiyor. Her başarılı sporcunun arkasında çok disiplinli bir hayat ve çok muntazam bir antrenman devresi var. Orada beden gelişmesi söz konusudur.

Bir kimsenin felsefi yönü, akli melekeleri daha güçlüyse, onun da akli alanda alabildiğine gelişmesi mümkün. Aynı şekilde ruhi-manevi alan, duygusal alanın gelişmesi de söz konusu. İşte burası biraz görmezden geliniyor. Ne kadar isabetlidir, terimleşebilir mi bilmiyorum, ben insan varlığındaki “mistik enerji”den de niye istifade etmeyelim diye düşünürüm. İşte o enerjinin gelişmesi, - “enerji” lafını ihtiyatla kullanıyorum- bu mistik tarafımız, ruhi-manevi-duygusal tarafımızın gelişmesi suretiyle insana herhalde çok farklı ufuklar açılır olmalı. Bunlar ne yazık ki hal işi denen, yaşanmadan bilinemeyecek olan, özel, bireysel, sübjektif tecrübelerdir. Yaşayanlar kısmen kaleme almışlar.

Bir çokları der ki, söz, lafız alem-i halka ait bir şeydir, kalıba bürünmüştür; dolayısıyla manevi bir meseleyi o maddi kalıbın içerisine doldurmak mümkün değildir. Onun için kelimeler, lafızlar yetersizdir. Lafız yaşanan bir hali bütün bir gerçekliği ile hiçbir zaman yansıtmaya yetmez. Sözle ifade, bir bakıma yanardağdan fışkıran lavların soğuk havayla temasından günler sonra katılaştıran şekillerine benzer. Yanardağın merkezinde ne olup bittiğini anlamak imkansızdır. Nurettin Topçu şöyle der: “Mevlânâ Celaleddin’in biz vecdinin feryatlarını dinledik. Daldığı huzur denizinin derinliklerini görmemize imkan yok” Ama bu konuda başka çaremiz mevcut değil. Hatta bazıları bu haller için şöyle der: “Kimisi var konuşursa çatlar ölür, kimisi de var ki konuşmadığı takdirde nerdeyse çatlar ölür.” Neticede iyi ki epeyce konuşmuşlar, epeyce yazmışlar. Tasavvuf terminolojisi meydana gelmiş. Haller, makamlar var. Yahut kabz bast, vecd, sekr, müşahede.. denir. Acaba nedir bunlar? Bunlar yaşanmadan bilinemeyecek şeyler. Ama öyle bir dünya olduğu muhakkak. Orada farklı bir alem var.

O aleme adım atabilmenin yolu düzgün bir tasavvufî hayattan, mücahededen, riyazetten, klasik tarikat usulünden mi geçiyor acaba? Belki demin buna benzer vesileyle söylediğime çelişki teşkil edecek. Riyazet, mücahede dediğimiz geleneksel formlar, klasik kalıplar içerisinde mi götürülmeli acaba? Böylesi biraz daha emin gibi geliyor bana. Uygulama şöyle miydi dersiniz: Hani seyr ü süluka giren mürit rüyalar görüyor, anlatıyor, şeyhi

yorumluyor, zikrini değiştiriyor, bir kademe üste, bir kademe üste çıkarıyor. Bu şekilde bire bir ilişki ile manevi makam basamaklarını daha sağlıklı atlamak belki mümkündür. Bu usul Halveti geleneğinde belirgin olarak anlatılır. Bu da kalıpsal, şekli gibi geliyor bana. Ne kadar uygulanabiliyordu bilmiyoruz. Epeyce bilgi eksikliğimiz var tasavvuf tarihinde; tarikatların iç yapısı, işleyiş tarzı nasıldı acaba? Bir şeyh efendi var etrafında müritleri var, her gün mü veya haftada bir gün mü geliyor ve görüşüyorlardı? Herkes için geçerli muntazam işleyiş ve gidiş geliş trafiği söz konusu muydu? Yoksa falan yerde oturan birisi, bir kere intisap etmiş ara sıra mı geliyordu? O takdirde birebir ilişki herhalde mümkün olmuyor. Bu işin uygulama tarafı. Belki asıl amaç da değil.

“Hal” ile kanatlanma

Ben şimdi teorisine, tasavvuf aleminin manevi zenginliği noktasına biraz devam edeyim. O mistik enerji dediğimiz şeyi biraz daha açmaya çalışayım. Bedeni ve akli gelişmede olduğu gibi, ruhi manevi gelişmede de herhalde çok zengin bir ufuk var. Hatta bu, maddi alanda sınırlıdır. Akli alanda sınırlı. Ruhi manevi alana sınır biçmek de mümkün değil. Kemalın sonu yok, vuslatın sonu yok. Talip, mürit, salık ve vasil kabaca böyle bir tasnif yaparız, ama vuslatın sonu yok. Din, tarik yol demek zaten, Cenabı Hakk’a giden bir yol bu. Cenabı Hakk’ın zatı namütenahi olduğu için ona olan yolculuk da bitmez. Katlanarak iç içe gittikçe derinleşen bir mahiyet arz eder diye düşünüyorum. O bakımdan “hal” kavramı, halin tarifi, halin ne olduğu üzerinde dikkatle, ciddiyetle durmamız gerekir. “Hal” hepimizin malumudur, hani halden hale geçmek, tahavvül, değişimle ilgili levhalaşmış bir güzel dua var: “Allahümme ya muhavvile’il-havli ve’l-ahval havvil halena ila ahseni’l-hal.” Ben haldeki değişkenliği, inişli çıkışlı da olsa de gene burnu yukarıya doğru olan uçağın durumu gibi, hep yükseliş halindeki bir değişiklik diye anlamak istiyorum. Kuşeyri’de hal bahsini izah ederken meşhur hadis-i şerifi verir. “İnnehu leyüganü ala kalbi..” diye başlar. “Bazen kalbimi bir örtü bürür de onu atmak için, ondan uzaklaşmak için ben günde 70 kere tövbe istiğfar ederim”. Kuşeyri de bunun çok hoş bir yorumu vardır: Resulullah bütün günahlardan arınmış olduğu halde niye bu kadar çok tövbe ediyor. 1-Müminlere örnek olmak için, herkesin tövbeye ne kadar çok ihtiyacı olduğunu vurgulamak için. 2- Kendisi insan-ı kamilin en mükemmel örneği, tasavvufî bakış açısına göre kainatın yüzü suyu hürmetine yaratıldığı mübarek zat, Hakikati Muhammediyye’nin, Nur-i Muhammedi’nin hamili olmasına rağmen; o da hep ilerleme ve manevi yükseliş halinde idi. Ona göre tövbe, daha yüksek bir hali görerek bulunduğu yerden oraya sıçrama anlamına geliyordu, o işte bu amaçla tövbe ediyordu. Onun tövbesinin kendi yönünden esas anlamı budur.

İşte bu manadaki “hal” kavramı ve Resulullah’ın tövbesinin yorumlanması, bu iç halin gelişmesini, zenginleşmesini örnekleyen çok iyi bir izahtır. Buraya şuradan geldik, tasavvufun gücü, tasavvufun önemi. Herkes bu noktaya kadar ulaşamayabilir. İnsanız, işte Cenabı Hak’tan gelmişiz, bir “emanet” yüklenmişiz, esas varlığımız nefha-i ilahi olan ruhumuzdur; geçici olarak bu beden kalıbı içine konmuş ruhumuz. İşte mücadelede burada başlamış. Esas amaç ona tekrar varabilmek. Bu varış da bir gayreti ve mücadeleyi gerektiriyor. Dinler ebedi hayatı vadediyor ama İslam, İslam içerisinde tasavvuf insana daha bu dünyada iken ebediyete adım atma ve ruhi manevi bakımdan alabildiğine gelişme enginleşme imkanı bahşediyor. Tasavvufun asıl gücü burada kendisini gösteriyor. Tasavvuf aynı zamanda “zevk ildir. Nedir zevk? Tasavvuf literatürümüzde çok güzel örnekler var. Bu öyle bir zevk ki içtikçe insanı susatan bir iksir gibidir. Kanıksaması, mutlak doyumunu olmayan bir iksir. Su Allah’ın büyük nimeti. Susamış bir insan suya kavuştu mu iki bardak, üç bardak içer; beşinci bardakta çatlar. Gazali sık sık bu örnekleri verir: Maddi zevkler mesela yeme, içme, cinsi zevk vs. hepsi sınırlıdır; hepsi de bir noktadan sonra sıkıntı vermeye başlar. Ama bu manevi zevk, bu ruhani zevk, tam da böyle içtikçe susatan zevktir.

Yahya bin Muaz, Bâyezid-i Bistamî’ye mektup yazar: “Bir kadeh içip de ezel ve ebed sarhoşu olan bir kişi hakkında ne dersin?” Bâyezid cevap verir. “Burada bir zat vardır ki, gece gündüz demeyip, ezel ve ebed denizini içmekte ve “Daha yok mu?” diye nara atmaktadır.” O herhalde daha büyük hedef. Benim tasavvuf meselesi açıldığı zaman en hoşuma gidenlerden birisi bu gibi konulardır. Bunları dinlemekten, anlatmaktan büyük zevk ve haz huzur duyarım. Ve tasavvufun gücü de bana göre buradan kaynaklanıyor. Hedef bu olmalı. Herkes ulaşabilir mi? Hani karıncaya sormuşlar “Nereye gidiyorsun?” “Hacca” demiş. “Bu tempoyla mı?” “Hiç olmazsa yolunda olurum.” Yolunda ol, yolda olmak ne kadar hoş bir şey, güzel bir şey. İsterseniz burada noktalayayım.

Taassup ve tasavvuf

Tasavvuf ve taassup desek?

Günümüzde tarikatlar hakkında sorular olmuştu. Onunla da bağlantı kuralım. Çeşitli cemaatlerde, tarikat gruplarında benim gördüğüm en önemli ayak bağlarından birisi taassup. Şimdi tasavvufun amaçlarından başlıcası nedir? Hani ne güzel söylemiş Yunus Emre: “Yaratılanı severiz yaratandan ötürü” Bu laf olarak, klişe olarak kalmaması gereken bir şeydir.

Mesela bir güzel kardeşimiz, heves edip giriyor herhangi bir yola, bir cemaate. Ama bazen kendi kafa yapısını, kendi dar dünyasını da oraya taşıyor

ve o yolu o kalıba uyduruyor. Kendi zihniyet dünyasını o yolla yaşatmak istiyor. Eline bir kara boya alıyor, şu böyle, bu insan böyle, o kafir, bu zındık, en iyi Müslüman benim diye tutturur. Tam bu kelimelerle söylemiyor belki. Oysa içine girdiği sistem hakikaten bir tasavvuf yoluysa, onu daha toleranslı, daha şefkatli ve kucaklayıcı yapması gerekirken, aksine dar bir dünyaya hapsediyor. Ve onu beğenmiyor bunu beğenmiyor; şunun hali şöyle, bunun kıyafeti şöyle, falanın fikri yanlış... Yani keşke o adam öyle bir yola girmeseydi! Oraya girince, kendinin de farkına varamadığı bir kibir ve gurur dünyasının içinde boğulup kalmıştır. Yani tasavvuf, yüzde yüz emin olma yolu değildir. Cüneydi Bağdadi hazretlerinin o sözü ne kadar güzeldir: “Veli günah işler mi? Evet işleyebilir.” Bu işin bir garantisi yoktur.

Gene tasavvufta benim çok sevdiğim, hepinizin de bildiği ölçülerden birisi “Beynel havf ver reca”, korku ile ümit arasında olmak. Sadece bu ölçü bile yayılsa ne kadar güzel olur. Burada bir iç dinamizm vardır. Sonuçtan hiçbir zaman tam emin olunmadığı için, daima tetikte, titiz ve uyanık bulunmak gerekiyor. Farklı kimselere de atfederler ama, galiba Hz. Ebu Bekir’e ait şu söz bu gerçeği vurgular: “Bir münadi seslense dese ki: Herkes cehennemlik, bir tek kişi cennete girecektir, o kişi ben olmayı isterdim. Bir başka münadi seslense: Herkes cennetlik bir tek kişi cehenneme girecek, acaba o kişi ben miyim diye korkardım.” Evet, tasavvuf, dinin asıl özü, nüvesidir. Kimsenin bir garantisi yok. Bir kimse düşünelim; hayır hasenat yapar, güzellikler içerisinde bulunur; ama son dakikada öyle bir hata işler ki hepsi mahvolur gider. Aksi de variddir; ömür boyu yanlış içinde olup da, ihlâslı bir şekilde tam bir dönüş yapan kurtuluyor. Yani adalet-i İlahiye’ye bu uyar mı sorusu bazen hatırımıza gelir. Allah’ın adaleti bizim adalet anlayışımızdan biraz daha farklıdır. Evet, önemli olan hüsn-i hatime.

Buraya “taassup”tan geldik. Türkiye örneğinden hareket edecek olursak, tasavvufta ve tarikata ait gelişmelerde beni en fazla rahatsız eden bu taassup anlayışının hakim olmasıdır. Tabii, bu sabah da söyledim, kabahat Müslümanlıkta değil bizim Müslümanlığımızda, kabahat tasavvuf ve tarikatta değil senin benim, Ahmet’in Mehmet’in anlayışında. Aslında bunların çoğu da ferdi, bireysel davranışlar biçimindedir. Yani kuruma mal etmek doğru değil. Bütün bunlara rağmen bende bir iyimser duygu da var. Örneklendirmem belki zor ama, Türkiye’de genel manada, en azından ekonomik manada kalkınmasına paralel olarak, başka alanlarda da yavaş da olsa bir ilerleme ve gelişme var. Çeşitli gruplar, cemaatler, tarikatlarda; mesela 15-20 sene öncesine göre, bu bahsettiğim taassup, sanki gittikçe azalıyor: Birbirlerine karşı anlayış daha da gelişme gösteriyor gibi.

İbn Arabî ve Mevlânâ

Tasavvufun yükseliş döneminde de meşrep farklılığı karşılıklı eleştiriler var. Mesela Şems-i Tebrizi'nin Makalât'ında İbn Arabî'ye yönelik bazı tenkitler yer alır. Mevlânâ'nın, İbn Arabî'ye tek bir atıfta bulunmaması çok ilgimi çekmiştir. Yani Bâyezid-i Bistamî'ye birçok atıfta bulunmasına, Hasan Harakanî'ye bir çok atıfta bulunmasına rağmen.

İbn Arabî İle Mevlânâ arasında 30 sene olmasına rağmen gene de çağdaş sayılırlar. Dolayısıyla o sırada henüz bugünkü anlamda bir "İbn Arabî" geleneğinden bahsetmek ne kadar isabetli olur bilemiyorum. İnsanlar genellikle kendi çağındaki değerlere ve gelişmelere yeterli dikkati göstermezler. Gölpınarlı ve Ahmet Ateş'e göre ise durum şöyle: İbn Arabî ve Mevlânâ ayrı dünyaların insanlarıdır. Ama Mesnevi şarihleri sonradan Mesnevi'yi İbn Arabî düşüncesi istikametinde şerh ettikleri için, İbn Arabî tasavvufta baskın konuma gelmiştir. Mustafa Tahralı hoca ise bu görüşlere katılmaz; ona göre: Tasavvuf düşüncesi bir bütündür, onun temsilcileri hep birbirini tamamlayıcıdır, aralarında ciddi ayrılık gayrılık yoktur. Onlar İslam'ın tevhid gerçeğini her devirde kendi üslup ve meşreplerine göre ifade ede gelmişlerdir. Bu sonuncu görüş bana da hoş ve uygun geliyor. Sadreddin Konevî ile Mevlânâ arasındaki ilişkileri ben bir tebliğimde ele almıştım (Bk. Mevlânâ'dan Düşünceler içinde). Bir Mesnevi beytinde geçen "şeyh-i din" tabiriyle kastedilen bazı şarihlere göre İbn Arabî'dir. Gölpınarlı buna da şiddetle karşı çıkar.

Bir de şu var: Genel manada söylüyorum; biz büyük kabul ettiğimiz kimseleri fazla idealize ederiz. Bütün dervişler, bütün tarikat mensupları, büyük müellifler birer melek değildir. Bunlar da insan, bunlar da beşer. Her birinin zaafı ve meziyetleri var. Elbette tasavvuf bir kemal yoludur, ama ne de olsa insan zayıftır, acizdir, hataları olur. Veli mahfuzdur, ama masum değildir. Hata sayılabilecek noktaların ortaya konmasındaki üslup da önemlidir. Mikail Bayram gözüyle baktığınız takdirde hataları, o şahısları yerin dibine batırmaya yetip artar. Ama biz bir yerde hüsn-i nazarla memuruz. Şu hatası da varmış ama, şu iyilikleri daha fazla diye onları daha öne çıkarmamız gerekmekte. İnsanlık tarihinde yüzde yüz böyle arınmış yunmuş yıkanmış kimse yoktur. Her şeye rağmen tasavvuf erbabı arasındaki edep ve düzgün üslup, başka alanlardan daha ileri seviyededir. Maksat bağcı dövmek değil, üzüm yemek olmalı. Burada ince bir dikkat ve hassasiyet olmalı, bilimsellikle saygı üslubunu mezcedebilmeli.

Ben bunu biraz da bundan dolayı söyledim. Aslında biz tasavvuf ve insan mefhumundan bahsederken, iki kavramı birbirinden ayırıp farklılaştırmış oluyoruz. Şunu kastediyorum: İnsanın doğasında olan şey her kurumun içine giriyor.

Tasavvufun içerisine giriyor. Mesela Mevlevilik diyelim Mevlânâ'nın döneminde ona intisap eden birisi diğerlerine otomatik olarak farklı bakıyor. Mevlânâ döneminde de bu var.

Ta baştan beri ifade ettim, senelerce bu işle uğraşınca belki bu alanı fazla kayırıyorum, fazla idealistçe bir bakıştır ama gene de diyeceğim ki: Tarihimizde tasavvuf müesseseleri var, beri tarafta ilmiye var. Kadılara, ulemaya baktığınız vakit, oradaki entrikalar, dolap çevirmeler, sanki tasavvuf dünyasında olanı kat kat aşar. Şemseddin Sivasi, önceleri müderrismiş. Bir gün Kazaskeri ziyarete gitmiş. Burada müderris ve kadıların mevki ve makam için küçülmelerini, bu uğurda çeşitli hakaretlere uğramayı göze almalarını görünce, tiksinti duyarak: "Ya Rab beni bunların içinden çıkar ve sufilere dahil eyle" diye dua etmiştir.

Şunu ifade edeyim, tasavvufun özünde yoksa da; günümüz için söyleyecek olursak, biraz önce ifade etmeye çalıştığımız gibi, işte bizim yolumuz haktır vs demek gibi ifadeler, diğerini ötekileştirme şeklinde durumlar görülüyor. Yani bu biraz da insanla ilgili; sosyolojik bakımdan kişinin bir kuruma sırtını dayayarak, aidiyet duygusu ile diğerlerini ötekileştirmesiyle ilgili bir şey var. Bunu tasavvuftan sıyrabilir miyiz?

Hocam ben arkadaşım sorusuna bir şey ilave ederek aynı hususu soracağım: Mevlânâ'nın İbn Arabî'ye hiç atıfta bulunmamış olması, meşrebinin farklı olması, bunlar o kadar önemli mi, yani Mevlânâ'yı meşru hale getirmek için gerekli mi? Bir de hocam Bedüzzaman'ın bir sözü var diyor ki: "Herkes en doğru yol benim yolumdur diyebilir ama tek doğru yol benim yolumdur diyemez, diğerleri yanlışdır diyemez". Yani siz de demiştiniz insan sübjektiflikten kendini tamamen arındıramıyor. Yani bu biraz normal değil mi? Ben burada otururken ancak sadece bir noktayı tam olarak karşımda görebilirim; bir taraf a yanda kalır, öbür taraf daha yanda, hatta arkamda kalacak noktalar olacaktır.

Şöyle toparlayalım isterseniz, her kurumda benzeri şeyler var. İnsan beşerdir bunu unutmamak lazım. İstatistik çıkarmadık ama, bu insan malzemesinin daha düzgün olduğu, insan probleminin daha az olduğu alan herhalde tasavvuf kurumlarıdır diye bağlayabiliriz. Bu birinci nokta. İkincisi, siz bir bilim adamı olarak bunları mümkün olduğu kadar belgelere dayanacak şekilde araştırmak durumundasınız, göreviniz bu. Yazma safhasındaki üslupta da, ulaştığımız gerçekleri ketmetmeden ama seviyeli ve saygılı bir üslupla kaleme almayı ihmal etmemeliyiz.

Bu vesileyle söyleyeyim; genellikle bir mesele göz ardı edilir, öğrencilere de zaman zaman söylerim ben: "Arkadaşlar buraya geldiniz; İlahiyatta öğrencisiniz, dini sanki sadece başkalarına anlatmak için öğreniyoruz gibi, konumuz hep başkaları oluyor. Kendinizi unutuveriyoruz çok defa. Oysa önce

kendimizden başlamak gerekir. Ben kendimden mes'ulüm, siz kendinizden sorumlusunuz." O dediğiniz "ötekileştirme"nin sebeplerinden biri bu olsa gerek. Sık sık kendimizi sorgulayarak, tartarak ben nasıl durumdayım acaba? Ben ne ölçüde bu güzel prensipleri kendime mal edebildim? Yani nefis muhasebesi, genellikle ihmal ettiğimiz bu. Burada başarılı çıktığımız takdirde epeyce yol almış sayılırız.

Ortalıktaki sema gösterileri

İki sorum var hocam deminden beri tasavvufun bir zevk çeşmesi olduğunu, ondan içmek gerektiğini, bir hal ilmi olduğunu çok güzel ifade ettiniz. Bir tasavvuf akademisyenisiniz, ve bu işin, tasavvuf ilminin satırlara dökülme konusunda da diğer ilimlere göre çok daha smırlı olduğu söyleniyor. Yani satırlara dökülenin aslında yaşanılanın çok az bir kısmı olduğu söyleniyor. Hal ilmi olduğu için yaşanması gerektiği için. Tasavvuf akademisyeni olarak bu hal ilminin tasavvuf akademisyenleri tarafından yaşanması gerektiği şeklinde bir kanaatiniz var mı? İkinci sorum, bu zevkin yaşanmasının gösteriye dönüştürülmesi konusunda ne dersiniz ? Bunu da sizin konuşmanızdan çıkardım. Sema gösterileri, dün evvelki gün konuşuldu, Konya'da ilk sema törenlerinin nasıl ihlasla başlatıldığından, Samiha Ayverdi'lerin gençlere sema öğretilmesinde ön ayak olduğundan, daha sonra bu işin gösteriye dönüştürüldüğünden söz ettiniz. Onlarla birlikte bir değerlendirme yapar mısınız.

Sözlerinizin bir kısmında siz kendi yorumlarınızı katarak beyanda bulundunuz. İsterseniz ikincisi sorudan başlayayım, birincisi biraz daha zor. Sık sık tekrarladım ama, yaşanan hayata, yani hali hazırda olup bitene mani olmaya veya onu yönlendirmeye pek imkanımız yok, elimizde değil. Gösteri dediniz mesela ..

Özür dilerim hocam, açıcı bir şey söyleyeceğim Hamit Algar beyle 15 gün önce bir görüşme yaptık İstanbul'da, Amerika'ya gelen bir sema ekibiyle görüştüğünden bahsetti. Onların yanına gittim diyor. Kendilerine, içeri girdiğimde baktım kimi sigara içeriyor kimi gazete okuyor vs. uygun olmayan bir vaziyetteydiler, diyor, yine de onlara dedim ki diyor: Şu seccade, şurası kible, Cuma namazına gelmek isterseniz falan yerde mescidimiz var buyurun gelin dedim diyor, ama hiçbirisi oralı olmadı diyor. Yani bu sema için gelen insanların bırakın sema ile Mevlevilikle, dinle bile ilgilerinden şüpheye düştüm diyor. Buradan hareketle sorumu sordum.

Anladım anladım, bütün bunlara rağmen o gösterilerin, semazenlerin, o ihtifallerin, bu alanın bir şekilde tanınmasına yardımcı olduğu kanaatindeyim. Şimdi çok maddi bir dünyadayız, reklamın kötüsü olmaz diye bir söz var. Suistimal edilmiyor mu, ayağa düşürülüyor mu? Maalesef semazenlik işi fevkalade ayağa düşürüldü. Olur olmaz sebeple, uygun olmayan mekanlarda, sırf ilgi çekmek için, reklama yardımı olsun diye bir iki semazene yer veriliyor.

Ama reklamın rağbet sektör olduğu bir dünyada bunların önüne geçmemiz mümkün değil. Pazar oluştu, yani bir düğün merasiminde, bir sünnet merasiminde, çarşılarda dükkan açılışlarında, kebabçı açılışlarında da iki semazen gidiyor.

Şimdi burada, bir vesileyle söylemiştik ya, tarikatların legal ve resmi olmayışının doğurduğu mahzurlarından birisi de bu mesele olabilir. Mesela Mevlevîlik'in bu konuyu düzenleme ve sahiplenme gücü olsaydı belki ayağa düşmesi önlenirdi.

Kültür Bakanlığının bu konuda bir imkanı var. Öyle veya böyle bu işi yapan birkaç topluluğu var.

Ben öyle biliyordum, bir zamanlar Konya'da bir ekip vardı. Onun dışında çeşitli şehirlerde sema gösterisi yapılmasına izin verilmiyordu. Bu birkaç sene uygulanabildi ama şartlar öyle gelişti ki, furya var maalesef. Bakın şimdi hatırladım, ben bazı yazarları takip etmeye çalışırım. Mustafa Kutlu ne yazmış haftada bir bakarım. Ahmet Turan Alkan da oldukça sevdiğim yazarlardan birisidir. Onun yazılarını devamlı okumaya gayret ederim. Geçen sene Aralık ayında, Aksiyon dergisinde, şu söylediğiniz konulara benzer şeyler yazmıştı ("Mevlânâ etlikmekçisinde bir akşamüstü", Aksiyon, sayı: 525). Sema ekipleri içerisindeki insanların büyük çoğunluğunun hiç de bu konunun ruhaniyetine, maneviyetine uygun yapı ve tavırda olmadıklarını ifade eden bir yazı. Ben biraz daha toleranslı düşündüğüm için, bu yazı beni biraz rencide etti. Zaman zaman kendisine e-posta gönderirim. Dedim ki o yazı vesilesiyle: "Meseleyi çok genelleştirmişsiniz, bundan dolayı rencide olacak insanlar var. Dediğiniz örnekler bulunmakla beraber, bu işi hakikaten ihlasla yapanlar var. En azından benim tanıdıklarım var", diye yazdım.

Cevap da verdi, fazla genellemişim galiba, haklısın dedi. İşin asıl enteresan tarafı olayın devamıdır. Ondan iki üç hafta sonra Aksiyon'da rastladım: Derginin İnternet sayfasında her yazıyla ilgili yorum ve katkı bölümleri var, isteyen kendi değerlendirmesini kısaca yazıyor. Aksiyon'da o yazının çıktığı bölümde bir semazen resmi vardı. Herhangi bir yerde çekilmiş, editör tarafından arşivden alınıp konmuş bir fotoğraf. Çok enteresan, resmin sahibi (Abdülkadir Dikici) sanırım ehl-i hal bir insanmış ki, yazıdaki ifadelerden çok üzülmüş. Aslında konu o adam değil. Ahmet Turan da koymadı o resmi. Gazetenin editörleri bu resimle bu iyi gider diye düşünüp arşivden seçip koymuşlar. Adamcağız kibar bir dille: "Ahmet bey, o resimdeki kişi benim ve hiç de sizin yazdığınız gibi değilim." mealinde bir açıklama yazmış. Hani "maksadı aşmak" denir ya, böyle hesaba katılmayan sonuçlar da doğuveriyor.

O bakımdan dikkatli olmak gerekir. Bu alandaki ayağa düşme sebebiyle

elbette üzülmemek mümkün değil, fakat yapacak bir şey de yok elimizde. İnşallah daha iyi daha ciddi takip edilir, kurumlaşır. Kültür Bakanlığı'nda bu konularda bizim gibi düşünen kimseler yetkili mevkilere gelir de; ne bileyim her aklına esen düğün salonuna bile semazen götürmez, buna izin verilmez. Sema'ın aslına bakacak olursak, tamamen dini tasavvufî bir hareket. Mehter de biraz yıprandı, ilk çıktığında hamasi duygularımızı kabartırdı. Daha sonra düğünlere, açılışlara, törenlere katılır oldu. Kasabalarda bile mehter takımı kurulmak suretiyle asaletine uygun temsil gücü zayıfladı. Fakat gene de haşmetinden dolayı, öyle her küçük yere de sığmadıkları için seviye kaybı pek fark edilmiyor.

Oğuz! Dün arabada senin “reklam felsefesi” hakkında söylediklerin benim ilgimi çekti. Hepsine katıldım veya katılmadım diyemiyorum. Ali bey hepimiz gibi, çeşitli maksatlarla yapılan sema gösterilerinden rahatsız olduğunu ifade etti. Ben de Oğuz'un söyleyecekleri olabilir bu konuda dedim. Reklamın kötüsü olmaz deniyor. Tasavvufun reklamı gözüyle bakılabilir mi bu olaylara? Lütfen çok kısa olarak..

Bence zaten İslam tebliğ dini olduğu için tebliğ de bir çeşit reklamdır.

Sen meseleyi o kadar geniş tutma, sadece sema gösterileri reklam sayılır mı, senin kafanda meşru bir yeri var mı?

Şimdi reklam reklamdır bence ve iyidir de. Ancak bireyin reklamı yoktur orda, İslamiyet'e çağrı vardır ve İslamiyet'in de reklamı bayağı iyidir. Problem meyhanede olunca olabilir, ama orda bile ben şöyle bakıyorum Mevlânâ oraya bile girebiliyor diye bakıyorum.

Oğuz'un kafası ve bakış açısı bana hayli farklı geliyor. Çok geniş düşünerek onda bile bir tebliğ aracı fonksiyonu görsek de çok basit gündelik işlere, kebabçı açılışına dahi semazenin vasıta edilmesi insanı üzüyor. O nezahati, onun arka planında mevcut olan ulviyeti epeyce zedeliyor. Bunda sanıyorum hepimiz müttelikizdir.

Hocam öyle de şimdi kadın semazen meselesi çıktı. Kadın semazen olur mu onun tartışması var.

Neyse konu dağılsın. *Çilehane Mektupları* isimli bir kitap çıkmıştı, okuyunuz vardır. Tahirul Mevlevi'nin Akçağ Yayınevi çıkardı. Çok enteresan bir kitap. *Çilehane Mektupları* Tahirul Mevlevi ile Ahmet Remzi Akyürek arasındaki mektuplaşmalara yer veriyor. Yanlış hatırimda kalmasıysa Tahirul Mevlevi'nin çile çıkardığı döneme ait, bu yakın dönem tasavvuf tarihi ile alakalı enteresan şeyler de var. Mesela Gelibolu Mevlevihanesi'ne şeyh tayini sırasında işin içine nasıl siyaset girdiğine dair bir örnek. O günkü siyasi gruplardan birisi bir tarafta yer almış birisi bir tarafta yer almış, o dedikoduları

anlatıyor, nihayet bir grubun dediği gerçekleşiyor ve yazara göre pek de ehil olmayan birisi şeyh tayin ediliyor. Epey evvel okudum, hatırımda kalanlara göre, çile çıkarmaya gelmiş, tam riyazat halinde; ama gene de bir beşer, gündelik bazı dedikodulardan, gençlik ilcalarından falan bahsediyor. Yani onlar da insan, maddi hayatın içindeler.

Hal mi kal mi?

Hocam, sorunun ilk bölümüne dönmek istiyorum: Biz tasavvuf akademisyeni olarak balın tatlı olduğuna inandıracağız, ama bunun tadına bakmadan nasıl anlatmaya çalışacağız. Böyle bir şey mi var burada?

Şimdi “misal misil değildir” diye Füsüs Şerhlerinde bir ifade var, bu güzel bir ölçü. Misal tıpatıp her zaman her yere uygulanamaz. Şimdi bal tatlıdır, bunu herkes bilir. Balın tadını tatmaya gelince; senin kafanda başka bir şey vardır, benim kafamda başka bir şey olabilir.

Sorunuzun cevabından kaçtıyordum gibi bir şey hatıra gelebilir. Doğru, biraz da kaçıyorum. Çünkü cevabı zor. Tasavvufu yaşamak, zevk etmek bir nasip meselesidir. Eğitim öğretim ayrı bir konudur. Elbette hal ehli ve zevk ehli olarak bu konuları anlatmak daha verimli olabilir. Ama bu yegane yol değildir. Öyle bir özelliği olmadığı halde, bilgili, objektif, ihlaslı bir kimse de pek ala bu işte başarı sağlar. Birinciler içinde zevkine mağlup ve gerekli objektiflikten uzak birisinin eğitim öğretim bakımından zaafla malul olması ve sürüye kurt getirme ihtimali de varittir. Onun için bu konuda bağlayıcı bir ölçü getirilmemesi taraftarıyım.

Bazıları kavanozu yalıyorsunuz, diyor.

Öyle bile olsa, insanlara kavanozun içinde “bal” gibi çok kıymetli bir besin olduğu anlatılabilir ve ona ulaşma yolları teorik de olsa öğretilebilirse maksat hasıl olur. Öğretim kurumuyla dergahın fonksiyonlarını karıştırmamalıyız.

Diyanet ve tasavvuf

Diyanet yayınlarından bahsedilmişti. Mustafa Kara Bey de birkaç defa yazdı. Diyanet yayınları arasında veya Diyanet Vakfı yayınları arasında tasavvufu ilgili bir tek kitap bile yayınlanmadı diye. Diyanet bünyesinde tasavvufa dair ne tür faaliyetler gösterilebilir. Mustafa Beye de bir teklif gelmiş, dün bahsetti. Hizmet içi programa tasavvufu ilgili bir şeyler dahil edilebilir mi, nasıl olur diye. Sizin bu çerçevede ne hatırıma gelir. Yani o klasik diyanet formatı içerisinde tasavvuf nasıl girebilir?

Eskiye göre bir zihniyet değişikliği başlamış gibi geliyor bana. Nerden hareketle söylüyorum. Mustafa beyin o yazısından sonraki tarihlerde birkaç kitap çıktı. Vakıf yayınları arasında Süleyman (Uludağ) Beyin, Mustafa

Kara'nın küçük kitapları var. Diyanet Dergisi kapak dosyası olarak bir sayıda tasavvuf konusunu aldı, İstanbul'dan birkaç arkadaşın geçen sene veya evvelki sene yazıları vardı. Yeni başkan olduğu sırada Ali Bardakoğlu'nun Dergideki baş yazılarını okudum. Yunus'tan bir iki beyit almış, hoşuma da gitti oradaki düşünce. Hem bir tebrik edeyim dedim, anlaşılan Yunus Emre'yi seviyorsunuz dedim, benim Yunus'la ilgili kitabımı gönderdim. Sonra bir ara İzmir'e geldiğinde bir hatırlatayım dedim. Kendisi önceden tanıdığım birisi değil. Muhtemelen eline geçmemiş. "Kişiye özel" yazarak falan göndermek lazımmış. Bunu da ben o zaman öğrendim. Başkan'a hitaben gönderince mutlaka eline geçer diye düşünürdüm. Herhalde o kadar çok posta geliyor ki hepsini bizzat başkana ulaştırmıyorlar

Aynen öyle hocam. Ali Bey benim hocam özel bir not yazdım APS ile gönderdim adına özel, bir şube müdürünün cevabı geldi bana.

Diyanet Dergisi'nin bu son sayısı için, orada görevli bir bayan(Ayfer hanım) kibar bir dille benden yazı istedi, mevcut yazılardan bir tanesini gönderdim. "Marifet Muhabbetin Sonucudur." Genel bir temayül mü bilmiyorum. Son birkaç senedir çok cılız kıpırdanışlar şeklinde de olsa diyanette sanki tasavvufa bir ilgi görülüyor.

Müftülüklerin ramazan vaaz programlarında İlahiyat Fakültesine gönderdikleri konu başlıklarından 4 tanesi tasavvufu ilgiliydi. Tasavvufî aşk, tasavvuf ve hayat, günümüzde tasavvuf ve tarikatların durumu ve problemleri, tasavvufî ahlak.

Ne konusu bunlar?

Ramazandaki vaaz konuları

Sondan ikinci konuyu nasıl yazmışlar ki öyle, resmi ağızla telaffuzu cesaret ister.

İslam ve mezhepler, İslam ve tarikatlar şeklinde ve bu konuyu bir vaaz konusu olarak yaptım merkez camide, tarikatların İslam tarihindeki fonksiyonları, müspet ve menfi bir takım gelişmelere kapı aralayıp aralamadıkları noktasında ve bizim yazıyı da gönderdiler. Hatta müftü bey özellikle talep etti. Yeni bir dini düşünce diye Ankara Üniversitesine bir şey sunuldu; diyanet saatinin yeniden tasarlanması düşünülüyor, fazla izlenmiyor diye. Başlangıçta biz de vardık komisyonda. Orda tarikatların biraz olumsuz tarzda, yani aslında tarikatların olmaması gerekir tarzında başlık olarak vardı.

Evvelce de söylemiştim, TRT radyosunun iftar programlarında, kuşak program şeklinde ben üç yıldır konuşuyorum. Evvelki sene "Gönül dünyamızı aydınlatanlar" diye bir seri hazırlayıp sundum. Yunus Emre'den başlamak üzere daha anlaşılabilir şiirleri olan sufi şairleri anlattım. Geçen yıl tasavvufî

hadis şerhleri yaptım. Bu sene geriye döndüm, Hasan-ı Basri'den başlamak üzere, "Gönül Erleri" ana başlığıyla tarikat pirlерinin hepsi dahil 28 kişiyi anlattım. İlgi çektiğini sanıyorum. Uygun dil ve üslupla verilirse bir çok şey yapmak mümkündür.

Ben de benzeri konuşmalar yaptım. Bazı şahısları ilk sufilerden başlayıp tarikatlaşma dönemine kadar getirdik. Bu seneki ramazanda bizimkini koyacaklarını ifade ettiler, yani gelecek sene için ayrıca talep ediyorlar. Yani TRT'den de böyle bir ilgi var, hatta şunu ifade ediyorlar. İslam ahlak önderlerinin hayat hikayelerinin uygun bir dille ifade edilmesi dinleyicilerin daha ilgisini çekiyor diyerek memnun kaldıklarını ifade ettiler.

Bazı sorular ve konuştuğumuzun çoğu için tamamlayıcı mahiyette şunları söylemeliyim: Son konuşmalar bana bir şey hatırlattı: Üslup meselesi. Evet, her yerde her şey söylenebilir yeter ki uygun üslup yakalansın. Yani özü, temel fikri aynı kalmak üzere, tepki çekmeyecek tarz ve üslup bulunabilir. Olur mu olmaz mı, söylesem mi söylemesem mi, anlatsam mı anlatmasam mı diye endişeye çok da mahal yok. Bazı çok özel konular vardır, her yerde söylenemeyebilir. Ama evvelce mevzuat hazretlerinin uygun görmediği, kraldan çok kralcı görevlinin uygun görmediği bazı meseleler, artık daha rahat gündeme getirilebiliyor. Ne var ki, mesela mürit yerine öğrenci denir, şeyh yerine rehber denir, önder denir. Bazısı niye taviz veriyorsun, bir konu kendi asli terimleriyle anlatılmalı diyebilir. O zaman bekleyeceksin o vakit gelinceye kadar, inşallah gelir. Ama o zamana kadar uygun üslubu kullanmak suretiyle pek çok konu bir çok yerde anlatılabilir.

Tasavvufta iç tenkit / özeleştiri

Tarih boyunca sufilerin kendilerine dair iç tenkit yapabildikleri görülür. Mesela Kuşeyri'nin mukaddimesine bakın, ondan sonra Hucviri'ye bakın, bazı batını akımları hatta Hallac-ı Mansurun tenkidini görüyoruz. Ondan sonra bu gelenek sürekli gelmiş, İmamı Rabbani'de Muhyiddin Arabi'nin tenkidini görüyoruz. İkisi de tasavvufta ciddi ekoller. Bu gelenek neden köptü? Bugün biz daha önceki tenkitleri naklediyoruz, kendi görüşümüzü değil onların bir görüşünü alıp diğerine karşı kullanıyoruz. Siz bu durumu nasıl değerlendiriyorsunuz? Acaba nasıl davranmalıyız kabuğumuza mı çekilmeliyiz, savunmacı bir mekanizma mı kurmalıyız?

Bu konuda ben pek fazla kafa yormamıştım, ama son sözleriniz bayağı dikkatimi çekti. Çok tekrar ettim, ben bu işe fazla iyimser gözle bakan bir kimseyim, hep olumlu tarafları öne çıkarma eğilimindeyim. Bu hocaya göre her şey yunmuş yıkanmış sanki, sorunsuz, tertemiz bir alandan söz ediyor, denebilir. Ama günümüz açısından şu da bir gerçek: Tasavvuf alanında henüz taşlar yerine oturmuş değil. "Göç yolda düzülür" diye bir deyimimiz var,

buraya uygun düşüyor. Hele biraz daha zaman geçsin, tasavvufun zihinlerdeki yeri tam belli olsun, özeleştirisi o zaman gündeme gelebilir. Fidan erken budanırsa ağacın gelişmesi mümkün olmayabilir. Şu andaki konjoktür bir tuhaf. Tarihi süreci birkaç defa özetledik. Bu 40-50 yıllık inkıta dönemi, bu fetret dönemi pek çok konuda gelenekle bağ kurmayı önlemiş. Şimdi şimdi derinlerdeki köklerden bir şeyler çıkıyor, bir nüveden hafif, ürkek filizlenmeler var. Bu ilk zuhur sırasında istersen bırakalım biraz daha gelişsin büyüsün, yani erken budamayalım ağaç biraz kökleşsin. Ondan sonra kuru dallar, gereksiz uzantılar kesilebilir. Derseniz ki epey büyüdük, belli bir noktaya geldik artık budamaya geçebiliriz. Orasını bilemem. Ama yapıcı eleştiriyeye de muhakkak ihtiyaç var.

Öz eleştirisi tasavvuf geleneğinde var. Ben Hz. Mevlânâ'yı çalıştığım için biliyorum; Mevlânâ'da hoşgörü vs gibi kavramlar ön plana çıkmasına rağmen, eleştirisi o kadar fazla ki, Mesnevi'de dönemindeki sahte şeyhleri vs. o kadar fazla eleştiriyor ki...

Haklısınız Avni Konuk şerhinin 5. cildini de biz neşre hazırlıyoruz; orada benim de hayretimi çekecek kadar bu konuya yer veriliyor, şerhte de öyle. Sahte şeyhlerden şikayet ediliyor. Ama bu, biliyorsunuz çok erken dönemde başladı. Hasan-ı Basri hazretleri öyle diyor: "Biz öyle bir topluluğa rastladık ki onların harama karşı gösterdiği titizliği, siz helâle bile göstermiyorsunuz." Daha ilk asırlarda, sufiliğin sadece adı kaldı, özü gitti kayboldu, diyenler var.

Bir ara batini tarikatlar artınca devlet nasıl bir tavır alacağını bilemiyor, hangisi bunların hak hangisi batıldır? Şemseddin Marmaravi'nin bu konuda bazı ölçüleri olmuş. Benzer tarzda günümüzdeki akademisyenlerin çeşitli oluşumlar karşısında tavrı ne olmalı?

Bana göre, bize düşen şu: İsimlendirmeden, falan şöyle falan böyle demeden meseleye bakmalı. Çünkü o insanları incitir, fayda yerine zarar getirilebilir. Ta baştan beri bu alanın bir takım doğruları hep var. Bu doğrular değişmez. Çeşitli vesilelerle onlara vurgu yaparak, onları öne çıkarmaya çalışarak, itham etmeden, cepheleşme yaratmadan yanlışlar düzeltilmeye çalışılabilir. Artık herkes kendi istidadı ve feraseti nispetinde konuya girer. Gene aynı nispette muhataplar onlardan pay alabilir. Onun dışında, çeşitli hürriyetlerin alabildiğine kullanıldığı bir devirde, zorlama usullerle meseleye aşırı müdahalede bulunup fazla bir çeki düzen verilebileceğini zannetmiyorum. Bir de şu var, gene iyimser bir bakış gibi olacak: Çeşitli cemaat ve grupların eski dar kalıplarından çıkıp biraz daha birbirleri ile diyalog içine girmeye çalıştığını hemen hepimiz müşahede ediyoruz. Bu müspet gelişmeye paralel olarak, tasavvuf dünyasında da klasiklerin tercüme edilmesi, her geçen gün güzel çalışmaların ortaya çıkması sonucu, konunun ilmi arka planı sağlamlaşıyor.

Doğruların gittikçe daha çok revaç bulacağını ümit ediyorum. O konuda kötümser değilim.

Tasavvuf alan genişlemesi

Bir önceki soruyla ilgili akademik çalışmalarda belki bir yere geldik. Tarihi alanda, yatay dediğimiz o çalışmalardan sonra, biraz daha topluma gidecek kanallara hepimizin yönelmesinde zaruret var gibi. Bir doyuma ulaşıyor artık, yüzyıllar bitiyor, kişiler bitiyor. Osmanlı müellifleri bitti şimdi. Bundan sonra da şöyle olmalı: Mesela devlet tiyatrolarından bir genç geldi, Ahmet Yesevi'yi senaryo yapıyor, danışacak adam yok. Sanatla ilgilenen arkadaşlar tasavvufun o yönünü ön plana çıkarmalı. İnterdisipliner hale gelmeli, tasavvuf-psikoloji, tasavvuf-sosyoloji bağlamında bir şeyler yapmalı. Yani şahıs çalışmak veya tasavvufi iç konuyu çalışmak benim de kolayıma geliyor. Ama biraz daha yan konulara, topluma doğru, pratiğe doğru yönelmeli. Tasavvufun topluma uzanan, hayata uzanan yönünü de çalışmalıyız akademisyen olarak. Bu konuda da siz ne buyurursunuz?

İsabet ediyorsun ama o biraz da yetenek işi. Yani herkesin yapabileceği bir iş değil. Bu konu fevkalade önemli. Tiyatroya, sanata, şiire, romana tasavvufu yedirecek çalışmalar yapmak gereklidir. Belki adı tasavvuf bile olmayacak, ne bileyim olgun insan tipi, ideal insan tipi, fedakar, diğergam insan tipi üzerinde durulacak. Yunus, Yesevi, Niyazi Mısri vs.nin romanını yazmak, onlardan hareketle bir tiyatro eseri ortaya koymak iyi olur. O yetenekte bir kimse bize gelirse tabii ki hepimiz yardımcı oluruz. Ama bunları akademisyenlerin, kendimizin yapması biraz zor. Zaten zaman zaman örnekleri de görülüyor. Başta bahsettik Samiha Ayverdi'nin romanları bu mahiyettedir. Emine Işınsoy, Yunus'un ve Niyazi Mısri'nin romanlarını yazdı, sonuncunun adı sanırım Bukağı. Bu arada tasavvuf akademisyenine düşen, öncelikle alanın temel eserlerini, temel mesele ve konularını çok iyi öğrenip hazmetmelidir. Şayet yeteneği varsa, ondan sonra dediğiniz türde çalışmalara yönelebilir.

Tasavvuf - Ekonomi ilişkisini mesela Sabri Ülgener ele almıştı. Günümüz insanına iktisadi açıdan biz ne verebiliriz, tasavvuf ne verebilir. Yani tasavvufu topluma indirmenin yolunu aramak lazım. Hep yatay çalışıyoruz.

Sabri Ülgener'in açtığı çığır, devam etmedi bildiğim kadarıyla. Ahmet Güner Sayar'ın onun hakkındaki biyografi kitabı güzel bir çalışma: (*Bir İktisatçının Entellektüel Portresi, Sabri F. Ülgener*) Oradan öğrendiğimize göre kendisi daha önceden tasavvuf kültürüne sahip olduğu için, bunu alanına uygulayabilmiş. Nefahatü'l-Üns'e ben çeşitli vesilelerle bakmış okumuşumdur, Nefahat'ten öyle bir cümle seçmiş ki, o benim dikkatimi çekmemişti. Onun kitabında gördükten sonra baktım varmış o cümle. Kafasında problem olunca o cümleyi o görebiliyor. Şimdi ne yazık ki o neslin örneği kalmadı. Kendisi tekke

muhitinde yetişmiş, aynı zamanda modern Batı kültürü almış, modern iktisat bilgilerini hazmetmiş.

Hem iktisat tarihini, iktisat teorilerini, sosyolojiyi iyi bilen, hem de tasavvufu iyi tanıyan insan lazım. Belki böylesi daha kolay yetişir. Beri taraftan tasavvufu iyi bilen, ama kendisine lazım olacak ölçüde iktisat bilen, o ölçüde sosyoloji bilen, tarih bilen, modern dünyayı ve fikri gelişmeleri takip eden insan gerek, onun yetişmesi biraz daha zor gibi. Mustafa'nın söylediği kendi konularımız arasında sıkışıp kalmayı, tekrarları vs.yi önleyecek en önemli çıkış yollarından birisi bu olabilir. Fakat bunun nasıl gerçekleşeceğine dair benim kafamda şu anda fazla çözüm önerisi yok.

İhtisaslaşma alanları hayli daraldı, ihtiyaçtan doğdu bu. Beri taraftan şu anlatmaya çalıştığımız durum ihtisaslaşmayı bir kenara itmiyor; ama farklı alanları doğru olarak tanımayı gerektiriyor. Çok daha zeki, çok daha kavrayışlı, birkaç arkadaş çıkmalı, farklı alanlarda derinleşmeli, bunlar sentez kabiliyetine, fikir üretme yeteneğine de sahip olmalı; ve bu tür çalışmalara girmeli, o zaman istenen verimli çıkışlar yapılır.

Sadece tasavvufa ait bir sorun da değil bu, sosyal bilimlerin ortak bir sorunu. Mesela Willam James'in " Yeni eğitim anlayışımız" diye bir makalesini okumuştum. Diyor ki, sosyal bilimlerde aşırı ihtisaslaşmanın, pozitivizmin ve doğa bilimlerinin sosyal bilimler üzerindeki etkisinden dolayı, bir şeyi çok iyi bilen ama bir çok şeyi bilmeyen bir nesil yetiştirdik Halbuki sosyal bilimlerde bir konu diğer birçok kavramla ilgili. Onun için, diyor bir şeyi iyi bilmesi yanında, diğer ilmi disiplinlerden de kendi disiplini için istifade yollarını bilmesi gerekir. Yeni bir sosyal bilimci tasarımı bu.

Bir örnek geldi şimdi hatırıma: Alev Alatl'yı ne kadar okuyorsunuz bilmiyorum, son kitaplarını ben de ihmal ettim. İlk kitapları büyük yankı uyandırmıştı. *Schrödinger'in Kedisi'*nde tasavvuf terimlerini kullanıyor. Gerçi çok farklı bağlamlarda kullanıyor. Bir röportajında, bunun için oturup tasavvuf okudum, araştırdım, diyordu. Benim kendi eksikliğimi hissettiğim konulardan birisi, mesela kuantum fiziğini bilmiyorum. Hakkında birkaç cümle söyleyebiliyorum ama yeterli değil. Alev Atlal o romanda Kuantum fiziğinin felsefesini verdiğini ifade ediyor. Ali Kuşçu'yu günümüze getiriyor, oradan oraya sığıyor, ama çok kıvrak bir zihin yapısına sahip. Demin kastım oydu. Bizim 3-5 senede hazmedeceğimiz bir şeyi 6 ayda hazmetme yeteneğine sahip insanlar vardır. Bizim alanda da hiç olmazsa birkaç tane böyle birinci sınıf zeka sahibi çıksa diye düşünürüm. Bu inter disiplinler dediğiniz tarzdaki çalışmayı onlardan bekleyeceğiz. Cenabı Hak'kın hazinesi namütenahi, onlar da çıkar inşallah.

AB ve tasavvuf

Bu noktada ilave bir şey daha sorabilir miyiz? Şimdi Türkiye'nin girmiş olduğu bir mecra var, Avrupa Birliği süreci, bu doğrultuda bilhassa üniversitelerde bizlerden beklenen bir erasmus programı dahilinde, uluslar arası arenaya ulaşacak çalışmalarda bulunma beklentisi var üniversitelerin. Örneğin ben Fas'a gittiğimde dergilerin (Tasavvuf) birer sayısını aldım götürdüm 13-14 sayı. İçeriğini onlara anlattık, en azından başlıkları çevirdik İngilizce ve Arapça'ya. Çok beğendiler. Çok hoşlarına gitti. Keşke şu dergi İngilizce veya Arapça olarak elimize gelse beklentisini ilettiler. Bilhassa Mevlânâ sayısına ilgi duydular. Biz Türkçe bilmiyoruz ama, buradaki büyük elçiliğe götürüp Arapça'ya çevirmesini istiyoruz deyip aldılar. Bir beklenti bu. İkincisi YÖK marifetiyle sosyal bilimlerden özellikle tasavvuf alanında, Batıdaki İslam dünyası çalışmalarıyla ortak programlar hazırlanabilir mi? Bizim Belli bir seviye kazanmış olan çalışmalarımızı, gerek İslam Dünyasına gerek Batı Dünyasına taşımayı nasıl sağlayabiliriz?

Evet güzel bir noktaya getirdiniz. Evet eskiye göre çıtamız yükseldi ama daha büyük bir hedef gösterdiğiniz vakit yetersiz kalıyor. Bunun bir adım ötesi var, bir adım daha ötesi var. Deminki "hal" kavramına burada da atıfta bulunabiliriz. Bu durum beni heyecanlandırıyor; evet bir yerlere geldik, ama söylediğiniz o açıdan baktığımız vakit daha çok eksiklerimiz var. Bizim neslin Batı dili yok maalesef. Bahsettiğiniz şey sağlam bir Batı dilini ve Arapçayı gerektirir. O kadar ki rahatça yazacak, konuşacak ve aktaracak seviyede olmak gerekir. Mahmut Erol Kılıç'la mülakata ne zaman sıra gelirse, sanıyorum bu sorularınıza o daha iyi cevap verebilir.

AB'yi de andınız, girer miyiz giremez miyiz bilemiyorum, gittikçe zorlaştığı görülüyor. Bu konu gündeme ciddi olarak ilk geldiği günlerde rahmeti Özal, Aşık Veysel'den alıntılar yaparak, "uzun ince bir yoldayız" demişti. Onun dediğinden daha uzunmuş, daha inceymiş, çok daha fazla labirentleri var. Ama Türkiye'ye bir ivme getirdiği de muhakkak. Bir hareket, bir dinamizm getirdiği de muhakkak. Eğer her şey düzgün gidecek ve müspet sonuçlanacak olursa, konumuzla ilgili mevcut birikimimiz, hazırlığımız, geldiğimiz seviye zannediyorum başka alanlar karşısında bize bir öncelik tanyacak. Bununla tasavvuf düşüncesini kastediyorum. Batı nazarında heves duyulacak, ilgi ve kabul görececek bir malzemeye sahip olduğumuzu düşünüyorum. Bu konuda genç nesil olarak sizlerin daha bir hazırlıklı olmanız lazım.

Şu tartışılıyor: Avrupa kültürü içinde erir ve kaybolur gider miyiz? Biz kendimizden emin olursak, biz kimliğimizi çok iyi temsil edebilirsek erimeyeceğimiz kanaatindeyim. Hatta daha avantajlı çıkacağımızı

düşünüyorum. Belli fireler olmaz mı kayıplar olmaz mı? Bu her zaman olur, ama aynı zamanda toparlanmayı, bilinçlenmeyi, birbirimize sarılmayı da sanki temin eder gibi. Çok iyi bilmiyorum ama, Türkiye’den giden grupların Avrupa’da bir kısmı taassup batağına giriyor, üçüncü nesilden bir kısmı kaybolup gitmiş; bir kısmı da var ki insanı şaşırtacak kadar bilinçli ve sağlam. Mesela Türkiye’de dinle diyanetle hiç alakası olmadığı halde orada merakı uyanıyor, dinini yeni baştan öğrenmeye kalkıyor, yakınlarından kitap istiyor, bilgi desteği istiyor. Sosyal hadiseler zannettiğimizden çok farklı gidişata sahip, önceden hesaplanamayacak gelişmelere gebe. Evet, bizim daha iyi hazırlıklı olmamız lazım. Anlaşıldığı kadarıyla, bu tam bir entegrasyon olmayacak. Kültürel alışverişte avantajlı durumda olduğumuzu düşünüyorum. Bunun başında da bu tasavvuf düşüncesi ve tasavvuf birikimi geliyor.

Bu tür toplantılarda bizim bir adetimiz var son soruyu Mustafa Çakmak sorar. Bir soru sor hocama bitirelim artık. Basit olsun, bir dakikalık hemen.

Evet, kimse o arkadaş buyursun.

En son konu olarak galiba AB sürecine gelinmişti. Tasavvufun günümüzde bir şekilde revaçta olmasından bahsedilmişti. Uluslar arası siyaset muvacehesinde ılımlı İslam”dan söz ediliyor. Bu siyaset uğrunda tasavvufun kullanılması endişemiz olabilir mi? Tasavvufta birçok neşveler var, meşrepler var; bunlardan bir kısmı ön plana çıkarılırken diğer bir kısmı ikinci plana itilebilir mi? Bazıları üvey evlat muamelesi görür mü? Mesela Bektaşilik, Mevlevilik, Mevlânâ’nın bazı yönleri ön plana çıkarılacak, ne bileyim Nakşibendilik gibi bir neşve üvey evlat muamelesi görecektir mi? Böyle bir endişeniz var mı?

Bunlar çok spekülâtif şeyler. Bu global siyasete çok aklımın erdiğini söyleyemem. Etrika teorilerine bazen insanın inanası gelir. Ama çok defa da hayali, uçuk gelir bana. Dediğiniz türden endişeleri ben çok da geçerli görmüyorum. Yani bu işler o kadar kolay değil. Efendim Bektaşiliği, Mevleviliği terviç edeceğiz, ey tasavvufla ilgilenenler gelin Mevlevi olun Alevi olun. Mümkün değil bu, fiilen mümkün değil. O bakımdan biz ne isek oyuzdur. Kendimize güvenirse, iyi yetişirse, birikimimiz sağlam olursa, o türlü tehlikelerden çok fazla etkilenmeyiz. Türkiye’de resmi yolla, bu dediğiniz manada bir projenin yankı bulacak kadar etkili olacağına, taraftar toplayacağına pek ihtimal vermiyorum. Ne olabilir, olsa olsa bazı ekoller terviç edilmek istenirse, daha çok maddi destek görebilir, neşriyatına yardımcı olunabilir. Ama halk nezdinde bunun ciddi bir yankı bulmasını ben şahsen beklemiyorum. Bizim o kadar güçlü resmi güdüm mekanizmamız yok, koyun gibi bir halkımız da yok. Herkes kendi çevresinde o ana kadar ne edinmiş, ne bulmuşsa sanki onu devam ettirir.

Bu tür entrika kabilinden düşünceler, tasavvuf karşıtı çevrelerden geliyor olabilir: "Bakın, tasavvuf tasavvuf deyip duruyorlar; Büyük Ortadoğu Projesi, ılımlı İslam gibi projelerde onu kullanacaklar. Asıl amaç dini sulandırmak, ondan sonra da istedikleri sistemi oluşturmak." diyerek zihin karıştırmak isteyebilirler. Ama artık insanların gözü açıldı. Bunun o kadar kolayca başarılacak bir proje olduğunu ben zannetmiyorum.

Evet hocam, senede bir defa aramızda genel bir tasavvuf toplantısı yapılıyor. Bu ise spesifik bir toplantı. Genellikle asistan seviyesinde arkadaşlar, bir hocamızla karşılıklı görüşüyoruz. Hocam o genel toplantıları yeterli buluyor musunuz

İstanbul'daki son toplantı zaman darlığı dolayısıyla istenilen amacı gerçekleştirmedi. En verimsiz şekliyle dahi olsa toplantılar muhakkak faydalı. Bir araya gelmek, hayırlı neticeler doğuruyor. Ayrıca bu konuda tek örnek değiliz. Başka Anabilim dalları da toplanıyor. Bizimki de iyi gidiyor. Tabii şu tarz daha verimli, üç güne yaydınız, çok güzel bir ortam, başka her hangi bir gaile yok, daha verimli oluyor. Biraz daha seviye kazandırmak bakımından, mesela bu toplantılarda iyi hazırlanmış bir tebliğ sunulabilir, fazla didaktik mi kaçır acaba diye de endişe ediyorum.. Ne bileyim önceden bir arkadaşına bir görev verilir, özellikle bir konuyu hazırlaması istenir. Her yıl farklı bir mesele tartışılır. Birkaç kişi daha fazla kafa yorar. Biraz imal-i fikretmek, fikir egzersizi yapmak suretiyle daha da verimli geçmesi için tedbirlere başvurulabilir diye düşünüyorum.

Bir de Allah nasip ederse Muhyiddin İbn Arabî sayısı çıkarmak istiyoruz. Mevlânâ sayısını çıkardık ama, bir sene dedik iki seneyi buldu. Durmadan teşvik etmek, motive etmek, aramak, peşini takip etmek bir hayli zormuş. O Mevlânâ sayısı çıktı ama Mevlânâ sayısı bizim kahraman asistanların eseri oldu. Allah razı olsun. Şimdi Muhyiddin İbn Arabî sayısı da herhalde üç seneyi bulur. Daha ciddi bir şey olarak çıksın, bu Mevlânâ sayısı bizim acemiliğimize geldi. Mesela Mahmut Erol Kılıç dedi ki, makaleler iyi de dedi üçte biri olmasa da olabilir dedi. Doğru ve haklı bir eleştiriydi. İlk defa bizim başımıza geliyor ve zor bir şeymiş böyle bir dergiyi çıkarmak. Şimdi Muhyiddin İbn Arabî ile ilgili çıkaracağımız sayı için makale bekliyoruz.

Duyurun, belli bir birikime ulaşırsa çıkarırsınız, gelmezse özel sayı çıkarmazsınız. Gelen yazıları başka sayılara yedirirsiniz.

Bize bu kadar değerli zamanınızı ayırdığınız için arkadaşlar adına teşekkür ediyorum.

Ben teşekkür ediyorum. Üç güne yayılan bu konuşmalara bütünü itibariyle baktığımız zaman, çok dağınık olduğu, yer yer insicamın kaybolduğu, sıkça tekrara düşüldüğü görülebilir. Soranlar, çok ve farklı birikimlere sahip kimseler; cevaplayan ise tek kişi. Ana mihver tasavvuf olmakla beraber, o

sırada hatıra gelen başka bir çok sorular da oldu. Bir kısmı soruların, yani benim vüs'atimi aşan şeylerdi. Okuyuculara "*Huz mâ safâ da' mâ keder*" demek tesellimiz olacaktır. Malûm, "*hâfıza-i beşer nisyan ile mâlûldür*" denir. Yarım asrı geçen bir zaman dilimi içinde gezindik. Bu arada unutma, karıştırma ve eksik hatırlama ihtimalini gözden ırak tutmamalıyız. Bundan doğacak hataların mazur görüleceğini umarım. [03-05 Ağustos 2005, Oylat/İnegöl].